

یاداشتەکانی منالی و بەشێکی سەردەمی فەقێیەتی

مامۆستا

مەلا محەمەدی چرۆستانی

چاپکردنەوەو پێشکەشکردنی

محەمەدی مەلا کەریم

یادداشتەکانی منداڵی و بەشێکی سەردەمی فەقێیەتی

مامۆستا

مەلا محەمەدی چروستانی

ساغ کردنەوەو پێشکەش کردنی

محەمەدی مەلا کریم

چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا

١٩٨٤

پێشەکی

ئەمەی پێشکەشتانی ئەکەم یادداشتەکانی ساڵانی سەرەتای ژیانی خوالێخۆش بوو مامۆستا مەلا محەممەدی چروستانی یە کە یەکێك بوو لە مەلاکانی سلێمانیو لە ١٩٦٣دا کۆچی دوایی کردووە • مامۆستا ئەم یادداشتانەی لە ساڵانی ١٩٥٥ ـ ١٩٥٦دا لە نەخۆشخانەی تویسە[١] لە بەغدا نووسیوە[٢] •

داخەکەم مامۆستای چروستانی یادداشتەکانی هەموو ژیانی خۆی نەخستووەتە سەر کاغەز • تەنانەت ئەوەندەشی لێ نەنووسیونەتەوە هەموو ئەو ماوەیە بگرێتەوە خوێندنی تیا تەواوئەکاو ئەبێ بە مەلا • لە دەوروبەری گەیشتنە قۆناغی خوێندنی (عەبدوڵڵا یەزدی)[٣] یدا ئەبڕێتەوە کە تێکڕا نیوەی خوێندنی فەقێیانە •

(١) ناوە ڕەسمییەکەی (مستشفى الامير عبدالاله للامراض الصدرية) بوو •

(٢) مامۆستا خۆی لەم یادداشتانەدا باسی ئەوەی کردووە •

(٣) عەبدوڵڵا یەزدی : پەراوێزەکانی مەلا عەبدوڵڵای یەزدییە بە کتێبی (تهذيب المنطق)ی مەلا سەعدی تەفتازانییەوە لە زانستی لۆجیك (منطق)دا • دووهەمین کتێبی لۆجیکە کە فەقێی جاران ئەیانخوێند •

لەگەڵ ئەوەشا ئەوەندەی بۆ ئەم ئەندازەیەی ژیانی نووسیوە ، بەچەشنێ چڕو پڕو دەوڵەمەندە ، ئەگەر هەر بەو پێودانە بڕۆیشتایە تا سەردەمی نووسینی ، کتێبێکی گەورەو شایانی لە هونەری یادداشتنووسیی کوردیدا لێ دەرئەچوو لە مەیدانی خۆیا شانبەشانی (یادداشت) ەکەی ڕەفیق حیلمی بوەستێ •

لە ژیانی لەوەپاشی مامۆستادا گەلێ ڕووداوی‌وا هەیە ئەگەر بینووسینایە سوودێکی زۆرمان لێیانەوە دەسگیر ئەبوو ، وەکوو ئەو چاوپێکەوتنەی لەگەڵ سمایلخانی سمکۆ کە کاتێ ڕوویداوە ئەم لە پژدەر مەلا بووەو ئەویش هاتووە بۆ ئەو ناوە ، یاوەکوو بەر بۆمبای ئینگلیز کەوتنی ماڵی لە ڕانیەو سووتانی کتێبخانەکەی‌و ، قوتابخانەدانانی لە سولەیمانی لە ساڵی ۱۹۳۲وەوە تا ساڵی ۱۹۳٦[٤]و ، باسی ئەوشتانەی لەو دێهاتانەی شارستانی سلێمانی دیونی کە بە ناڕەزاییی خۆی حوکوومەت ناردبووی ڕێ‌وشوێنی خۆپاراستن لە نەخۆشی پیشانی دانیشتوانیان بدات [٥] •

بەلای منەوە ئەم یادداشتانەی مامۆستا نرخێکی زۆری بۆ گەلێ سەری ژیانی کولتووریمان هەیە • تابلۆیەکی چڕی

---

(٤) بڕوانەرە : سەرەتای دیوانی چروستانی کە مەلا یەحیای کوڕی نووسیویە (ئامادەکراوە بۆ چاپ) •

(٥) دەسنووسێکی چروستانی خۆی بە پەراوێزی پارچە شیعرێکیەوە •

ژیانــی فەقێیەتــیو ژیانــی کۆمەڵایەتیــی لادێــکانو ، جــۆری بیرکردنەوەی خەڵــکی ئــەو سەردەمەیە • بەشێــکی بایەخداریشی لە مێژوو پێوەیە • مــن پێ‌بزانــم تائێســتا کەسی‌تر شتێــکی لەبارەی ڕشانەوەکەی ١٩٠٤ ەوە لـــە کوردستانی خوارووەدا بە کوردی نەنووسیوە ، کە مامۆستا ئەڵێ : «ئەڵێن لە سولەیمانی‌یە حەوت‌هەزارو حەوت‌ســەدو کوســووری پێ مردووە »(٦) • چەردەیــەکی ژیانی ئابووریی پڕ لە کوێرەوەریی خەڵکی ئەوڕۆژانەش ڕوون‌ئەکاتەوە • لەبــارەی هونەری‌یشــەوە نموونــەیەکی ڕەوانــی پەخشــانی کوردی‌یە ، کەسێــك نووســیویە جگــە لە بڵاوکــردنەوەی چــەند پارچە شیعرێــك لە « گەلاوێژ »دا پێوەندیــکی ئەوتۆی بە کولتووری نوێــوە لێ نەزانراوە ، کەچی لەگەڵ ئەوەش ـ بە هەڵســەنگاندنی مــن ـ لەگەڵ هەندێ کەم‌وکورتیی گرامــەریشیدا ، لە زۆر لەوانەی ئەمرۆ پەخشــانی کوردی ئەنووســن جوانترو باشــترو ڕەوانتــری نووسیوە •

چــەند هەفتــەیەك لەمەوپێش برای بەڕێزم کــاك مەلا یەحیای چروســتانی دیوانــی شیعرەکانی مامۆستا مەلا محەممەدی باوکــی دایــەلام کە بەمــەبەســتی لەچاپدان نووســیویانەتەوەو ئامادەیــان کردووە ، بۆئەوەی بەراوردی بکەم لەگــەڵ دەسنووسەکەی شاعیر خۆی تا ئەگــەر هەڵــەیەکم لە نووســینەوەی وشــەیەکدا دی ڕاستی

(٦) تێکستی ناو دوو کەوانۆلکەکان دەقی نووسراوێکی مامۆستا خۆیەتی لەم یادداشتانەدا •

بکەمـەوە • ئەم یادداشـتانەیش لە دەفتـەرێـکا نووسراوەتەوە لەناو دەسـنووسەکانی دیوانـەکەدا بوو • کە لە خوێندنـەوەی بوومـەوە بڕیارمدا لـەبەر ئـەو ڕووە باشـانەی باسـم‌کردن بینووسمەوەو ئامادەی‌کـەم بۆ چـاپ • لـەم‌بارەوە لەگـەڵ کـاك مـەلا یەحیـا قسەم‌کردو ڕێـکەوتین‌و ئەوەتا ئیسـتا پێشـکەشتانی ئەکەم‌و ئومێدم وایـە بێ‌کەڵـك نەبێ بۆتان‌و کاتێـکی خۆشیشـی بە خوێندنەوەیەوە بەسـەربەرن •

ئـەوەی بە پێویسـتی بزانم لێرەدا بیڵێم ئەوەیە کـە من ئـەم یادداشـتانەم لە شێوە نووسینـی مەلایانەی کۆنەوە هێنـاوەتە سـەر شـێوە نووسـینی نـوێ • ئەگـەر ڕێـکەوتی شـوێنێـکم کردبـێ بە هەڵـەیەکی زەقم زانیبێ ڕاستەکەیم لە تێـکستەکەدا نووسـیوەو لـە پەراوێزدا تێـکستە هەڵـەکەم دەسنیشان کردووە • لە هەندێ شوێنیشـدا کە هەڵـەکەم بە زل نەزانیوە ، وەك خۆی نووسیومـەو لە پەراوێزدا دەسنیشانم کردووە کە ئەبوو چـۆن بوایە • دوور نی‌یە هەندێ وردە هەڵەی‌تریشی تیـابێ لەیادم‌چووبێ دەسنیشانیان بکەم • هەندێ وردە پەراوێزیشم لە شوێنی پێویستدا نووسیوە •

محمدی مەلا کریم

١٩٨٤-٣-٣١

هەرچەن تەئریخی ویلادەتم لە نووسراوی باوکما نەدیوەو ، لەبەر بێسەلیقەییی خۆم لێم نەپرسیوە ، ـ ئاخ ! داخی بەجەرگم زۆر شت لە دڵما مەراقە کە وەختی خۆی لە خزمەتیا نەمپرسیوە ، ئیستە هەروا بە گرێوگۆڵی لە دڵما ماوەتەوە ـ ئەمما بە تەحقیقاتێ کە خۆم کردوومە لە دێی ئاباڵاخ کە [مسقط رأس] جێی تەوەللودمە لەو کەسانەی کە عەسکەریی زەمانی سەڵتەنەتی عەبدولحەمیدیان کردووەو ساڵی تەوەللودم کراون بە عەسکەرو خوێندەواری بەرەبتوزەبت بوون، بۆم مەعلووم بووە ـ لە تەئریخی ڕۆمی‌یەوە ـ کە ساڵی تەوەللودم (١٣١٢) هەزارو سێسەدو دوازدەی هیجری بووە (٧) • ئیستە کە (١٣٧٥) هەزارو سیسەدو حەفتاو پێنجی هیجری‌یە (٨) ، وا دڵم پڕبووە لە کوڵو چاوم پڕبووە لە فرمێسکی حەسرەتو ، ئەسەف بۆ گەلێ شت ئەخۆم کە لە وەختی خۆیا بێسەلیقەیی

---

(٧) ڕێکەوتی ساڵانی ١٨٩٤ ـ ١٨٩٥ی میلادی ئەکا •
(٨) ڕێکەوتی ١٩٥٥ ـ ١٩٥٦ ئەکا •

بوز بە سەبـەب بۆ ئیهمال‌کردن‌و نەپرسینەوەی لەو باوکە عالمـە عابیدە زاهیدە کە زوو سێبەری لەسـەرم هەڵـگیراو تێرم لـە بەری فەیزو بەرەکەتی نەخوارد •

خوێنـدن

لەبیرم‌نایێت کەی دەسم بە خوێنـدن کردووە • ئەمەندەم بەبیرە زۆر منـاڵ بووم لە ئابلاخ فەقێیەکی باوکـم لە سوورەتی « ألم تر كيف فعل ربك بأصحاب الفيل » دەرسـی پێ ئەگوتم ، فەقێکە لێی‌دام ، دەسم‌کـرد بە گـریان • بـە کوڵی گریانەوە چووم بـۆ ماڵی باوەگەورەم ـ باوکی دایکم حاجی(٩) مەلا محەممەد ـ ، پوورە فاتمـەم ـ خوشکی دایـکم ـ ڕەحمەتـی خودای لێ بێت ، بـەدەم گریانمـەوە هات ، فرمێسـکەکانی لە چاوم سڕی ، لاوانمیەوە ، خوا بیبەخشـێت ، وتی : ئیتر خـۆم دەرست پێ ئەڵێم ، مەچۆرە لای فەقێیان • باوەگـەورەم حـاجی مـەلا محەممەدی زەندان ـ لـە دێـی زەندانی لای کانـی‌کەوە مەلا بووە ، حەزرەتی کاك‌ئەحمـەد (رحمه الله) هێنـاویێتی بۆ دێی ئابـلاخ بـە مەلایەتـی ـ ، زۆری خۆش ئەویستم • حـەتا مناڵ بووم ، جـارێك ئەچـوو بـۆ لای دەوییەکـانی کارێزی لاوە لای زەرگـەتە ، دوای‌کەوتـم بـە

(٩) لە دەسنووسەکەدا نووسراوە (حاج) • هەروا لـە هـەر شوێنێکی‌تری ئەم یادداشتانەدا ئەم وشەیەی تیـا دووبارە بووبێتەوە •

گریانەوە ، هەرچەن هاواری کرد : کوڕە بچۆرەوە ، بگەڕێرەوە ، هەر دوای کەوتم • بە فێڵ بۆم ئەهات ، بەشکم بترسم ، هەڕام ئەکرد • کە ئەڕۆی ، دوای ئەکەوتمەوە • ئاخری کە زانیی ناگەڕێمەوە ، وتی : وەرە ، وەرە ، قورمساغ • کردمیە قەڵاندۆشکان تا کارێزی لاود ، بەمەزەننە بیست دەقیقە ئەبێت • یاڕەبی بیبەخشی •

لە ساڵی (۱۳۱۸) هەزارو سێسەدو هەژدە [۱۰] ـ کە ساڵی وەفاتی شێخ عومەری بیارەو تەوەللودی مەلا عەبدوڵڵای برامە ، خوا بیهێڵێت ـ وامبەبیرە بە واسیتەی شەڕو هەرای بەینی نەقشی‌و قادری لە سولەیمانی‌یە ، ڕابواردنی باوکم لە ئابلاخ زۆر تاڵو ناخۆش بوو • فەقەت بە مەعلوومی شێخ عومەری بیارە ساڵێ پێش وەفاتی پێی فەرمووبوو لە ئابلاخ بارکە • دزی شێخانی داراغا شەوێك دیواری خانووەکەیان بڕین • هاوین بوو ، لە حەوشە ئەنووستین • بیستمان کە بۆ کوشتنی باوکم ناردوویانن[۱۱] • کە ئەچنە حوجرەکە کتێبخانەکە ئەبینن ، ئەترسن ، ئەڵێن ، ئێمە چۆن ساحێبی ئەم کتێبو قورئانانە بکوژین ؟ تالانیان کردین • هەرچی[۱۲] نوێن وە پێخەفو قاپو

(۱۰) ڕێکەوتی ۱۹۰۰ ـ ۱۹۰۱ ئەکا •
(۱۱) ئەبوو (بۆ کوشتنی باوکمیان ناردوون) بووایە •
(۱۲) لە دەسنووسەکەی چروستانی خۆیدا (بە ڕێنووسی نوێ): هەچی• هەروا لە گەلێ شوێنی تریش‌و لە وشەی (هەرچەن)یشا• (لەمەوپاش : لە دەسنووسەکەدا) •

قاچاخو خورجو بوخچەو ئەوی کەڵکی پێوەبێت ، حەتتا لیباسو کەوشی باوکم کە شەو دانابوو ، هەموویان گردکردبووەوو(١٣) سافلەساف تالانیان کردین . دزەکان چوار بوون . وامبەبیرە ئاخری مەعلووم‌بوو کە کێنو لەکوێن . هەرچەن خەڵق بە باوکمیان وت کە بە پەیسەرییەوە بچێت گوێی نەداییێ . ئاخری لە ئابلاخ باری‌کرد چوو بۆ هەڵەبجە .

باوکم لە دێی ئابلاخ تەنها مودەڕڕیس بوو . باپیرم ئیمامو خەتیب بوو . ئابلاخی ئیعتیقادیان بە باوکم زۆر بوو ، زۆریان لەلا گەورەو بەحورمەت بوو ، خزمەتیان زۆر ئەکرد ، وە لە قسەی دەرنەئەچوون . کە باپیرم وەفاتی‌کرد ئابلاخی بە ئیمامەتی خاڵم مەلاحەسەن ، ڕەحمەتی خوای لێ‌بێت ، ڕازیو قانیع نەبوون . باوکم لە مزگەوت بەحزووری هەموو پیاوەکان کە کاربەدەست بوونو ماقووڵ ، کلاوی خۆی کردە سەر خاڵمو مێزەری خۆی بەسەرییەوە بەستو لە وەختی نوێژا خۆی قامەتی بۆ کردو پێشی‌خستو ئیقتیدای پێ‌کرد . ئیتر ئابلاخی هیچ ئیعتیرازیان نەماو بە ئیمامەتی خاڵم قەناعەتیان کرد .

مەلا حسەینی ئابلاخی ، خوا لێی خۆش‌بێت ، گێڕایەوە وتی : عەزیزی گوڵخەندان خوا لێی خۆش‌بێت - کوڕی عەبدولڕەحمانە . عەبدولڕەحمانی باوکی لە عەرەفەی جەژنی قوربانا ، لەبەینی ئابلاخو سولەیمانی‌یا ، حەمەڕەش تفەنگێکی

(١٣) لە دەستنووسەکەدا : کردکردبۆوەو .

پێوە ئەنێت ئـەیکوژێت بەزوڵـم • عەزیز لە سکی دایکیـا ئەبێت • من‌و عەزیز یا لـە یەك هەفتـە یا لە یەك مانگا لەدایك‌بووین ، وەك لـە دایکـم بیسـووە ، ڕەحمـەتی خوای لێ بێت ـ عـەزیز زۆر نەخۆش‌و هیلاك بوو ، بە ئومێـــدی نەماین • چونکە تاقانەی باش باوکی بوو[١٤] ، زۆرمان پەرۆش بوو • ژنان شین‌و شەپۆڕیان لەسەر کرد • خوا عەفووی کات کاکـم مەحـموودی حەمەصـاڵح وتـی : حسـەین بگەرە مامۆسـتا مەلا عەبدولڕەحیـم ، بزانـە نایهێنێـت • چوەختـە ؟ نیوەشـەو ، ئەنگوسـتەچاو ، قـوڕو چڵپـاوو ، بـاران ئەبارێت • کـەی کەم ، ئیسـتەکەم • وتـم : کاکـە ، مامۆسـتا زەحمەتە بەم‌شـەوە تاریکـە قوڕو چڵپاوە بگاتـە ئێـرە • وتـی : دەخیلـە بچۆ • من چیم‌کرد ؟ کەرێـکم هێنا ، کورتـانم لێ کرد ، لبادێـکی پاکـم دووقەد کرد دام بەسەریا ، لەسـەر لبادەکەیشـەوە بەرماڵێـکی بەنوێژم پیادا • کەرەکەم دایە پێشـی خۆم • لە دەرگای ماڵی مامۆستام دا ، خۆی بەخەبەربوو ، هاتـە دەرەوە ، وتـی : ئەوە کێیـە ؟ حاڵەکەم تێ‌گەیان • وتـی : ئەنجا مەلا حسـەین من چۆن ئەگـەمە ماڵی ئێـوە بەم‌باران‌و قوڕو چڵپاوە ؟ وتم : قوربان ! کـەرم هێناوە ، پیـس نابێت • لبـادو بەرماڵـم بەسـەرا داوە • دەرگـای کردەوە ، هاتـە دەرەوە • قەدەرێ مات بوو • لەپاشـا[١٥] وتـی : مەلا حسـەین ئەم کەرە هیی کێیـە ؟ درۆم پێ نەکرا • وتم : قوربان

(١٤) لە دەسنووسەکەدا : بووم •
(١٥) لە دەسنووسەکەدا : لەپاش •

هیی ماڵـی ئەوڕەحمانە • وتـی : بابە من چـۆن سواری کـەری ماڵـی هەتیو ئەبم ؟ هەرچـەن هاوارم کرد فائیدەی نەبوو • چاکی کرد بەلادا ، خۆی هەڵـکرد• کەوشـەکانی بەدەستەوە گـرت ، وتی : پێشم کەوە • خۆلاسە گەیشتینە حەوشـەی ئێمە ، لەپێشەوە زوو خەبەرمدا کـە ژنان لاچن ، ماموّسـتا هـات • دوورکەوتنـەوە • سوێندی بە قورئان خوارد لەگـەڵ ماموّسـتا گەیشـتە ژوورەوە لەڕاست سـەری کوڕە دانیشـت ، فەورەن بێئەمە دوعای بەسـەرا بخوێنێ ، کـوڕە چاوی هەڵهێناو بە بەرەکـەتی پێوپـووزی(١٦) ئەوەوە خوای تەعالا شیفایدا کە هیچ بە ئومێـدی نەبووین • من سەرگوزەشتەی مەلا حسـەینم زۆر بەکورتـی نووسـی بۆئەمە کە درۆی تێدا نەبێ •

حاجی ئەمینی حاجی قادر خوا بیبەخشێت ـ ئەگەرچی ئاخری ژیانی بە باشـی نەڕۆیی و (١٧) لەداخی کوڕگەلی(١٨) بێحـەیاو بێئیتاعەی خۆی ، خۆی کوشـت ، ئەمما خوا ئینشـەڵلا ئەیبەخشێت و بە کردەوەیەکی باش نەجاتـی ئەدات چونکـە خزمەتـی بـوو ، ڕووخۆش بوو •

کە شیرک و کوفرت لەگەڵدا نەهات
ئاسانە لای خوا ڕزگاری و خەلات

---

(١٦) لـە دەسنووسەکەدا : پێو پووزە • لـەم شوێنانەدا (پێو قوومی) ئەوترێ نەك (پێو پووزی) •

(١٧) لە دەسنووسەکەدا بڕگەی (نە) دووجار نووسراوە •

(١٨) لە دەسنووسەکەدا : گورگەلی •

عەزابی مونمین لە خوا زیاد ناکات
گوناە بەخشینی ڕەحمەتە ئەیکات

حاجی ئەمیـن گێڕایەوە : زەوی‌یەکمان کێلابوو بۆ شکارتەی گەنمـە بەهارە بۆ مامۆسـتا • زەوی‌یەکـە لەبەر ئاوبـارەدا بـوو لەبەینـی سنووری ئاباڵخو کانی‌گۆمـەو ، نیزاعی لەسـەر بـوو • کوێخـا ساڵحی کانی‌گـۆمە مەنعی داچاندنـی زەویی ئەکردو خۆی جووتی ناردە سـەر دایانچاند بە بەهارە • ئێمەیش گردبووینەوە کە بچین مەنعی بـکەین ، مامۆسـتا نەیهێشت ، هەرچەن ئیسـرارمـان کرد وتـی خۆتان ماندوو مەکەن ، ئەم حەقـە خـوا ئەیسـێنێت • ئێمەیشـں لەبەر دڵی ئەو وازمان‌هێنا • سوێندی‌خوارد وتـی بەهارەی کوێخـا ساڵح ڕوا ، هاتـە دەرەوە ، وەك تەرزی شووتـی‌و کاڵەك بڵاوبووەوە بەئەرزا ، لە ئەرز ڕاسـتنەبووەوە ، لاسـکی نەکـرد ، گوڵی لێ پەیدا نەبوو ، چەن‌جار سوێندی خوارد وتی ئێمە سەرمان سووڕ مابوو ، زانیمان ئەمە سیرڕێـکی خوایی‌یە کە غەدری کوێخـا ساڵحـی لە مامۆستا قوبووڵ نەکرد •

لە باوکـم بیستووە فەرمووی حاجـی عارەبی ئاباڵخی چونکە نیسبەتی بە شێخانی‌سـولەیمانی‌یە بوو حـەزی لە مـن نەدەکـردو چەن‌جار جنێـوی بەو فەقێیانە ئەدا کە ئەچوون بۆ ڕاتبـەو زۆرجار بۆیان ئەگێڕامـەوە کە غەیبەت‌و باسی منی بـە خراپە ئەکرد ، گوێم نەئەدایێ‌و فەقـێیان شـکاتیان لێ ئەکرد لای مـن ، ئەموت گـوێ مەدەنێ • جارێك پیاوێـکی ئاباڵخـی لەسەر شکارتـەکەم ئەبێت کە

ئابلاخـی لەبەر ئاوبارەدا لەخـوار سەرچنارەوە بۆیان داچاندبووم • حاجـی عارەب ، خـوا عەفووی کات ، بەسـواری لە سـەرچنارەوە دێت ، لە پیاوەکـە ئەپرسـێت : کوڕە ئەوە چی ئەکـەیت ؟ ئەڵـێ : ئەم شکارتەیەی مامۆستامەلا عەبدولڕەحیم ئاوئەدەم• بێڵەکـەی لـە دەسـی ئەسێنێت ، چەند بێڵێـکی لێ ئەدات ئەڵێ : ئەمە لەبـەر مەلا لێت ئەدەمو بەسـواری بەناو شکارتەکەدا (١٩) ئەڕوات • پیاوەکە کە دێتەوە ئابلاخ بەنەوعێـك بۆ باوکمـی ئەگێڕێتـەوە ، فەرمـووی کاری کـرد لە دڵـم ، زۆر ئێشـمـی پێ گەیشـت ، نـەك لەبـەر شکارتەکە ، لەبەر پیاوەکـە • هەڵسام بە عەزمو قەسـدی ئەوە کـە لە حەق تەعالا بپاڕێمەوەو دوعای قەهـری خودای لێ بکەم • هـەر بەونیـازە چووم بۆ کانیی پیاوان ، دەسنوێژم شۆشتو دوو ڕکعـەت نوێژی (صلاة الحاجة)م کـرد • کە سەلامم دایەوە ، هەر بەوفکرە دەستم بۆ دوعا هەڵبڕی • فـەورەن هات بەدڵما با دوعای ئیسـلاحی بـکەم • وتم : یاڕەببی ئەم پیـاوە ئوممـەتی پێغەمبەرە (صلى الله عليه وسـلم) ، بوغزی ئـەم پیاوە دەرحەق بە مـن کە لە عولەمـاو وەرەسـەی ڕەسـوولوڵلام (صلى اللـه عليـه وسـلم) بـۆ دینی زەرەرە • یاڕەببی ئەم بوغزو عەداوەتـەی تەبدیـل بکـەیت بـە ئیخلاسو مەحەبەت • فەرمووی : وەڵـلا گەیشـتمەماڵـەوە ، وابزانـم کە فەرمووی زۆری پێ نـەچوو حاجـی عارەب پەیدابـوو هاتە ماڵـەوە ، دەستی ماچ کردم ، پاڕایەوە ئیقراری کرد بە قوسووری

---

(١٩) لە دەسنووسەکەدا : شکارتەکە •

خۆی ، وتــی عەفوم بکە تۆبە بێت ئیتر ناماقوولــی دەرحەق بە خۆتو فەقێت نەکــەم [لەوەودوا ئەبــێ بە موخلیســو موحیببی باوکم ، حەتتا بوو بە نەقشــیو تەمەسســوکی بە حاجی شــێخ ئەمینــی خاڵ کرد] • باوکــم فەرمووی : کە حاجــی عارەب بەوحاڵــە پاڕایەوەو پەشــیمان بووەوە ، پێــموت : عارەب ! خــوا بەقوربانی حەزرەتــی ڕەسوولەڵڵات کات بەخوا بەنیــازی دوعای قەهری [20] بووم کــە لەخوا داوابکــەم ، ئاخری لەبــەر خاتری پێغەممەر (صــلی اللــە علیە وسلم) کە ئوممەتی ئەویت ، گۆڕیــم بە دوعــای ئیســـلاحو مەحەبەت • لە ســاڵی (١٣٤٢) هەزارو سێســەدو چلودوو [21]کە لە ســەردەشــتەوە چووم بۆ بیارەو هاتمــەوە ، خاڵــم ، خوا عەفووی کات ، لە ئابلاخ گلیدامــەوە • ئەوســەفەرە چلودوو ڕۆژم پێچوو • لە ئابلاخ بووم ، حاجیعارەب ، خــوا عەفووی کات ، دەعوەتــی کــردم بۆ ماڵــەوە • بەنهێنی خۆمو خۆی بووین • ئەویش ئــەم حیــکایەتەی موفەسســەل بۆ گــێڕامەوە • تەماشــای دەموچــاویم کرد دیاربوو زۆر بە مەحجووبــی ئەیگێڕایەوە • ئینشــەڵڵا تەفسیلی ئەو ســەفەرە لە جێــگای خۆیا دێت •

مەدرەســەی ئابلاخ زۆر عومدە بووە[22] • فەقێــی باشــی

---

(٢٠) واتە : قەهرو ڕقگرتنی پێغەمبەر لە حاجی عارەب • لــــە دەسنووسەکەدا : قەهرم • ئەشکونجێ (قەهرت) بێ ، واتە : قارلێگرتنت • بە هەرحاڵ (قەهرم) هەڵەیە •

(٢١) ڕێکەوتی ١٩٢٣ ـ ١٩٢٤ ئەکا •

(٢٢) ئەبوو (بوو) بووایە •

تێدابوو ، وەك مەلا قادری مەلا مۆمن ، حاجی مەلا یۆسفی گەبەیی ، مەلا عەزیزی یاخی‌یان • من دەورەی ئاخریم بەحاڵ بەبیرە ، زۆر قەڵەباڵغ بوو •

باوکم فەرمووی کە ئەووەڵجار چوومە ئابلاخ‌و ڕەمەزان هات‌و فەقێم نەبوو ، ویستم کتێبی مینهاجی نەوەوی بنووسمەوە ، چونکە مینهاجە چاپەکان جێگای حاشیە لێنووسینی نەبوو • ئەوەڵ ڕۆژی ڕەمەزان دەستم بە نووسینەوەی کرد ، ڕۆژی دوو جزووم ئەنووسی‌یەوە • پێش جەژن هەر چوار ڕوبعەکەم تەواوکرد (٢٣) • وەکوو خۆی لە ئاخری ڕوبعێکیەوە(٢٤) نووسیویە (٢٥) لە ١٣٠٢ (٢٦) بووە •

فەرمووی کاك ئەحمەد (رحمه الله) بانگی کردم فەرمووی تۆ کتێبت نی‌یە ، وەرە من (١٦) شازدە تێغ‌بەندت بۆ ئەنووسم ، بینێرە بۆ دەشتی دزەیی بۆت بفرۆشن ، پارەکەی بدە بە کتێب • (١٦) تێغ‌بەندی بۆ نووسیم ، ناردم بۆ دزەیی ، فرۆشتیان ، پارەکەیان هێنایەوە • تەسادوف حاجی مەلا محەممەدی باپیرم ئەچێت بۆ حەج ، پارەکە بەوا ئەنێرێت بۆی ئەدات بە کتێب : شیروانی حاشیەی توحفەی ئیبنوحەجەر (٨) جەڵد ،

---

(٢٣) لە دەسنووسەکەدا : تەواوکر •
(٢٤) لە دەسنووسەکەدا : ڕوبعێکیە •
(٢٥) لە دەسنووسەکەدا : نووسیویێ •
(٢٦) ڕێکەوتی ١٨٨٤ ـ ١٨٨٥ ئەکا •

فەتاوای کوبرای ئیبنوحەجەر (٤) جەڵد ، باجووری حاشیەی (فتح القریب) (٢) جەڵدو ، چەند کتێبی‌تر بەوپارەیە کڕاون • ڕەحمەتی خوایان لێ بێت •

ئابڵاخی لە هاوینا بۆ جومعەکردن ئەچوون بۆ سولەیمانی‌یە • بەبیرم دێت جارجار باوکم کە ئەچوو بۆ جومعە ، لەگەڵ خۆیا ئەیبردم بۆ شار ، لەپاش جومعەکردن ئەیبردم بۆ مزگەوتان • جارێك پاش جومعە چووین بۆ خانەقای حاجی مەلا عەلیی مەلا وەسمان • لە حوجرەی فەقێیان دانیشتبووین ، بەحاڵ بەبیرمە کولۆیەك شەکرو پیاڵەیەك چایان لە بەردەم دانام ، وتیان : کامیانت دەوێت؟ئەمزانی ئەوەیان شەکرە ، شەکرم دیبوو ، ئەمما چام نەدیبوو و نەمبیستبوو • دەسم‌برد شەکرەکەم هەڵگرت ، وتم : ئەمەم ئەوێت ، ئەوەم ناوێت • وتیان : دە ئەوەیش بۆ تۆ • نەموێرا دەسی بۆ بەرم ، پێم‌پێکەنین • ئاخری بۆیان ساردئەکردمەوەو(٢٧) خواردمەوە • ئەمە ئەوەڵ چا بوو کە دیومەو خواردوومەتەوە •

فەقێی ئابڵاخ کە جومعان ئەچوون بۆ سولەیمانی‌یە جار جار لە شار دەعوەت ئەکران • شەوێ درەنگ ئەهاتنەوە بۆ ئابڵاخ • لە باوکم بیستووە فەرمووی جارێك فەقێکان پاش جومعە دەعوەت کرابوون • شەو درەنگ کە دێنەوە تووشی زابتێك ئەبن سەرخۆش‌و مەست ، لێی‌ئەدەن ، چەرمەسەرەیەکی

---

(٢٧) ئەبوو (کردمەوەو) بوایە •

زۆری ئـەدەن ، بەجێی ئەهێڵن . مەلا قادری مەلا مۆمن ئەگەڕێتەوە سەری ، دەســـ ئەکا بە باخەڵیا (٢٨) ، ئەو پارەیـەی پێی ئـەبێت لێی ئەسـێنێت و بەعزێ شتومـەکیشی لێ ئەسـێنێ . هەرچـــەن فەقێـکانی ڕەفیقی مـەنعی ئەکەن گوێیان ناداتێ زابتـەکە ڕووت ئەکاتەوە . دێنەوە بۆ ئابلاخ . باوکم فەرمووی بۆ سبەینێ کە نۆرە دەرســی مەلا قادر هات ناردم بەدوایا کە بێت بۆ دەرســ . بە وەحدەتـی خوا لەگەڵ هات و دانیشـت ژانێـکی زۆر بەشـیدەت کەوتە سـەرم کە تاقەتی تەماشـای کتێبم نەمـا . وتم : مەلا قـادر بڕۆرەوە سەرم زۆر ژان ئەکات . بۆ سبەینێ لە ئەوەڵەوە ناردم بەدوایا چونکە دوێنێ دەرســی نەخوێندبوو و ژانی سەریشم نەمابوو . کە هاتە حوجرە دەسـبەجێ سەرم دەستی کرد بە ژان ، تاقەتم نەما ، وتم : مەلا قادر سـەرم ژان ئەکات . دیسان بێ دەرس ڕۆیشـتەوە . ڕۆژی سێهەم دیسـان بەونەوعە . ئەو سـێ ڕۆژە کە دەهاتە سـەر دەرس خوێندن ، سـەرم دەسـی ئەکرد بە ژان ، کە ئەڕۆی ژانەکە دەفع ئەبوو . ڕۆژی سێهەم وتی : ئەوە بۆچی کە من دێم بۆ دەرس ، تۆ ســـەرت ژان ئەکات ؟ وتـم : نازانـم . ئەمە بێ ســـڕ نی یە ، چیت کردووە ؟ وتی : هیچم نەکردووە . تەحقیقاتم لە فەقێکان کرد ، مەسئەلەی زابتەکەیان بۆ گێرامەوە کە شەوی شـەممە لێیان داوە و مەلا قادر ڕووتی کردوەتەوە . ئەنجا حوکمم لێ کرد ئەبێ بچیت ئەو زابتە بدۆزیتەوە و چیت لێ سەندووە بیدەیتەوە . وتی : تۆ تەمـاتە

(٢٨) لە دەستنووسەکەدا : باخەڵیان .

سەرم بە فەتارەت بدەیت ، بەخـوا ئەڕۆمو ئەمە ناکـەم • بوخچەو ئەسبابی پێچایەوەو(٢٩) ڕۆیشت • باوکم ، خوا لێی خۆش بێت ، ئەم سەرگوزەشتەیەی زۆر بە عەجایەبی ئەگێڕایەوە ، خـۆم لێـم بیستووەو سوێندنی لەسەر ئەخوارد •

فەقێـی ئابـلاخ بۆ زەخـیرەی زسـتان کە عادەتـی فەقێـی سولەیمانی‌یەو ئەترافیەتی هەر (دەقنە) ڕاتبەی ئابلاخیان کردووە • ئەوەندەیان زەخیرە داوە پێیان گەلێـکی زیاد بووە • حەتتا لە باوکم بیستووە فەرمووی فەقێی ئابلاخ لە ئاخری بەهارا ئەوەندەیان ماوەر مابوو یەك باریان لێ بردە شار ، تۆزێك گـرانی بوو فرۆشـتیان • بەمەزەنە فەرمووی حۆقەیان دا بە شەش بێچوو و دەقنەی ڕۆنیـان نەکردووە ، بە نۆرە ئابلاخی بە حۆقەو دوو حۆقە ڕۆنیان داونێ • حـەتتا لە باوکم بیستووەو ئابلاخیش زۆر جـار ئەیانـگێڕایەوە کە حاجی ئەمینە ڕەش بووە ، خوا عەفووی کات ، نۆرەی ڕۆنی فەقێی ئەگـاتە سـەر ، پێی‌ئەڵێن مامـە حاجی بەخوا نۆرەت گەیشتووەتە سەر ، ڕۆنمان نەماوە • ئەڵێت : تەماتانە لەگەڵ ئایشێ بەشـەڕمان دەن ـ ژنەکەی ناوی حاجی‌ژنە عایشە بووە ـ • ئەنجا چی‌بکەین ؟ بێ‌شـەڕ ئـەم ڕۆنە زەحمـەتە • لەپاشا ئەڵێت : باوکم تەدبیرێـکم کردووە ، ها ئەمە دوو مەجیدی ، ئەچم لە ماڵەوە دائەنیشم ، بـە فەقێ‌یەکـا دوو مەجیدی‌یەکە بنێرن ، بڵێن مامەحاجی فەقێکان ئـەم دوو مەجیدی‌یەیان ناردووە ، ڕۆنمان پێ بفرۆشە • ئەممـا کوڕە

---

(٢٩) لە دەسنووسەکەدا : پێچایەو •

مەجیدی‌یەکان پێش‌خەن‌و بەدەستەوە(۳۰) ئاشکرای کەن‌و نیشانی ئایشێی بدەن • لە پێشا باسی ڕۆن نەکەیت حەتتا مەجیدی‌یەکانی نیشان ئەدەیت • فەقێکان بە تەدبیری حاجی ئەمین ئەکەن وەکو ئەو تەدبیری بۆ کردبوون • حاجی‌ژن پرزەبلێس(۳۱) ئەبێت ، ئەڵێ : ڕۆنمان کوا ؟ ـ خوا عەفووی کات مەشهوور بووە بە ڕەزیل ـ مامەحاجی ئەڵێ : نازانم ، ئایشێ ئەزانێت • لەپاشا ئەڵێت : ئاە وەڵلا پارەمان ئەوێت ، ئافرەت خۆ تۆ ڕۆن هەر ئەفرۆشیت‌و پارەشمان پێویستە بۆ فڵان‌شت ، نەوەڵلا با بە فەقێکانی بفرۆشین • حاجی‌ژن قەناعەت ئەکا ، هیزە ڕۆن دێنێ یا حۆقەیەك یا دوو حۆقە ڕۆنیان بۆ ئەکێشێ • حاجی ڕجائەکا لە حاجی‌ژن ، ئەڵێت ئافرەت دە تۆیش بەشی قبوڵی‌یەکیان بۆ بخەرە سەر وەکو خەڵق ، ئاخر ئەم پارەیە هیی موسوڵمانێکی وەك منە بەخێر داویە بە فەقێکان • بە هەزارحاڵ بەقەدەر ئەنگوتکە هەویرێکی زیاد ئەخاتە سەرو لە قسەی حاجی تێ‌ناگات • ئەم قسەیە زۆر باس‌کراوە •

باوکم کە ئاباڵاخی بەجێ‌هێشت چوو بۆ تەرەفی هەڵەبجە ، خانوویەکی تازەی لە ئاباڵاخ دروست‌کردبوو زۆر گەورە بوو ، ڕای‌سپاردبوو کە چەن فەقیرێکی تیا دانیشن‌و خزمەتی بکەن نەڕووخێت • لەپاشا یەکێ لە هەمەوەندکان ، نازانم بە ئاغایەتی یا بە چ‌نەوعێك ، ماڵی دێتە ئاباڵاخ ، خانوویەکی‌وای دەس‌ناکەوێت کە

(۳۰) لە دەستنووسەکەدا : بەدەستتەوە •
(۳۱) لە دەستنووسەکەدا : برزەبلێس •

تێدا بحەوێتەوە • فەقیرەکان دەرئەکاتو لـە خانووەکەی ئێمـەدا دائەنیشێت • لەپاش گەلێ ساڵ لە کتێبێکی خاڵمدا کاغەزێکم دی خەتی باوکم بوو ، نووسیبووی لە پارچـەیەکی بچکۆلە لە کاغەزە ئاغزە جگەرە تەنکە زبرەکەی کـە جاران پێش سـەفەربەر ئەیانبڕی بۆ ئاغـزە جگەرە ، بۆ ئـەو هەمەوەندە کـە لە خانووەکەمانا بە زۆر دانیشتبوو ، نووسیبـووی بـە هـەڕەشـەو گوڕەشـە بـە فـارسی مەزموونەکەی ئەمەبوو : تۆ کە بێپرسی خاوەند خانووو بەهـۆی سەرکەشیو گـەورەییو دەسـەڵاتێکی دنیاییوە لە خانووی ئێمـەدا دانیشـتوویت ، بزانـە کـە یـەقین دەسـەڵاتی بزورگـانی دیـن بەرەزووترە لە دەسەڵاتی تۆ • بـە گەیشتنی ئەم کاغـەزە ئـەو خانووە(٣٢) چۆڵکەو بیـدەرەوە(٣٣) بە فەقیرەکانو ئەگـەر وا نەکەیتو بەقسـەم نەکەیت (باخبر باش که سر میشکند دیوارش) یەعنی وریابە لە خۆت چونکە دیواری خانووەکە سەر ئەشکێنێ» • کاغەزەکـەم زۆر لەلا سەیربوو ، لـە خاڵم پرسی ، وتی : لەگـەڵ کاغەزەکەی بێگەیی ترسو دەهشەت سـواری بوو(٣٤) ، نەیوێرا شەوی تیا ڕۆژکاتەوە ، چۆڵیکرد •

باوکم بوو بـە مودەڕیسی مەجیـد بەگی وەسمان پاشا ـ خـوا عەفوویان کات ـ لە دێی پریس کە جەنووبی هەڵەبجە کەوتووە ،

(٣٢) لە دەسنووسەکەدا : ئەو خانووەکە •
(٣٣) لە دەسنووسەکەدا : بیدەرەو •
(٣٤) لە دەسنووسەکەدا ئەم (بوو)ەی ناتەواوە •

ته‌قریبه‌ن یه‌ك سه‌عاته‌ڕێ(۳۵) ئه‌بێت • وه‌سمان پاشا موده‌ڕیسی خۆی ئه‌بێت له‌ مزگه‌وتی پاشا له‌ هه‌ڵه‌بجه‌و مه‌سره‌ف‌و پێویستی مزگه‌وت‌و موده‌ڕیس‌و گوزه‌رانی فه‌قێی مه‌دره‌سه‌ له‌سه‌ر پاشا ئه‌بێت • خانمی حه‌ره‌می ـ خوا عه‌فووی کات ـ مزگه‌وتی خۆی ئه‌بێت مه‌شهوور به‌ مزگه‌وتی خانم ، مه‌سره‌ف‌و پێویستی مزگه‌وت‌و موده‌ڕیس‌و فه‌قێکانی هه‌موو له‌سه‌ر خانم ئه‌بێت،مه‌ساریف‌و گوزه‌رانی موده‌ڕیس‌و مه‌دره‌سه‌و فه‌قێ‌یانی دێی پریسیش له‌سه‌ر مه‌جید به‌گ ئه‌بێت • ئیتر ڕاتبه‌کردن ، عاده‌تی جێ‌یان ، نابێت • منداڵ بووم نازانم جومعه‌و جومعه‌ زه‌خیره‌ له‌ هه‌ڵه‌بجه‌وه‌ ئه‌هات بۆ پریس یا مانگه‌و مانگ‌و ، نان‌و چێشتی فه‌قێ له‌ ماڵی مه‌لا ئه‌کرا • ده‌فعه‌یه‌ك وابزانم ناردنی زه‌خیره‌ له‌ هه‌ڵه‌بجه‌وه‌ ته‌ئخیر ئه‌بێت ، فه‌قێی پریس مه‌جبووره‌ن چه‌ن ڕۆژێك ڕاتبه‌ی ناودێ ئه‌که‌ن • له‌وڕۆژانه‌دا که‌ باوکم بۆ جومعه‌ ئه‌چێت بۆ هه‌ڵه‌بجه‌ ، پاش نوێژی جومعه‌ بۆ ئه‌و مه‌وزووعه‌ ئه‌چێت بۆ لای مه‌جید به‌گ • به‌حاڵم به‌بیره‌ من نه‌چوومه‌ ژووری دیوه‌خان ، له‌ به‌رهه‌یوانی باڵه‌خانه‌که‌ سه‌یری حه‌وشه‌و دام‌و ده‌ستگام ئه‌کرد ، باباڕه‌سووڵی بێده‌نی ، خوا به‌ ڕه‌حمه‌تی خۆی دایپۆشێت ، فه‌قێ بوو له‌خزمه‌تیا بوو بۆ لای مه‌جید به‌گ(۳٦) • باباڕه‌سووڵ گێڕایه‌(۳۷) : مامۆستا له‌ خوسووسی ته‌ئخیر نه‌خستنی زه‌خیره‌ بۆ فه‌قێ‌یانی پریس له‌گه‌ڵ مه‌جید به‌گ قسه‌یان هێناو برد •

(۳۵) له‌ ده‌ستنووسه‌که‌دا : ڕێی •

(۳٦) له‌ ده‌ستنووسه‌که‌دا (به‌گ) ه‌که‌ به‌هه‌ڵه‌ له‌بیرچووه‌ •

(۳۷) له‌ ده‌ستنووسه‌که‌دا : گێڕاوه‌ •

موددەیەك قسەکرا • منیش دانیشتووم گوێم گرتووە ، ئاخری ماەۆستا بە مەجید بەگی وت : میرم ، میرم ! ئەوەی پێناوێت • ئەگەر پیاویت ، وەك وەسمان پاشا • ئەگەر ژنیت ، وەك خانم • ئەگەر نە پیاویت نە ژنیت ، مەلاو فەقێ بەخۆڕایی دەسخەڕە مەکە • باباڕەسووڵ وتی : کە ماەۆستا ئەم قسەیەی کرد من زۆر ترسام و دڵم ڕاچەنی • ئاخری مەجید بەگ وتی : بەڵێ بەسەر چاو ماەۆستا ئەگەر لەمەولا زەخیرە ناردن هیچ تەئخیر بوو بزانە نە پیاوم نە ژنم •

ئەوی بەڕاستی هەر خوای خۆی ناسی
لە میرو ئاغا نابێ هەراسی

ئەوی خوانەناس ڕووی لە دنیایە
مارمێلکەی لەلا وەك ئەژدەهایە

ئاخری باوکم لە پریس زۆر نەمایەوە • شێخ مارفی نێرگسەجاڕ ، خوا بە ڕەحمەتی خۆی شادی کات ، نەقڵی کرد بۆ نێرگسەجار • شێخ مارف ، خوا عەفووی کات زۆر موخلیس و خزمەتگوزاری باوکم بوو ، خەلیفەی شێخ عومەری بیارە بوو و مەلاو فەقێ پەرست بوو ، لە شارەزوورا موخلیسی زۆر بوو •

لە سەرگوزەشتەی نێرگسەجاڕ ئەوی بەبیرمە فەقێی زۆر نیا بوو • فەقێیەك شێخ ڕەسووڵی ناو بوو ، منی نارد بۆ لای فەقێیەکی‌تر بۆ کتێبێك یا بۆ شتێکی‌تر • کە چووم ڕاسپاردەکەم پێ گەیان ، وتی بچۆ بڵێ ڕەسووڵ گووی خوارد [ڕەسووڵ بە

فروستاده ئەڵێن‌و من عەقڵم پێ نەدەشکا] ٠ چوومەوە لای شێخ ڕەسووڵ ، وتم : بەخوا وتی شێخ ڕەسووڵ گووی خوارد ٠ وتی : کوڕە وای نەوتووە ، ڕەنگە وتبێتی ڕەسووڵ گووی خوارد ٠ وتم : نە ، هەر وای‌وت ٠ فەقێکان قاقا دەستیان‌کرد بە پێکەنین ٠ هەڵکەوتێکی(٣٨) سەیر بوو ٠

فەقێکان گەلێ سێ‌شەممەو جومعە ئەچوونە سەر چەمی تانجەڕۆ بۆ مەلەکردن ٠ سوختەیێکیان بوو خەڵقی سنە بوو ، دەستی چەپی نەبوو ، خەتێکی فارسیی زۆر خۆشی بوو ، وریاو زرینگ بوو ، ناوەکەیم لەبیر چووەتەوە ٠ جامیی ئەخوێند ٠ فەقێکان مەلەیان ئەزانی ، ئەو فەقێ سنەیی‌یە نەیئەزانی‌و حەزی‌ئەکرد فێر بێت ٠ جارێکیان کوولەکە ئاوێکیان لەگەڵ خۆیانا هێنا بۆئەمە کە فەقێکە پێی فێری مەلەکردن بێت ٠ فەقێکە کوولەکەکەی ئەگرت بەدەستەوەو مەلەی پێ ئەکردو قاچی ڕائەوەشاند ، بەسەر ئاوەکەدا هات‌وچووی ئەکرد ، ئەمما نەیئەوێرا توخونی جێگای قووڵ بێت(٣٩) ٠ دەی‌دەی بەونەوعە هەتا ڕاهات ٠ جارێك بەکوولەکەکەوە ڕووی‌کردە(٤٠) نێرەوەی ئاو ، خەریك بوو بگەڕێتەوە نەیتوانی ، ترساو دیهشەت گرتی ، ئاویش بە شەپۆل بردی بەولاوە ، ئاخری کوولەکە لە دەستی بەرەڵڵا بوو و نوقم بوو وەك بەردی بن‌گۆم ٠ کوولەکەیش

---

(٣٨) لە دەسنووسەکەدا : هەرگەوتێکی ٠

(٣٩) ئەڵێن (توخونی ئەکەوێ) نەك (توخونی ئەبێ) ٠

(٤٠) لە دەسنووسەکەدا : ڕووکردە ٠

ئاو بردی • فەقێ مەلەوانەکانیان[٤١] بەجارێ خۆیان فڕێدایە ناو ئاو ، بەمەلە[٤٢] ڕوویان کردە[٤٣] ئەو شوێنەی[٤٤] کە فەقێکەی تیا نوقم بوو و پەلەپەلیان پێکەوت • وا منیش لەدوورەوە[٤٥] ڕاوەستاوم سەیریان ئەکەم ، بەمەزەننە (٢٠) بیست خوتوە زیاتر بەژێر ئاوا ڕۆیی ، تەسادوف تووشی قەدی دارێك ئەبێت ، لەژێر ئاوەوە دارە ئەگرێت و پیا هەڵئەگەڕێت • دارەکە لق و بۆیی بەدەرەوە بوو ، لەپڕێکا سەرکەوت ، خۆی بە دارەکەوە قایم کردبوو ، نیوەی لەشی لەناو ئاوەکەدا بوو ، لە پشتێنە بەرەوژووری بەدەرەوە بوو ، توند دارەکەی گرتبوو ، شکڵێکی سەیری بوو •

وەتوو مەیموونی لۆتی چۆن لەبەر ترسی پلارێکا

وەیا کتکێ بەرەودوای نابێ سەگ هەڵچێ[٤٦] بە دارێکا

ئەوەندە ئاو چووبوە سکیەوە بەحاڵ قسەی بۆ ئەکراو لەوحاڵەدا هاواری ئەکردە فەقێکان : کورە کویلەکە •• کویلەکە •• ئاوبردی ، بیگەنێ[٤٧] • بە لەهجەی سنەیی یانە • کوولەکە

---

(٤١) لە دەسنووسەکەدا : مەلەوانەکەیان •
(٤٢) لە دەسنووسەکەدا : بەمە •
(٤٣) لە دەسنووسەکەدا : ڕووی کردە •
(٤٤) لە دەسنووسەکەدا : ئە شوێنەی •
(٤٥) لە دەسنووسەکەدا : لەدوورە •
(٤٦) لە دەسنووسەکەدا : هەڵچن •
(٤٧) دوو ڕستەی (ئاوبردی ، بیگەنێ) لە دەسنووسەکەدا لە پەراوێزەوە نووسراون ، لەگەڵ وشەیەکی (ئەتوت)و وشەیەکی تر کە بۆم نەخوێنرایەوە •

دوورکەوتبۆوە ، ئیشارەتی ئەکرد : کوڕە فەقێکان ! بگەنە کویلەکەکە • فەقێکان خەمی ئەویان بوو ، ئەو خەمی خۆی نەبوو ، خەمی کوولەکەکەی بوو • فەقێکان قاقا دەستیان کرد بە پێکەنین ، سەربەقوڕ پێی پێئەکەنی • پێیان ئەوت : سا چونکە تۆ خەمی کوولەکەتە خەمی خۆت نی یە ، ئەبێ هەر بەویوە بیت • ئاخری لەپاش قەدرێ فشە گاڵتە چوون بەمەلە نەجاتیان‌دا ، تا موددەیەك پێکەنین لەسەر ئەم قسەیەی گۆجە بوو • وا ئیستە من کە ئەینووسم بەپێکەنینەوە ئەینووسم ، تیمسالی واقیعەکە دێتە بەرچاوم •

بەهاری ئەوساڵە کە لە نەرگسەجاڕ بووین فەقێی هەڵەبجەو عەبابەیلێو پیسو بیاوێڵە زۆر قەڵەباڵغ بوون هاتن بۆ نەرگسەجاڕ بەمەقسەدی سەیرانی کەژی(٤٨) زمناکۆ • مناڵ بووم ، بەبیرم نی یە ، لەسەر مەسرەفو دەعوەتی شێخ مارف بوو یا بە نەوعێکی تر بوو ، وام‌بەبیرە کە پەنجا شەست فەقێ ئەبوون • کەژی زمناکۆ لەوبەر سیروانە ، لە نەرگسەجاڕەوە بە نیو سەعات ئەگەنە سیروان ، ئەپەڕنەوە ، لە شەمێرانەوە بۆی ئەچن • بەهار بوو ، ئەرغەوان سوور ، سیروان هاتبوو ، مالامال ، کڵاوەی ئەکرد • منو مەلا یەحیای براە ، خوا عەفووی کات ، لەگەڵ ئەو فەقێیانە بووین ، چووین بۆ ئەو سەیرانە • حەقیقەتەن زۆر خۆش بوو ، خواردن(٤٩) لە گۆشتو برنجو شەکرو چاییو پێویستی سەیران بەتەواوی

(٤٨) لە دەسنووسەکەدا : گەژی •

(٤٩) لە دەسنووسەکەدا : خوادن •

لەگـەڵیان بوو • فـەقێی شـاخەوانیان لەگـەڵ بوو • کـە گەیشتینە سیروان ، لە بوارە پانەوە لەپشت عەرەبەکان کە بوارێکی زۆر پانەو مەسافەی ئەمبەرو ئەوبەری ئاوەکە زۆرە ، پەڕینەوە • فەقێـکان بـە کەڵەکی قامیش‌و کوندە پەڕینەوە • ئەمما من شکڵی پەڕینەوەم لـە بەرچاو ماوە : پیاوێکی کەڵەگەت کە ئەیناسیم کردمیە قەڵاندۆشکان ، جلەکانی خۆی خستە دەرپێکەی ، لەسـەر سـەری قایمی کرد ، لـە بندەستیەوە هەردوو ڕانی منی بەخۆیەوە شەتەکدا ، دەستی چـەپی منی بە دەستی چەپی گرت ، وتی هیچ مەترسە ، خۆت قایم بـگرە ، قەدبڕ ڕۆیی هـەتا گەیشـتە نێرەوەی ئاو • لە ناوەڕاستی سـیروان پێی لە ئەرز بڕا ، بەدەستی ڕاست مـەلەی ئەکرد ، بـە پێمـەلە • جارجار ئاو ئەگەیشتە دەم چەناگەی ، پفی ئەکرد لە ئاوەکەو زۆر بە منی ئەوت خۆت قایم‌بگرە • دەستی ڕاستم بە پەتەکەی سەریەوە بوو ، هـەر ئەیوت دەس بەرنەدەیت ، دەستم نەگریت • بەمـەزەننە لەپاش دوو سێ دەقیقـەیەک(٥٠) پێی گەیشتەوە ئـەرز • ماشـائەڵلا ئەدوت بەسەر ئەرزا بێ‌بەرواو بێ‌باک ئەڕوات • پەڕانمیەوە • زۆری لەسـەر نەڕۆین ، چـووینە شـەمێران • چـەن کەسێـکی شـەمێرانی بـۆ

(٥٠) چروستانی لە سەرەتادا ئەم ڕستەیەی بەمجۆرە نووسیوە : «مەزەننە دوو سێ دەقیقەیەک» • پاشان کـە هەستی بـە ناتەواویی ڕستەکە کردووە ، لەپاش (مەزەننە)وە (لەپاش)ێکی لەسـەرەوە بۆ نووسیوەو ، لـەپاش (دەقیقەیەک)یش (پێچوو)یەکی نووسیوە • بەڵام دیارە واش ڕستەکە هـەر نادروستە ، ئەبوو (بەمەزەننە لەپاش دوو سێ دەقیقەیەک) یا (بەمەزەننـە دوو سێ دەقیقەیەکی پێچوو) بوایە • ئێمـە بەجۆری یەکەممان نووسی‌یەوە •

شارەزاییو شاخەوانی لەگەڵ فەقێکان هاتنو(٥١) ئەسبابی لازمـەیان هێنا • لەویوە چووینـە بناری کەژی زمناکۆ ، سـەرکانیو ئاوێك ، دەشتێکی سەوزو شین ئەیرِوانی بەسەر گەلێ مەملەکەتا ، بە شـاییو یاریو سەیران ڕایانبوارد • تەفسیلی ڕابواردنم بەبیر نەماوە ، چونکە دوو سێ ساڵ پێش ڕشانەوە بوو • ئەمەندە ئەزانم تەشویێان هێنابوو ، شاخـەوانیان لەگـەڵ بوو بە شـاخا هەڵـگەڕابوون ، برِیبـوویان ، هەنگوینێکی زۆریان دەرهێنابوو کردبوویانە تەشتەوە ، ئەوەندە زۆر بوو فـەقێو قەڵەباڵغەکـە لێیان بێزرابوو نـەیانئـەخواردو ، فـەقێ بڵاوئەبوونەوە بەو شاخانەدا گژوگیای بەهاریی خواردنیان ئەهێنـاو داری وشکی سووتەنییان ئەهێنا زەلام زەلام،شەو ئاگریان ئەسووتان• ئـەبوو ئینسان دە خـوتوە یا زیاتر لـەدوورەوە دانیشـێت ، داریوا گەورەیان ئەخستە سەر ! سەیرانێـکی عەجایبو خۆش بوو ، نازانم چەن شەو لەوێ مانەوە • کە گەڕاینەوە بەکەڵەك پەڕیمەوە •

لاموایە سـاڵ وەرنەسووڕایەوە شـێخ مـارف باوکمی بردە ئەحمەدبرِندە ، چونکە نەرگسەجاڕ ئاوی کەم بوو و لە خوسووسی مەدرەسـەو ناودێوە بێویسعـەتو تەلانو ناخـۆش بوو • ئەممـا ئەحمەدبرِندە دەشتو ئاودارو بەویسعت بوو • نازانـم (مەتنـە موغنی)(٥٢) یا (مەتنی ئونموزەج)م(٥٣) ئەخوێند ، شیخ مـارف ،

(٥١) لە دەسنووسەکەدا : هاتو •

(٥٢) یەکێکە لە کتێبە سەرەتاییەکانی نەحو کـە فەقێ جـاران ئەیانخوێند •

(٥٣) ئەمیش هەر لە کتێبە سەرەتاییەکانی نەحوە •

خوا عەفووی کات ، چەن دەرسێکی پێوتم • باوکم لە ئەحمەدبرِندە)
فەقێیەکی زۆری بوو ، وە موتەمادی خەریکی تەدریس بوو •
نازانم چەند لە ئەحمەدبرِندە ماینەوە ، ئەوەندە ئەزانم لە بەردەمی
تەکیەو حوجرەی فەقێیاندا حەوزێ بوو ئاوی لە شاخەکەوە بە
جۆگەلە بۆ ئەهات ، چەن ماڵێکی غەوارەی لێ بوو ، ئاوەکە بەپیسی
ئەهات بۆ حەوزەکە • فەقێیە چوو بۆ تەحقیقات ، تەماشای کردبوو
ژنێکی ئەو ماڵە غەوارانە بەرِۆگوو و سپاڵی پیسی پێیە لە بناوانی
جۆگەلەکەدا ئەیشووات؛ جێگەیش لەوانە نەبوو ژنان رِووی تێ کەن •
فەقێکە جنێو بە ژنەکە ئەدات ، سپاڵەکانی فرِێ ئەدات ، مەنجەڵێکی
پێ ئەبێت مەنجەڵەکەی توورِ هەڵئەدات بە سەرەوژێرەدا
غل ئەبێتەوە • ژنەکە ئەم حاڵە بۆ پیاوەکان – کە کەرەپیاو(٥٤)
بوون – ئەگێرِێتەوە • بە تفەنگ و دەمانچەو دارەوە ژن و پیاویان
هاتنە سەر فەقێکان ، بوو بە جەنگی مەغلووبە – رِۆژەکەی
قەرەوەیسی تیا کوژرا – • پیاوەکان باوکێکی چەتەوڵ و دوو سێ
کورِی بوون • فەقێکان کە وایانزانی خۆیان ئامادەکرد بە دارو
خەنجەرەوە(٥٥) بۆ شەرِکردن ، یەك تێلایان دا بە گازی پشتی
باوکەکەدا خستیانە چاڵێکەوە ، دوو سێ فەقێ تێی بەربوون • لێدان و
پیادان لە تەرەفەینەوە ، شەلم کوێرم ناپارێزم ، دەس پێ کرا • ژنان

(٥٤) ئەشگونجێ بە (کەرِەپیاو)ی بخوێنینەوە ، وەك ئەڵێن (کەرِە کورد) •

(٥٥) لە دەسنووسەکەدا : خەنجەرە •

به تێلاوه هاتبوون ، کوڕێکیان که باوکه‌که‌ی[٥٦] به‌وحاڵه دی ده‌ستی‌دایه ده‌مانچه که بینێ به یه‌کێك له فه‌قێکانه‌وه • له به‌رده‌می ماڵی ئێمه‌دا بوو ، باوه‌ژنم[٥٧] ـ خوا عه‌فووی کات ـ پوورزای باوکم بوو ، ده‌ست‌وبرد په‌لاماری تێلایه‌ك ئه‌دات ، له‌گه‌ڵ کوڕه ده‌س هه‌ڵدێنێته‌وه تێلاکه ئه‌دات به باسکیا ، کردی به خڕخاڵ ، ده‌مانچه له‌ولاوه که‌وت ، کوڕ له‌م‌لاوه • ده‌مانچه‌که‌ی به[٥٨] به‌رد شکان • برای گه‌وره که ئه‌مه‌ی دی تفه‌نگێکی حسکه‌ی پێ بوو ، مه‌لا ئه‌حمه‌دی مه‌لا قادر مه‌شهوور به مه‌لا ئه‌حمه‌دی فازڵ ، پشتی لێی بوو ، تفه‌نگه‌که‌ی نا به گازی پشتی مه‌لا ئه‌حمه‌ده‌وه[٥٩] گڕی ئاگر له‌سه‌ر که‌واو که‌وای به‌ربوو • مه‌لا ئه‌حمه‌د ڕووی‌کرده کابرا ، هه‌ڵات • مه‌لا ئه‌حمه‌د به‌ره‌و دوای ئه‌نێت ، ڕووئه‌کاته ناودێ • شه‌ڕه‌که پیس بوو • مه‌لا ئه‌حمه‌د کوته‌کێکی سه‌رزلی سه‌رخڕی به‌ده‌سته‌وه ئه‌بێت ، هه لێره هه له‌وێ ئه‌نیشێته سه‌ری ، ئاخری له حه‌وشه‌ی ماڵی ئاغا ئه‌یگاتێ ، کابرا که ئه‌زانێ له‌ده‌س مه‌لا ئه‌حمه‌د ڕزگاری نابێت ، ئه‌گاته بن توویه‌ك ، اقێك له تووه داده‌په‌ڕێنێ به هه‌موو هێزی خۆی ئه‌یدات به بناگوێی مه‌لا ئه‌حمه‌دا ، ئه‌ڵێت یا ڕه‌سووله‌للا به نه‌جاتی حه‌ق • مه‌لا ئه‌حمه‌د ئه‌یوت بریسکه له چاومه‌وه هات‌و گوێم کاس بوو ، ئه‌نجا ده‌ستم

---

(٥٦) له ده‌سنووسه‌که‌دا : باوه‌که‌که‌ی •

(٥٧) له ده‌سنووسه‌که‌دا : باوه‌ژنیم بوو •

(٥٨) ئه‌م (به) یه له ده‌سنووسه‌که‌دا نی‌یه ، به‌ڵام پێویسته •

(٥٩) له ده‌سنووسه‌که‌دا : مه‌لا ئه‌حمه‌ده •

هەڵبڕی ، منیش وتم یا ڕەسووڵەڵڵا نۆرە گورزی خۆمە ، تەنها یەك کوتەك ئەدا بە تەوقی سەریا ، کابرا وەك تەڕاح لەوێ ئەکەوێ[٦٠] نە ئێستە مردووە نە پار ، یەك دەلاقە ئەخاتە کاسەسەری • ئەمما مەلا ئەحمەد گاڵتە نەبوو ها ، پاڵەوان بوو • مەلا ئەحمەدی مەلا قادر ئابلاخی بوو ، لەگەڵ خاڵم مەلا حەمەن پێکەوە شیری خواردبوو • بەینێ کاری زۆرخانەی کردبوو ، زۆر بەقووەت بوو ، چونکە گولەبەندی کاکەئەحمەدی پێوەبوو پشتی بە زەبری گولەکە سوور هەڵگەڕابوو و هیچی‌تر • لەم واقیعەیە شێخ مارف لە ئەحمەدبڕندە نەبوو • نازانم باوکم بەهۆی ئەم شەڕەوە بۆ لای کێ چوو ، لە ڕێ ئەگات بە شێخ مارف ، ئەیگێڕێتەوە • ئەوشەوە ئەو ماڵە لەترسا بەو بریندارو کەلەلایانەوە باریان‌کرد • بۆ سبەینێ چوونە سەر ماڵەکەی ، بەعزێ قاپ‌و قاجاخە شکاو نەبێ هیچی[٦١] تیا نەمابوو • نازانم ئەو فیلەتەنە کە مەلا ئەحمەد لێی‌دا ما یا مرد • وابزانم باوکم کە ئەحمەد بڕندەی جێ‌هێشت سەبەبی هەر ئەم شەڕە بوو •

سەرەتای ڕشانەوە پەیدابوو کە لە ساڵی ١٣٢٢[٦٢] بوو • وابزانم ئاخری بیست‌ویەک پەیدابوو و بیست‌ودووی بردە سەر • کوشتارێکی زوربەی کرد ، حەتتا ئەڵێن لە سولەیمانی‌یە حەوت‌هەزارو حەوت‌سەدو کوسووری پێ مردووە • واقیعەو

---

(٦٠) لە دەسنووسەکەدا : ئەکەی •
(٦١) ئەم (هیچی)یە لە دەسنووسەکەدا نەبوو . بەلام پێویستە •
(٦٢) ڕێکەوتی ١٩٠٤ ـ ١٩٠٥ ئەکا •

کوشتاری ڕشانەوە کتێبی سەربەخۆو تەحقیقـاتی نامەی ئەوێت • نزانم[٦٣] ئەحمەد بەگی ڕیشێنی چۆن لەگەڵ باوکما موخابەرەیان کەوتە بەینەوە ، وڵاغی نارد بەدوای باوکما نەقڵی کرد بۆ ڕیشێن کە حوجرەو مەدرەسەی بۆ دروست کاتو فەقێی بۆ ڕاگرێت • ڕشانەوە زوربەی سـەندو بڵاوبووەوە بەدنیادا • وابزانم حـەبیبەخانی ژنی ئەحمەد بەگ ـ خـوا عـەفوویان کـات ـ بە ڕشـانەوە ڕۆیشت • شـارەزووری پێیان ئەوت (چاوەقووڵە) • کـەس نەیئـەوێرا بچێ یاسینی نەخۆش بخوێنێت لەترسا • من بێ سەلیقە بووم پێم خۆش بوو بانـگم کەن کە[٦٤] یاسـینی ئەوانـە بخـوێنم کـــە دەڕشانەوە • دەسم ئەدایە قورئان ، لـە یاسین خوێندنا ئەبووم لەسـەر نەخۆشی ڕشـاوە ، هیوا بوو کـە بەسەر نەخۆشەکەوە ئەگریا ، قڵپ هـــا ئەڕشایەوە ، پرشکی ڕشانەوەکەی لە دەمو چاوم ئەکەوت ، قێزم لێ نەدەکرد ، عەقڵم پێ نەدەشکا • کـابرای شیوەنکەر وەك تـەڕاح لەوێ ئەکەوت • ئیتر دنیا زۆر عەجایب بوو ، کەس بەهیوا نـەبوو ئەو بـگاتە سبەی یا ڕۆژ بـگاتە ئێوارە • باوەژنە فاتمم ڕشایەوە ، ساردبووەوە ، بە مردوویان زانی ، ئاویان بۆ گەرم کرد ، کـەچی ڕۆحی تێدا مابوو نەمرد ، خەلەست ، چەن ساڵ ما • باوکم زستانێك لـە ڕیشێن مایەوە • ئەسبابێک بۆ ئەحمـــەدبەگ پەیدابوو لـــە خوسووس بەگزادەی جافـەوە بوو یا لـە خوسووس حوکومـەتی

---

(٦٣) لە دەسنووسەکەدا لێرەدا (چۆن)ێك نووسراوە ، بەڵام زیادە ، چونکە لەدواوەش هەیەو ئەوێ شوێنی ڕاستی خۆیەتی •

(٦٤) ئەم (کە)یە پێویست نی یە •

عوسمانی یەوە (٦٥) بوو کە ئەحمەد بەگی مەجبوور کرد بە فرۆشتنی
~~لەوێ موددەیەك مایەوەو مەدرەسەیەکی عومدەو تەدریسێکی~~
دێـکانیو کۆچی کرد بۆ ئێران بۆ تەرەفی سنە • ئیتر باوکم چووە بیاوێڵە لای شێخ ئەنوەرو شێخ جەمیل کوڕانی شێخ عومەری بیارە ، لەوێ موددەیەك مایەوەو مـەدرەسـەیەکی عومـدەو تەدریسێکی باشی بوو •

لەوبەینەدا کە لە بیاوێڵە بووین ، لام وایە بەنیازی تەعزی یەی مـەلای پێنجوێن ، ڕەحمـەتی خـوای لێ بێت ، باوکم چـــوو بۆ پێنجوێن • لەوسەفەرەدا منو مەلا یەحیای برامی لە خزمەتیا برد • لە بیارەوە بە هانەگەرمەڵەو کەیمنەدا سەرکەوتین بۆ ئەودیو شاخی هەورامـان بـە دەربەند کـەڵەوێ دا ڕۆیشتین ، ئەمما چ دەربەند کەڵەوێ ؟ مەسافەیەکی دوورو درێژ هەردوو تەرەفی شاخی بەرزو بیست تا سی جـار ئەبێ بۆ ئەمبەرو ئەوبەری ئاوەکە بپـەڕیتەوەو جێ جێ پلەی سەختی تێدایە • کە لە دەربەند نەجاتمان بوو بـەلای چەپا بامان دایەوە ، گەیشتینە مەریوان • شکڵە عەجایبو سەیرەکەی گۆلی زرێبار دەرکەوتو بەلایا ڕۆیشتینو بە ولەژێرو دەرەتفێـــدا چووین بۆ پێنجوێن • لەوسەفەرەدا زۆر عەزابم چەشت چونکە هەر لە بیارەوە لەپی دەستی چەپم بەورەشینکەیەکی لێ هاتبوو ، لـەپی دەستم وەك پشتی کیسەڵی لێ هـاتبوو • لە ولەژێر جەڕاحێك بـە نەشتەر هەڵیدڕی وە وەکوو دەستی شـکاو بـە ملما بە جامانەکـەم هەڵم ئاواسیبوو • تەقریبەن مانگێکی پێ چوو ئەنجـا چـاك بووەوە •

---

(٦٥) لە دەستنووسەکەدا : عوسمانی یە •

خولاسەی کەلام چووینە پێنجوێن ، لە مزگەوتی پاشا مزگەوتەکەی مەلای پێنجوێن میوان بووین • لە حوجرەکەی مەلادا بووین • باوکم نەچوو بۆ ماڵی مەلا ، خەبەریدا ، جەنابی حەرەمی مەلا تەشریفی هات بۆ حوجرە ، باوکم تەعزیەی لێ کرد • باوکم عوزری نەچوونی ماڵەوەی بۆ حەرەمی مەلا هێنایەوە • لەبەرئەوە مەرحوومی مەلا سەغیری هەیە ، بۆیە نەهاتمە ماڵەوە • بەبیرمماوە مەلاژن فەرمووی خۆم زانیم هەتیومان هەیە ، بۆیە نەهاتیتە ماڵەوە • کوڕانی مەلا،مەلا ئەسعەدو مەلا ئەحمەدو مەلا سدیق ـ خوا عەفویان کات ـ هەرسێکیان بە فەقێیەتی لە بانە بوون • مەلاژن فەرمووی مەلای پێنجوێن وەسیەتی کردووە کە کوڕانی من هەتا دەرسیان لای مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانی دەس کەوێت ، لای کەسی تر نەخوێنن • باوکم فەرمووی هەروەختێك کوڕانی جەنابی مەلا هاتنە لای من ، فەقێم زۆر بێت یا کەم بێت جێگەی ئەوان هەر ئەبێت ، مەدرەسەی خۆیان ئەبێتو من بە چاوی کوڕی خۆم تەماشایان ئەکەم•

پێموایە لە وەختی خۆیا کە باوکم لەخزمەت مەلای پێنجوێن خوێندویتی ، دەرسی بە ئەحمەد ئاغای قزلجە زۆر وتبوو • بەوەوناسەبەتەوە چووینە قزلجە • ئەحمەد ئاغا باوکمی ئیزن نەداو خزمەتێکی یەکجار زۆری کرد • لاموایە مانگێك یا زیاتر لە قزلجە ماینەوە • لەوێ دەستەکەم چاك بووەوە ، ئینجا هاتینەوە پێنجوێن • کوڕانی مەلا هەرسێکیان هاتبوونەوە پێنجوێن ، دایکیان کاغەزی بۆ نووسیبوون • کوڕەکان لە پێنجوێن چاویان بە باوکم کەوت • باوکم

پێی وتن وەختێ کــە زانیتان لە بیاوێڵە نەقڵم کرد ، زانیتــان لەکوێم وەرن .بۆئەوێ بێ پرس ، جێ بێ‌د نەبێ جێگەی ئێوە هەر ئەبێت . لــە پێنجوێن گەڕاینـــەوە بۆ بیاوێڵە بــە دەشتی(٦٦) شارەزوورا . لاموەهایە ئەو سەفەرە پەنجا ڕۆژێکمان پێ چوو .

جارێکی تر دیسان کە ماڵمان لە بیاوێڵە بوو باوکم لــە بیارەوە چوو بۆ لای شێخ عەلائەددین(٦٧) لە دووڕووە . بە کەیمنەدا لــە شاخی هەوراماان وە بە دەربەن کەلەوێدا ڕۆیشتین . کە نەجاتمان بوو بەلای ڕاستا بامان‌دایەوە ، بە قەراخی سیروانا ڕۆیشتین بە بنــاری کێوێکدا ، سیروان لای ڕاستمان‌و کێوەکە لای چەپمان کــەوت . میقــدارێك ڕۆیشتین گەیشتین بــە عەجایبی سەنعــەت‌و قودرەت‌و سەتوەتی باری تەعــالا کــە ئینسان دەهشەت‌و حیرەت ئەیــگرت ، لەبەینی کێوەکەو سیروانا ئەرزەکە هەڵــگەڕابوەوە ، شاخ‌و بەردو دارو بەرزو نەوی بەسەر یەکا(٦٨) ڕووخابوو ، سەرەژێر بووبوو ، ئەو بەردانە توێ توێ ئەنجن ئەنجن بووبوون(٦٩) ، ئەدوت خوری‌یە شی‌کراوە یا لۆکــەی هەلاجی کراوە ، بەردەکـانی هــەموو وەك تووتیایان(٧٠) لێ‌هاتبوو هــەرەس‌و جمــکە بەنەوعێك بەسەریەکـا

(٦٦) لە دەسنووسەکەدا : بەدەستی .
(٦٧) لە دەسنووسەکەدا لــەدوای ناوی شێخ عەلائەددینــەوە (بوو) یەك هەیە .
(٦٨) لە دەسنووسەکەدا : بەسەرییێگا .
(٦٩) لە دەسنووسەکەدا : بووبوو .
(٧٠) لە دەسنووکەسەدا : تووتیای .

تێکەڵو پێکەڵی کردبوو سامدار سامی لێ ئەنیشت • جێگە جێگەی بە بەردو دارو غەیرە بووبوو بەژێرەوە ، سەری دارەکە بەدەرەوە بوو یا سەرەوژێر بووبوو ، بنی سەرکەوتبوو ، لق‌وپۆپی ژێر هەرەس کەوتبوو ، تازە خەڵقی هات‌وچوویان پیا کردبوو ، ڕێگای کۆنی نەمابوو ، بەعاستەم شوێن پێی ڕێبواری لێ پەیدا بووبوو ، باوکم موتەحەییر ما ، لام‌وایە لە زەمانی فەقێیەتی‌یا ئەو جێگایەی دیبوو •

زۆر نەڕۆیشتین گەیشتین بە قەڵەباڵغێ ژن‌و پیاو ، ئەرزیان هەڵئەگێڕایەوەو شت‌ومەکیان دەرئەهێنا • باوکم فەرمووی ئەمە لەپێشا دێ بوو ، مەعلووم دێکە بووە بەژێر هەرەسەوەو ئەو قەڵەباڵغە ئەهالیی دێکەن‌و شتومەك دەرئەهێنن • وادیاربوو تازە تووشی ئەو مسیبەتە بووبوون ، وەختیش ئاخری بەهارە • هەروا ڕۆیشتین ، کە گەیشتینە ڕاستی کۆمەڵەکە ، باوکم بۆ ئیستیراحەت‌و تەماشاکردنی ئەو عەجایبە دانیشت • پیاوێك لەدوورەوە باوکمی دی هات بۆلامان ، بەخێرهاتنی کردو دانیشت • باوکم پرسی : ئەمە چی‌یە ؟ وتی : قوربان ، چی‌بڵێم‌و چیت بۆ بگێڕمەوە ؟ ئەمە فلان دێیە ، لەم شەوانەدا پیاوێکمان شەو خەبەری ئەبێتەوە ، گوێ‌ئەگرێت گرمەگرمەو شریخە شریخەو سەدای غەریب دێت • مانگە شەوێکی خۆش بوو • پیاوەکە بەرەو دەنگەکە ئەڕوات بۆ ئەولای دێکەوە بەلای کێوەکەدا ، لە گرمەگرمەکە سام ئەیگرێت ، زۆر ئەترسێ • تۆزێکی‌تر ئەچێتە پێشەوە بەرەو کێوەکە، کە بەدیققەت

تەماشا ئەكات ، بە شەوقی مانگاشەوەكە لەدوورەوە ئەبینێ وا لـــە بنـــاری كیوەكەوە وردە وردە هەزەس‌و جمكە(٧١) ئەرزو شـــاخ‌و كەنەك‌وو دەوەن‌و دارو بەردو بەرزو شیو بەسەریەكا تێكەڵ ئەكات‌و هەڵی‌ئەگێڕێتەوەو هەر دێتە پێشەوە • پیاوەكـــە كـــە تێی‌ئەگـــات هەرەسە وا وردە وردە دێتە پێشەوە بۆ دێـــكە ، هەڕا ئەكات‌و بـــە هەموو هێزی خۆی هاوارئەكات : كورە ئاوایی هەرەس هـــات ، سەردەركەن • بە هەموو سەربانەكانا بانگ‌ئەكات‌و ئەقیڕێنێت • دێكە بەجارێ خەبەری‌بۆوە ، حەیوانی زیندەماڵ‌و خاوخێزانیان دایە پێش خـۆ بۆ ئەوبەری ســیروان‌و هیچ‌كـەس مـەردەماڵ‌و هیچـی بۆ دەرنەچـــوو • سبەی كـــە ڕۆژ بووەوە تەماشامان‌كرد دێـــكە هەڵگەڕاوەتەوەو سەرەوژێر بوە • ئیستە وا خەریـــكین شتومـەك ئەوی مومكین بێت لەژێر ئەرز بە پاچ‌و قولۆنگ‌و بێڵ‌و خاكـــەناز دەری‌ئەهێنین • كابرا بەنەوعێك ئەم سنعەتی خودایی‌یەی بۆ باوكم گێڕایەوە ، تەحەیور گرتی • لەوسەرەوە كـە گەڕاینەوە دێـــكە گواستبوویانەوە ئەوبەری سیروان ، هـەموو خـانووێیان كردبوو • وابزانـــم ناوی دێـكە تفلی یە(٧٢) • كـــابرا لەگـەڵمان بەناو

---

(٧١) لە دەستنووسەكەدا : **جمگە** •

(٧٢) برای بەڕێزم شێخ ئەمینی نەقشبەندی كـــە پێش چـــاپ دەستنووسی ئەم‌كتێبەم پیشان‌دا ، لەم‌شوێنەدا ئەم پەراوێزەی لەسەر نووسیوە : «بەڵێ ، ناوی (تفلی) بوو • پاش ئـــەم وێران‌بوونە ، هەر بەوبەری ئەو دێ وێرانەوە ، لەوبـــەری ڕۆخانەوە ، پاش پرس‌و مەشوەرەت بـــە مەرحوومی شـێخ

هەرەسەکـەدا هـات تا سەر ڕێـگای کۆن‌و چووین بۆ دووڕووە ، لەوێ خۆشمان ڕابوارد •

شێخ عـەلائەددین ، ڕەحمەتی خـوای لێ بێت ، باوکمی ئیزن نەدا ، لەگەڵ خۆی بردی بۆ کوێستان[٧٣] ، لە پشتی سـەولاوا بـە دەستەو دائیرەوە هاوینان لەوێ کەپریان بۆ ماڵی خۆی‌و بۆ خانەقای‌و بۆ خاســـە مەنسـووبان لـە عولەمـاو خولەفاو بۆ فـەقێ ئەکرد • مەخسووس حـاجی میرزا ڕەحمەتوڵڵای تاڵشیی لەلا بوو ، ئـەوی مەشهوورو مەعرووفە بە سەدای خۆش‌و لەحنی داوودی • بەڕاستی وەختە بڵێم ئیستەش ئاوازەی چریکەکەی لەگوێمدا ماوە ، لەزەتمان لێ دی • هەتا موددەی مانگێک هەر لە خانەقای دووڕووە ماینـــەوە هـەتا ماڵی شێخ چـوو بۆ کوێستان • کەپرێـکیان بۆ حـاجی میرزا ڕەحمەتوڵڵا کردبوو لەسەر بانی خانەقا • کەپرەکە ئاگری تێبەربوو ، بوخچـەی باوکم دەلائیل‌و[٧٤] فەرایزە[٧٥] تەسنیفەکـەی خـۆی

=

عـــەلائەددین (باوکی شێـــخ ئەمین) دێیەکی تازەیان دروست‌کردەوە هەر بە ناوی (تفلی)یەوە کە ئیستە ئاوەدانە • بیســت ســالێك لەمەوبەریش دوو دێی تازەیان لـە شوێنی ئـــەو تفلی‌یە وێرانەدا بـــە ناوی (ئەحمەدئاوا)و (ڕازاوا) دروست‌کرد • ئیستە جادەی سنەو مەریوان بەو شوێنـــەدا ئەڕوات ــ ئەمین » •

(٧٣) لە دەسنووسەکەدا : گوێستان •

(٧٤) دەلائیل : دلائل الخیرات ، کتێبێکە هەمووی سەڵەواتە لـــە دیداری پێغەمبەر ، خواپەرستان پاش قورئان ئەیخوێنن •

(٧٥) فەرایز : فرائض ، زانستی میرات دابەش‌کردن • ناوی گەلێ کتێبیشە لەو باسەدا •

تێـدابوو ، دەلائیلەکە قەراخی هــەموو سووتابوو و فەرائیزەکـە پەکی کەوتبوو • لەمسالآنەدا ئەم حیکایەتەم گێڕایەوە بۆ شێخ عوسمانی شێخ عەلائەددین ، خوا دەوامی بدات ، پێـکەنی و وتی : ئـەوە مـن ئاگرم بەردایە ئەو کەپرە ، ئاگرم بەردایە پووشی قەراخ سـەربانی خانەقا ، پووشەکان بسووتێنم ، هەرچـەن هاواریان کرد کوڕە مەکـە گوێم نەدایێ ، ئاخری ئاگرەکە پەرەی سەند ، چوو بۆ کـەپرەکە ، کەپرەکەی سـووتان • باوکم بـە ڕۆژ لەو کـەپرەدا ڕایئـەبوارد • کوڕانی حاجی شێخ مستەفای سەقز شێخ حامیدو شێخ ڕەئووف کـە کچەزای شێخی زیائەددین بوون ئەوانیش لە دووڕووە بوون ، بە کۆمەڵی لەبەینی چەن ڕۆژێـکا ئەچووین بۆ ئەو دێهـاتەی دەشتی سەوڵاوا ، شەوێ ئەماینەوە • زۆر خۆشمان ڕابوارد • تەقریبـەن دوو مانگمان پێچوو(٧٦) لەوسەفەرەدا • وە شێخ عەلائەددین لـە دووڕووە عەجەب دابو دەستگاهێکی بوو • کە گەڕاینەوە بەلای دێکەدا هاتین • دێکە لەوبەر سیروان بوو • هـــەر بە دەرەبەند کەڵەوێدا هاتینـەوە ، بە شاخی هـــەوراماندا هەڵگەڕاین ، هــەر نەئەبڕایەوە(٧٧) • لە کەیمنەوە هاتینەوە بیارە •

ساڵێکیان شێخ ئەنوەرو شێخ جـەمیل هـاوین باریان کرد بۆ بیارە • ماڵی باوکیشم بە فەقێوە لەگـەڵ خـۆیان بردیان(٧٨) بۆ

(٧٦) لە دەسنووسەکەدا : پێشوو •
(٧٧) لە دەسنووسەکەدا : **نەئەبڕایە** •
(٧٨) ئەبوو ئەم ڕستە بەمجۆرە بووایە : «ماڵی باوکیشمیان بـــە فەقێوە لەگەڵ خۆیان برد • » •

بیارەو کەبریان بۆ کردین • ڕابواردنێکی خۆش • زەمانی شێخ نەجمەددین بوو ، زەمانێکی خۆش • سەڵتەنەتی عەبدولحەمید بوو • تەئریخەکەی نازانم ، مەعلووم بە سێ چوار ساڵ پێش عەزلی عەبدولحەمید بوو کە تەئریخەکەی ١٣٢٦ی هیجری یە(٧٩) پرتەو پاشا هاتە بیارە ، ئیزهاری ئیخلاسی زۆر کرد دەرحەق بە بیارە • جەنابی مەلای بیارە مەلا عەبدولقادری مەرحووم لەگەڵ شێخ نەجمەددین ، غەرقی ڕەحمەتی خوا بن ، لەسەر تاتەبەردی بەردەمی خانەقا دانیشتبوون • پرتەو پاشا پێیەکی لای ئەوان بوو و پێیەکی لە مەرقەدی شێخ عومەرا بوو ، هاتوچووی ئەکرد • پرتەو پاشا داوای تەبەڕڕوکی لە شێخ نەجمەددین کرد • دەسەسرێکی بچکۆلە ، شینە خومی یەکانی قەدیم ، چڵکن بووبوو ، کردبووی بەقەدیا ، لە پشتێنەکەی کردەوە دای بە پرتەو پاشا ، ماچی کرد نایە سەر سەری ، چەن جارێك وتی : ئەمەیە تەبەڕڕوك • داوای تەبەڕڕوکم لە شێخ حیسامەددین کرد ، شێخ عەلیی تەوێڵە - پرتەو پاشا لە تەوێڵەوە هاتبوو - ، کەچی بابیی دووسەد لیرەیەك ماڵ ئەشیای عەجەمی بەقیمەتی نایابی بۆ ناردبووم ، ڕەددم کردەوە ، وتم : بابا ! من داوای ئینعامو خەلات ناکەم ، داوای تەبەڕڕوك ئەکەم • بەڕاستی ئەمەیە تەبەڕڕوك - بە دەسەسرەکەی ئەوت - و هەر ماچی ئەکرد • وا دیاربوو ئیخلاس و شەوقی مەقامەکەو مەدرەسەکەو شێخ نەجمەددینی یەکجار زۆر

---

(٧٩) ڕێکەوتی ١٩٠٨ ئەکا •

بوو • ئیتر تەفسلیم بەبیر نی یەو ئەم سەرگوزەشتانەی ڕابووردن(٨٠) تەئریخیان نازانم ، بۆیە نەمنووسیوە •

لەو موددەیەدا ژنێکیان لە سنەوە بۆ شێخ نەجمەددینی بیارە هێنا ، شایی‌و زەماوەندێکیان کرد بە ناووبانگ بیگێڕیتەوە • ماڵ‌و دەوڵەت‌و سەڵتەنەت‌و دنیایێکی بێ‌شوماری لەگەڵ بوو • قەتارێك هێسربار هەر جیهازی عەجایبی لەگەڵ بوو • قەڵەباڵغێکی بێ‌شومار بوو • سوارێکی زۆری لەگەڵ بوو • هەرچی فەقێ‌و مەلای دەشتی شارەزووورە هاتبوون • حەتتا لە سولەیمانی‌یەوە بەعزێ فەقێ هاتبوون • ئەوەی لە هەموو خۆشتر بوو حاجی باباو حاجی میرزا ڕەحمەتوڵلای تاڵشی بەسواری لەگەڵ شایی‌کەرانا بوون بەسواری بەجووتەو یەکەیەکە ئەیانگوت ، ئەمما چ‌گوتنێك - یاخوا خوا عەفوویان کات - • ژنە سنەیی‌یەکە مەحرەمێکی شیریی خۆی لەگەڵ بوو ، دەرگەزان بوو ، فەقێ‌یەك نازانم بۆچی ئەچێت ، لەگەڵ ئەو دەرگەوانەدا ئەبێ بەشەڕیان • ژنەکە دەرئەپەڕێت ، قسە بە فەقێکە ئەڵێت‌و دەنگی بەرز ئەڕوات • شێخ نەجمەددین کە ئەوە لە ژنەکە ئەبینێ ئەینێرێتەوە بۆ ماڵی باوکی‌و چیی هێنابوو گەلێکی تریشی ئەخاتەسەر ، بەحورمەت حەواڵەی سنەی ئەکاتەوە ، لەسەر فەقێ‌یەك یا لەسەر ئەوە کە دەنگی لە ماڵەوە هاتووەتە دەرەوە دەستی لێ هەڵگرت ، تەڵاقی‌دا • شێخ نەجمەددین زاتێکی بەقیمەت بوو •

---

(٨٠) لە دەسنووسەکەدا : ڕابوورد •

جارێك باوكم له بیاوێڵه فەرمووی : حەمه ، ئەتوانی ئـــەم کاغەزه بەیت بۆ بیاره بۆ شێخ نەجمەددین‌و گورج بێیتەوه ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : ئەگەر زوو هاتیتەوه ئافەرینێ باشت ئەکـــەم • کاغەزەکەی دامێ ، وتی : حەمه لـــه باسکەدرێژەوه بڕۆ ، لـــه چەمەوه مەڕۆ • مڵ‌وموش نەکەیت ـ لەو ڕۆژانەدا لەبیـارەوه له چەمی خواجایی‌یەوه هاتمەوه ، پایز بوو ، لەڕێدا گوێزێکی زۆرم چنی‌یەوەو هێنامەوه • لەترسی ئـەوه وتی مڵ‌وموش نەکـەیت ، کاغەزەکەت لێ‌نەکەوێت ، فەقیانەم خسته ملم ، چاکم‌کرد بەلادا ، ڕۆیشتم ، زوو گەیشتمە بیـاره • لـه حەوشی خانەقا پرسیم : شێخ لەکوێیە ؟ وتیان : ناساغه ، لەماڵەوەیە • موعەتتەل دامام‌و خەفەتی ئافەرینەکەم بوو ، پاڵمدا به شۆڕەبیی بەردەمی حەوزە گەورەکەوه • دامام ، ئەوەندەی پێ‌نەچوو شێخ تەشریفی هاته دەرەوه ، چـــەن کەسێکی له خزمەتا بوو پاڵی‌دا به سەکۆی بەردەمی (٨١) مەرقەدەوه ، قەڵەباڵغ دەورەیان دا ، کاغەزیان ئەدایێ • چاوی به من کـەوت ، وابزانم بانـگی‌کردم ، چووم دەسم ماچ‌کرد • کاغەزەکەم دایێ ، دەس‌بەجێ جواب‌و مەزموونی کاغەزی دامێ ، نازانم چی‌بوو • که دەسم ماچ‌کردەوه ، دەسی گرتم ، فەرمووی ـ به زەردەخەنەوه ـ : حەمه له باسکەدرێژەوه بڕۆ ، له چەمەوه مەڕۆ ، مڵ‌وموش مەکه ، کاغەزەکەت لێ نەکەوێ ، عەینی عیبارەتی باوکم • وتم : چاکـه ، قوربان • به هەڕاکردن هاتمەوه بۆ بیاوێڵه • نەبێ بەدرۆ ، وابزانم ،

---

(٨١) له دەسنووسەکەدا : بەدەمی •

وام بەبیرە بەمسەرو بەوسەرەوە سێ سەعاتم پێچوو • کە کاغەزەکەی شێخم دا بە باوکم‌و خوێندیەوە ، بە تەعەججوبەوە بۆ باوکم گێڕایەوە ، وتم : باوە باوە تۆ لێرە چیت پێوتم ، شێخ نەجمەددینیش عەینی قسەی پێوتم ، وەڵلا ئەڵێی گوێی لێ بووە • باوکم زەردەخەنەیەکی کرد ، فەرمووی : ئەنجا ڕۆڵە ئەوە چی‌یە بۆ شێخ نەجمەددین ؟ شێخ نەجمەددین پیاوێکی گەورەیە • غەرقی ڕەحمەتی خوا بێت •

باوکم لە بیاوێلە فەقێی زۆر بوو • بەبیرم ماوە پاش نوێژی سبحەینێ‌و تەواوکردنی ئەورادو مەشغوولیی وەختی هەتاوکەوتن ، دەرسێکی ئیبنوحەجەری بەحەڵقە ئەوتەوە ، ئەچووە ماڵەوە ، چی حازر بووایێت ئەیخوارد ، ئەهاتەوە خانەقا دەرسی ئەوتەوە تا پاش عەسر • ئەنجا ئەچوو لە ماڵەوە قورئان‌و دەلائیلی ئەخوێند • بەینێك نۆ موستەعیدی تیابوو • سوختەیش چەند کەسێ • نان‌و چێشتی فەقێیان‌و شەکرو چایان‌و پلاولغی سێشەممەو جومعەیان هەموو لەسەر ماڵی شێخ ئەنوەرو شێخ جەمیل بوو ، خۆشیان ڕائەبوارد • لە فەقێکان مەلا عەلی پاشا(٨٢) تاڵشی‌و مەلا محەممەدی دەڵگەیی‌و مەلا عەبدولخالقی تەوێڵەیی‌و مەلا یۆسفی سەقزی‌و مەلا یۆسفی گەورکیم بەبیرماوە ، حەق تەعالا بە ڕەحمەتی خۆی دایان‌گرێت •

ساڵێکیان فەقێکان پاشایان کرد(٨٣) ، مەلا عەلیی تاڵشی‌یان کرد

---

(٨٢) ئەبێ‌و (پاشای) بووایە •

(٨٣) ئەبوو : (پاشاپاشایان کرد) بووایە • هەروا لە دێڕەکانی پاشەوەشدا •

به پاشا • زۆر موهیم‌و عه‌جایب بوو • فه‌قێی بیـاره‌و مه‌درسـه‌کانی
ئه‌وده‌وره هاتن • جه‌نابی مه‌لای بیاره‌و شێخ نه‌جمه‌ددین‌و مه‌حموود
پاشای جاف‌و زۆر له به‌گزاده‌ی جاف‌و پیاوی گه‌وره گه‌وره حازری
ئه‌و پاشایه‌تی‌یه بوون • ته‌ختی سه‌ڵته‌نه‌تیان بۆ پاشا دروست‌کردبوو ،
خێوه‌تێـکی موهیمیان له ده‌شته‌که‌ی پشت خـانه‌قاوه بۆ هـه‌ڵدابوو ،
ئیحتیشام‌و قه‌ڵه‌باڵغێکی بێ‌شومار بوو و ماجه‌رای سه‌یرو عـه‌جایب
له‌و سه‌یرانی پاشایه‌تیی فه‌قێیانه‌دا(٨٤) ڕووی‌ئه‌دا • به‌بیرم نه‌مـــاوه
تا بینووسم • مـن منـاڵ بووم ڕێ‌و ڕووی باره‌گـام نه‌بوو ، ئه‌ممـا
ئه‌یانگوت شێخ نه‌جمه‌ددین‌و جه‌نابی مه‌لاو مه‌حموود پاشای جاف‌و
سائیری خه‌ڵق ده‌سته‌و‌نه‌زه‌ر ڕاوه‌ستابوون • پاشا ئه‌مری فه‌رمووبوو
ته‌نهـا جه‌نابی مـــه‌لا له‌ســه‌ر ئه‌رزه‌کـه به‌چۆکا هـاتبوو • ئه‌ڵێن
واریداتێـکی زۆر(٨٥) لـه‌و سه‌یرانه‌دا لـه پاره‌و حه‌یوانات‌و باره‌ی
زه‌خیـره‌و شتومـه‌کی‌تر ئه‌یانهێنا(٨٦) • ته‌فسیل‌و ماجـه‌رای ئـه‌و
پاشایه‌تی‌یه جزوێـکی ته‌واوی ئه‌وێ ، ئه‌ممما من چی بنووسم ، هه‌ر
نه‌مئـه‌وێرا توخنی ئـه‌و هۆردوو‌گایه بـکه‌وم(٨٧) • مـه‌لا عـه‌لی
سمێڵێکی پێوه‌بوو و شکڵ‌و قیافه‌ت‌و قـه‌دو باڵاو ســه‌رو که‌له‌یه‌کی
پێوه‌بوو سامـدار سامی لێ ئه‌کردو زۆر کـه‌م پێکه‌نینی ئه‌هـــات ،

(٨٤) له ده‌ستنووسه‌که‌دا : فه‌قێیان •
(٨٥) ئه‌بوو (زۆریان) بووایه •
(٨٦) ئه‌بوو (ئه‌هێنا) بووایه •
(٨٧) له ده‌ستنووسه‌که‌دا (ببم)ێکیش هه‌یه • ئه‌مه وه‌ك هه‌ڵه‌کـه‌ی
په‌روایزی ژماره (٣٩)یه لێره‌دا ڕاستی کردووه‌ته‌وه •

ئەیانوت چەن جارێك پاشایەتیی کردبوو • شتی عەجایبم ئەبیست لە ئەوامیرو ئیجرائات کە ئەمری فەرمووەو نوانوویتی ، ئەمما بە مەزبووتیو ڕێکوپێکی بەبیرم نەماوە تا بییاننووسم •

من لە بیاوێڵە فێری کێشمانی جگەرە بووم • ئێستە لێم بووە بە تیراوێو ماکی گولی لەکۆڵم نابێتەوە • باوکم زۆری هەوڵداو زۆری لێدام بۆئەمە کە تەرکی بکەم • حەتتا جارێك لەسەر جگەرە عەسایەکی دا بەقۆڵما باسکم شکا ، فائیدەی نەبوو ، تەرکم نەکرد • زائەبوو لەترسی باوکم جگەرەم بەئاگرەوە ئەخستە گیرفانم ، گیرفانم ئەسووتا • ئێستە بەم ئاخری عومرەوە کە من زەعیفو بێقووەتم مەراقی جگەرەیش هەر بەشیددەت ئەبێو پەرە ئەسێنێت ، هەرچەن زۆرانی لەگەڵ ئەگرم دەرەقەتی نایەم ، ئەو من ئەدات بەئەرزاو زاڵئەبێت بەسەرما • ئاخ داخەکەم ! سەد بریاو کاشکی - ئەگەرچی کاشکیو ••• تازە بێفائیدەیە - بە قسەی باوکم بکردایێتو ئەم ملۆزمەم تووشی خۆم نەکردایێت ، ئەگەرچی باوکیشم لەئاخرا لە سولەیمانییە فێری جگەرە بوو ، نازانم لەچییەوە فێربوو •

کوڕگەل سا ئێوە لە خۆ وریا بن
بێن ئامۆژگاری لە پیر وەرگرن
قەت نەکەن فێری جگەرە کێشان
ببن ، خۆ تووشکەن دەردو سەرئێشان
موبتەلای تووتن خوارو زەلیلە
من کردم ، ئێوە نەیکەن ، دەخیلە !

تا گەنجی بە خۆت نازانی ، کاتێ
کە پیربوویت ئەنجا دەردت ئەداتێ

بێ چارەسەری خۆت کە هەوەڵ جار
مەیخۆ ، نەك وەختێ بتکا دەردەدار

وای‌دانێ عومرت ئەزەل حەفتایە
بە جگەرەکێشان شەستەو پەنجایە

بێن خۆتان لادەن لـەو شتەی کەوا
گەلێك موبتەلاو داماوە لەوا

باوکم دوو ساڵ زیاتر لە بیاوێڵە مایەوە • لام‌وایە دێی بیاوێڵە کـە بەدەس کوڕانی شێخ عومەرەوە بوو ، وابزانم بە ناوی خانەقای بیاوێڵەوە ، کەوتە گێچەڵەوەو بەگزادەی جاف شەڕیان تێ‌ئاڵاندن • لەوڕووەوە گوزەرانی باوکم کەوتە کزی‌و گوڵۆڵەی مەدرەسـەو فەقێ کەوتە لێژی •

لەو سەردەمەدا(٨٨) حاجی شێخ محەممەدی زەردەلیکاو ، خوا لێی خـۆش بێت ، ناردبووی بۆ لای باوکـم‌و قەرارو موقاوەلەیان بڕابووەوە • وڵاغ‌و کوڕی خـۆی‌و پیـاوی نارد باری‌کردین بـۆ زەردەلیکاو • لە زەردەلیکاو مەدرەسەیەکی عومدەو موهیم‌و فـەقێی باش‌و قەڵەباڵغی بوو • ئیـدارەو مەسرەفی فەقێ بە نان‌و پێخۆرو شەکرو چاو شتی‌تر هەموو لەسەر ماڵی حاجی شێخ محەممەد بوو • حاجی شێخ محەممەد حورمەتی باوکمی زۆر ئەگرت • باباڕەسووڵی

(٨٨) لە دەستنووسەکەدا : لەو سەرو دەمەدا •

بێدەنی ، ڕەحمەتی خـوای لێ بێت ، گێڕایەوە : لـە زەردەلیـکاو لەخزمەت مامۆستا مەلا عەبدولڕەحیم بووم ، من دەرسم ئەخوێنـــدو حاجی شێخ محەممەد بەدیارمانەوە دانیشتبوو . پاش دەرس هەروا قسە کرا . باسی ئیدارەو گوزەران کرا . حـاجی شێخ محـەممەد فەرمووی : مامۆستا هەتا من بمێنم ئینشەڵڵا پەکت ناکەوێ . مامۆستا فەرمووی : بەخوا حـاجی تۆیش نەمێنی پەکم ناکەوێ . حـاجی پێکەنی ، وتی : بەخوا ڕاست ئەکەیت ، وایە . باباڕەسوول ئەیوت : جـارێك مامۆستا فەرمووی بەخوا باباڕەسووڵ زۆر ئەترسم دنیـا زەفەرم پێ ببات . دەوڵەمەند بووم ، بڕۆم باشـە ، لە زەردەلیـکاو بارکەم . وتم : کوا مامۆستا تۆ چیت هەیە ؟ وتی : ئەوە نییـە ، بەفـکرم فەرمووی ، مانـگایەك و چوار مەڕمان هەیە ، یا دوو مانگاو هەشت مەڕی فەرموو - من خۆم قسەکەی باباڕەسووڵم باش بەبیر نەماوە - . وتم : مامۆستا ، ئەوەندە کـەی بووە بە دەوڵەت و بەوەندە ئینسان پێی نالێن دەوڵەمەند . فەرمووی : بەخوا باباڕەسووڵ دنیـا کەم و زۆری غەزەبە . مەقسەدی باباڕەسوول بەیانی زوهدی باوکـم بوو کـە تەعەللوقی دڵی کەم و زۆر بە دنیاوە نەبوو و بۆ دنیاو لەبەر خاتری دنیا تەمەللوق و مەرایی لەبەر عەبدا عەبد نەئەکرد .

لە زەردەلیکاو کتێبی تەسریفی مەلا عەلیم(٨٩) ئەخوێنـــد . مەلا محەممەد ئەمینی چیچۆڕانی ، خوا لێی خۆش بێت ، لای شێخ

(٨٩) تەسریفی مەلاعەلیی شنۆیی ، دووهەمین کتێبی عیلمی سەرفە فەقێ جاران ئەیانخوێند .

حسه‌ینی چرچه‌قه‌ڵا بوو ، خوا عه‌فووی کات • شێخ حسه‌ین هاوینان به خۆی‌و دائیره‌و مه‌لایه‌وه ئه‌چوو بۆ کانی‌به‌کرو کانی‌توو که به‌سه‌ر ده‌شتی شاره‌زوورا ئه‌نوارن • ئیزنم له باوکم خواست که بچم بۆ کانی‌به‌کر به فه‌قێیه‌تی ، هاوین له‌وێ بم • ئیزنی فه‌رموو • چوومه کانی‌به‌کر • مه‌لا خۆی ده‌رسی پێ ئه‌وتم • چه‌ن فه‌قێیه‌کی له خزمه‌تا بوو • فه‌قێکان له‌گه‌ڵ ده‌روێشا هه‌ڵیان‌نه‌ده‌کردو زۆر هه‌رایان ئه‌بوو • له حه‌قیقه‌تا قه‌باحه‌تی فه‌قێکان بوو شه‌ڕیان به ده‌روێش ئه‌فرۆشت • خۆلاسه دانوویان پێکه‌وه نه‌ده‌کوڵا • جارێك شێخ حسه‌ین حه‌یوان‌و برنج‌و ڕۆن‌و شه‌کرو چای ناردبوو بۆ زیافه‌تی فه‌قێ • له‌پاش دروست‌کردنی ته‌عام‌و تێرخواردن ، یه‌کێك له فه‌قێکان قرقێنه‌ی دێته‌وه ، بۆ ئه‌مه که ده‌روێش ڕقی پێ هه‌ڵسێت ئه‌ڵێت : ئه‌لحه‌مدولیللا ، خوایا له شێخ نه‌جمه‌ددینی بیاره به‌زیادکه‌یت • ده‌روێش گوێی لێ ئه‌بێت ، به فه‌قێکه ئه‌ڵێت : ئێوه پلاوو گۆشتی شێخ حسه‌ین ئه‌خۆن‌و دوعای خێرو به‌زیادبوون بۆ شێخ نه‌جمه‌ددینی بیاره ئه‌که‌ن • ئه‌بێت به هه‌رایان • شێخ حسه‌ین ئه‌زانێت ، ئه‌نێرێت به‌دوای ده‌روێشه‌کانا ئامۆژگاری‌یان ئه‌کات که واز له فه‌قێیان بهێنن ، که‌یفی خۆیانه چی ئه‌که‌ن وه چی ئه‌ڵێن حه‌قتان نه‌بێ به‌سه‌ریانه‌وه • ئه‌ڵێن قوربان چۆن ئه‌بێت پلاوو گۆشتی تۆ بخۆن وه بڵێن له شێخ نه‌جمه‌ددینی بیاره به‌زیاد بێت ؟ ئه‌ڵێ : کوره ئامین ، خوا له شێخ نه‌جمه‌ددینی بیاره به‌زیاد کات ، ئه‌نجا ئێوه بۆچی ڕقتان پێ هه‌ڵئه‌سێت ؟ ئاخر فه‌قێکان ئه‌زانن ئێوه

بێ‌عەقڵن‌و ڕقتان پێ هەڵئەسێت ، بۆیە وا ئەڵێن • تۆزێك عەقڵتـــان بێت • زۆریان بەسەرا دێت‌و ئامۆژگاری‌یان ئەکات • نەتیجـــە ، ئێوارەیەك کە فەقێ ئەچێت بۆ تەکیە بۆ نان،لەگەڵ دەروێش ئەبێت بەشەڕیان‌و لـــە یەکتر ئەدەن • شـــەو فەقێکان شتومەك‌و ئەســبابی خۆیان ئەپێچنەوە • سێ کەپریان بوو ئاگر بەرئەدەنە کەپرەکـــان‌و کۆڵ‌و بوخچـــە ئەدەن بەشانا بۆی دەرئەچن • لە خـــەو خـــەبەرم بووەوە لـــە هـــەراو گرمەی خەڵق • تەماشـــام‌کرد مەشعـــەلی ئاگر ئەچێ بە هەوادا • مەدرەسە چۆڵ بوو ، بەتەنها مامەوە موددەیەك • لەپاشا حاجی شێخ محەممەدی زەردەلیکاو بە دیدەنیی شێخ حسەین هات ، کـــە گەڕایەوە[٩٠] لەگەڵ خۆیا بردمیەوە بۆ زەردەلیکاو ، سواری بارگەکەی خۆیان کردم • ئەمە ئەوەڵ فەقێ‌یەتیم بوو •

لە زەردەلیکاو دەسم‌کرد بە خوێندنی کتێبی جامی[٩١] • لـــە ساڵی (١٣٢٦) هەزارو سێسەدو بیست‌وشەشی هیجری[٩٢] شـــێخ سەعیـــدی حەفیـــدو شێخ ئەحمـــەدی کوڕی لـــە شـــاری مووســـڵ شەهیـــدکران • هـــەوای سەفەری سولەیمانی‌یە کەوتە ســـەرم • چووم بوو سولەیمانی‌یە • لەوڕۆژانەدا تەسادوفی عـــەزلی ســـوڵتان عەبدولحەمیدو جولووسی ســـوڵتان ڕەشادم کرد • بەومونلسەبەتەوە ســـەدویەك تۆپیان لـــە بەردەرکی ســـەرا ئاگردا ، عەینی ســـاڵ

(٩٠) لە دەسنووسەکەدا : گەڕایە •

(٩١) جامی : الفوائد الضیائیة ، شەرحی مەولانا عەبدولڕەحمـــانی جامی‌یە لەسەر کافیەی ئیبنولحاجیب لە زانستی نەحودا •

(٩٢) ڕێکەوتی ١٩٠٨ ئەکا •

(١٣٢٦) • موددەیەکی کـەم لـە سولەیمانی‌یە بووم ، چەن دەرسێکم لای حاج سەید حەسەنی حەفید خوێند ، خوا عەفووی کـات • گواستمەوە لای حاجی مەلا عەبدولحەمیدی سنەیی لـە مزگەوتی حاجی عەزیزی خەیات ، خوا لێیان خۆش بێت ، چەن دەرسێکیشم لای ئـەو خوێند • خـاڵە محەممەد ئەمینم ، خـوا لێی خۆش بێ ، دەمێك بوو دەسی لە خوێندن هەڵگرتبوو ، لە تەعەشوقی خوێندنی من شەوقی خوێندنی کەوتەسەر ، وتی : حەمەی خوشکەزام کوڕی چاك بە ، لە وڵاتی خۆمان خوێندنمان بۆ ناکرێت ، با بەدزی‌یەوە بچین بۆ فەقێ‌یەتی • من ئەبـم بە سوختەت • وتـم : کوڕە تۆ لـەکوێ ئەخوێنێت ؟ چۆن بە بێ‌ئابلاخ ئەتوانی ڕابوێریت ؟ وتی : من لێرە خوێندنم پێ ناکرێت ، بە شـەرت‌و قەرار بچین بۆ فەقێ‌یەتی • هەتا چوار ساڵ سەرناکەمەوە بە ئابلاخا •

تەفرەی‌دام • خۆمان دزی‌یەوە • لـە مزگـەوتی قامیشـان کاروانی وڵاتی مەرگە ئەڕۆیشت ، لەگەڵیان ڕۆیشتین ، چووینـە سەرگەڵوو • لەوێ جێـگامان نەبوو ، چـووین بۆ پەڵـکۆ بۆلای مەرحووم مەلا سلێمان مەشهوور بە مەلا سلێمانی ماوەت • مـن جامیم ئەخوێند • دەرسی پێ نەوتم • موستەعیدێکی لەلا بوو ، وتی لای ئەو بخوێنە • منیش بەو ڕازی نەبووم • خاڵە حەمەدئەمینم چوو بۆ ماڵی مـەلا بۆ نان • مەلا ئەحواڵی ئێمەی لێ پرسیبوو کە کێن‌و خەڵقی کوێن ؟ ئەویش وتبووی : قوربان خەڵقی دێی ئابلاخین لای سولەیمانی‌یە • بـەو موناسەبەتەوە خەبەری باوکمی لێ پرسـیبوو ،

(١٣٢٦) • موددەیەکی کـەم لـە سولەیمانی‌یە بووم ، چەن دەرسێکم لای حاج سەید حەسەنی حەفید خوێند ، خوا عەفووی کـات • گواستمەوە لای حاجی مەلا عەبدولحەمیدی سنەیی لـە مزگەوتی حاجی عەزیزی خەیات ، خوا لێ‌یان خۆش بێت ، چەن دەرسێکیشم لای ئـەو خوێند • خـاڵە محەممەد ئەمینم ، خـوا لێی خۆش بێ ، دەمێك بوو دەسی لە خوێندن هەڵگرتبوو ، لە تەعەشوقی خوێندنی من شەوقی خوێندنی کەوتەسەر ، وتی : حەمەی خوشکەزام کوڕی چاك بە ، لە وڵاتی خۆمان خوێندنمان بۆ ناکرێت ، با بەدزی‌یەوە بچین بۆ فەقێ‌یەتی • من ئەبـم بە سوختەت • وتـم : کوڕە تۆ لــە کوێ ئەخوێنێت ؟ چۆن بە بێ‌ئابلاخ ئەتوانی ڕابوێریت ؟ وتی : من لێرە خوێندنم پێ ناکرێت ، بە شـەرت‌و قەرار بچین بۆ فەقێ‌یەتی • هەتا چوار ساڵ سەرناکەمەوە بە ئابلاخا •

تەفرەی‌دام • خۆمان دزی‌یەوە • لـە مزگـەوتی قامیشـان کاروانی وڵاتی مەرگە ئەڕۆیشت ، لەگەڵیان ڕۆیشتین ، چووینـە سەرگەڵوو • لەوێ جێـگامان نەبوو ، چـووین بۆ پەڵـکۆ بۆلای مەرحووم مەلا سلێمان مەشهوور بە مەلا سلێمانی ماوەت • مـن جامیم ئەخوێند • دەرسی پێ نەوتم • موستەعیدێکی لەلا بوو ، وتی لای ئەو بخوێنە • منیش بەو ڕازی نەبووم • خاڵە حەمەدئەمینم چوو بۆ ماڵی مـەلا بۆ نان • مەلا ئەحواڵی ئێمەی لێ پرسیبوو کە کێن‌و خەڵقی کوێن ؟ ئەویش وتبووی : قوربان خەڵقی دێی ئابلاخین لای سولەیمانی‌یە • بـەو موناسەبەتەوە خەبەری باوکمی لێ پرسـیبوو ،

وتبووی ئاخر ڕەفیقەکەم کوڕی مـەلا عەبدولڕەحیمەو منیش کوڕی حاجی مەلا محەممەدم ، خاڵی ڕەفیقەکەم • خۆمان حازر کردبوو کـە بڕۆین • تەماشام کرد(۹۳) خـاڵی هاتەوە • ئـەم ماجـەرایەی گێـڕایەوە • زۆری پێ نەچوو ، مەلا تەشریفی هـات بۆ حوجرە ، دڵنەوازیی کردم • فەرمووی مـن نەمناسیت ، مـەڕۆ خـۆم دەرست پێ ئەڵێم • نەڕۆیشتم • خۆی دەرسی پێ ئەوتم : زۆر بەمەرحەمەت بوو • گەلێ جار لەپاش دەرس سەرگوزەشتەی زەمانی فەقێیەتیی خـۆی بۆ ئەگێڕامـەوە • ڕۆژێك لـە بەرهـەیوانی مزگـەوت قەڵەباڵغێك لە شێخانی پەلـکۆ دانیشتبوون • موستەعیدەکەی جەنابی مـەلایش لەناویانا بوو ، قسـەی بۆ ئەکـردن • منیش چووم لـە کونجێـکەوە تەماشـای کتێبم ئەکرد • فەقێـکە ئـەم دوو شیعرەی خوێنـــدەوە :

الهی لست للفردوس اهلا
ولا اقوی علی نار الجحیم
فهب لی توبة واغفر ذنوبی
فانك غافر الذنب العظیم

مەعنای بۆ بەیان کردن • لەپاشا وتی : ئەمە شیعری پێغەمەرە • منیش گوێ قوڵاغ بووم ، پێم ئەزمنەکرا • وتم : مامۆستا پێغەمـەر شیعری نەفەرمووەو ئـەو شیعرانە هیی پێغەمەر نین • موستەعیدەکە لێم توورە بوو ، وتی : تۆ چوزانیت ؟ منیش پێکەنیم ، وتم : ئـەی

(۹۳) لە دەسنووسەکەدا (کرد)ەکەی نییە •

لـه سوورەتی (یس)دا نەتخوێندووە کـه خوا ئەفەرموێت : «و مـا علمناه الشعر ، ومـا ینبغی له»(٩٤) ؟ فەقێـکه سـوکووتی کرد • خەڵقەکە زانییان قسەی منـه • فەقێـکه زۆر عاجز بوو ، ئاخری ڕۆیشت • منیش خاڵمماینەوە • وای ئەزانم فەقێکە لە تەریقیيا سەری خۆی هەڵـگرت • لەپاشـا ئەم قسـه خۆشەم بۆ مـەلا گێڕایەوە ، دەستی کرد بە پێکەنین •

لـەپاش چـەن ڕۆژێك کاکیلەیەکی مامۆستا دەستی کرد بـه ژان ، فەرمـووی : لەگـەڵم وەرە ، ئەچـم بـۆ شـاری مەرگـه ، کاکیلەکەم دەرئەهێنم • لە خزمەتیـا چووم بۆ مەرگـه • لەوێ ئەیانوت : ئەو سەدویەك تۆپەی کـه لـه سولەیمانییە هاویشتیان بۆ جولووسی سوڵتان ڕەشاد ، ئێمە لە مەرگە یەکەیەکە ئەمانژمارد • مامۆستا کاکیلەکەی لەبنا لە دەم بووکا لـه کێشانا شـکا • مەجبوور بوو بچێت بۆ شاری کۆیێ بـه مەکینە دەری بهێنێ • زۆر پەرێشان بوو ، وتی : تۆ بچۆرەوە بۆ پەڵـکۆ ، ئەگەر مایتەوە تا دێمـەوە حەقی ئەم بەینەت بۆ ئەکەمەوە • ئەگـەر تاقەتی دانیشتنت نەبوو و ڕۆیشتی هەر موبارەکە • لـه مەرگەوە ئەو چوو بۆ کۆیێ ، منیش گەڕامەوە بۆ پەڵـکۆ •

پەڵـکۆ زۆر گـەرمو ناخۆش بوو • هـاوین بوو ، چـووین بۆ تۆپزاوای لای دووکان • چەن ڕۆژێك لەوێ مامەوە • هـەوای

---

(٩٤) سوورەتی یاسین ، ئایەتی ٦٩ •

شاری کۆیێ(٩٥) کەوتە سەرم • فەقێ مەحموودی دووکانی کە ئێستە لەسەر قەیاغەکەی دووکانە ، وتی : منیش لەگەڵتان دێم • هەرچەن هاوارم کرد ، وتی : هەر دێم • لە چەمی دووکان پەڕینەوە ، شەو چووینە نزارە • لەسەر بانی مزگەوتەکە بووین ، مەلاکە گوێی نەدایێ • خاڵم و فەقێ مەحموود نان و دۆیان ئەخوارد • من وتم : فەقێ مەحموود من برسیم نی‌یە ، ماندووم • لێفەکەم(٩٦) لەو دوورەوە بۆ داخە ، با ڕاکشێم ئیستیراحەت بکەم • دوورکەوتمەوە • مەلاکە لەگەڵ خاڵم و فەقێ مەحموود کەوتە قسە کە خەڵقی کوێن ؟ ئەوانیش جوابیان ئەدایەوە • ئاخری باسی منیان کرد ، پێیان وت : ئەوە کوڕی مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانی‌یە • وتی : کامیانە ؟ وتیان : محەممەدە • مەلاکە بەپرتاو هات بۆ لام ، ڕاستبوومەوە ، موسافەحەمان کرد ، مەعزەرەتی خواست • وتم : تۆ چۆن من ئەناسیت ؟ وتی : کوڕە ، بەقوربانتبم بەخوا بیست جار میزت کردووە بەم ملەما ، دەسی دا بە پشت ملی خۆیا • وتی : تۆ هەر بە قەڵاندۆشکانی منەوە بوویت • تۆ منداڵ بوویت ، منیش سوختە بووم لە ئاباڵاخ ، وەکوو لەلە وابووم بۆ تۆ • زۆر قسەی خۆشی کرد • پاش نوێژی عیشا هێلکەو ڕۆنێکی دەرخوارد دام • سبەینێ نەیهێشت بڕۆم هەتا گیسکێکی بۆ سەربڕین • زۆر خزمەتی کردم • کە زانی‌یان ئەچین بۆ کۆیێ

---

(٩٥) لە دەسنووسەکەدا : کۆی •

(٩٦) لە دەسنووسەکەدا : لێفەکە •

وتیـــان : له دۆڵی خەلەکانو چنارانەوە بڕۆن چونکە دەشتی کۆیێ جـەردەی هەیە ، نەوەکو ڕووتتان بکەنەوە • ئێمە گوێمان نەدانێ ، بە کەلکەسماقا سەرکەوتین چووینـە ئەودیو • بە ڕێـگای دەشـتا ڕۆیشتین ، هەرسێکمان بە ناشارەزایی کەوتینە دەشتی کۆیێ ، بەرەو کۆیێ ڕۆیشتین لەسـەر تەرتیباتو ناونیشانێ کـە خـەڵق پێمانیان گوتبوو •

گەرمایە ، دەشتێکی پانو دوورو درێژ • نزیكبووینەوە لـە نیوەڕۆ • خالّم وتی : ها ها تەماشا ، حەمـەی خوشکەزام ، وا سێ تفەنگچی لـە شاخەکـەوە بۆمـان هاتنـە خوارەوە ، بریسـکەی تفەنگەکەیان دیارە • کە تەماشام کرد(٩٧) بە چاوم کردن ، لابەلایی ئەهـاتنە پێشـەوە کـە بەرەوپیریمان بدەن • هـەی‌پێمان لێ‌کرد • فەقێ مەحموود پەکی‌کەوت • یەکێکمان بوخچەکەمان لێ وەرگرت• یەکێکمان لێفەکە • کالاشەکەمان پێ داکەن • دامانە پێش خۆمان • بە گورگەلۆقەو ڕەوت ئێمە ئەڕۆیشتین • جەردەکان تاویانـئەداو تینیان ئەدایە خۆیان بمانگەنێ ، تا نیوەڕۆ لای‌دا • دوو سەعات زیاتر ئێمە لەگەڵ جەردەدا موقابەلەو بەربەرەکانێمان بوو • ئەوان گورج بڕۆیشتنایێ(٩٨) ، ئێمـەیش گورج ئەڕۆیشتین • ئەوان سـووك بڕۆیشتنایێ ، ئێمەیش لەسەرخۆ ئەڕۆیشتین وەکوو گاڵتەپێ‌کردن • ئاخری گەیشتینە گردۆلکەیەکی بچـکۆلەو دێیەك دەرکـەوت •

---

(٩٧) لە دەسنووسەکەدا (کرد)ەکەی نی‌یە •

(٩٨) ئەبوو (بڕۆیشتنایە) بووایە• هەروا ئەوەی دێری پاشەوەش•

دزەکان زانی‌یان ناماتگرن‌و لە دێ نزیك بووینەوە ، وازیان هێنـا ، دانیشتن • ئێمـەیش لەسـەر گردەکـە بەرانبـەریان دانیشتین تا ماندوومان حەسایەوە • جەردەکان بە هەناسەساردی بە کێوەکـەدا هەڵگەڕانەوە • ئێمەیش چووینە دێکە •

وابزانم ناوی دێکە هەواوان بوو ، لە کەپرا بوون ، شـەقە جۆگەیەك بەناو کـەپرەکاندا دەهات • لەبەرەوە ڕوومـان کردە کەپرێك • من لەپێشەوە بووم ، ڕووم کردە دەرگای کەپرەکـە • ژنێك هێلـکەوڕۆنی بۆ پیاوێك دروست کردبوو خـەریك بوو بۆی دانێت•نازانم پیاوەکە میوان بوو یا چی بوو؟ژنەکە بەرەوپیرمان(٩٩) هـات • وتی : بەقوربانتان بم ، لەودیو دانیشن • لبادێکی لـەبەر سێبەری کەپرەکە بۆ داخستین ، دانیشتین • داوای نانمان کرد • هیلاك بووین لەبرسا • ژنەکـە نیوە سەبەتەیەك نانە ڕەقـەی بۆ هێناین ، هیی جۆ • ڕەق‌بووبۆوە • بەعزێکی کەڕووی پێوەبوو • وتم : فەقێ مەحموود ، بە سەبەتەکەوە بیبە بیخەرە بەر جۆگەکە • فەقێ مەحموود نانەکەی جوان شۆشتەوە • خووسایەوە ، بە دۆکەوە خواردمان • ئەمما چ‌خواردنێك ؟ وەختە بڵێم ئێستەیش لـەزەت‌و خۆشیی ئەونان‌و دۆیە لـە بن‌ددانما ماوە • یاخوا هـەزار مرەباو ڕۆنەکـەرەو گۆشت مریشك‌و پلاوی موستەشفای عـەبدولئیلاهی بەقوربان بێت کە ئێستە لە تویسە بەدەستیانەوە موبتەلام‌و بەقێزو بێز

(٩٩) لە دەسنووسەکەدا : بەرەپیرمان •

دەستیان بۆ ئەبەم‌و بۆم ناخورێن[١٠٠] • وە ئەمە سێ‌وچوار ڕۆژە بە تۆزە تۆزە نانەڕەقەی تیریی سولەیمانی‌یە ڕائەبوێرم کە فەریدەی کچم لە سولەیمانی‌یەوە بۆی ناردووم کردوومە بە کوولەکەی ڕۆحم‌و شاردوومەتەوە ، هەر ژەمێ تۆزێکی لێ ئەخۆم نەوەك مەجبوور ببم بە سەموون‌و چێشتەکەی موستەشفا • ئێستە کە پاش نیوەڕۆی ڕۆژی سێ‌شەممە دووی[١٠١] مانگی ڕەجەبی هەزارو سێسەدو حەفتاوپێنجە[١٠٢] ، ڕەفیقەکانم نان‌ئەخۆن ، وەك پالەوان بای‌ئەدەن[١٠٣] ، ئەیپێچنەوە ، ئەلێی گولێنە[١٠٤] لە دەمی کەندوو دەئاخنن • منیش ئەم کەلیمانە ئەنووسم •

خۆلاسەی کەلام نان‌و دۆکەمان زۆر بەئارەزوو و ئیشتیهاوە خوارد ، ئەنجا دەستنوێژمان شۆشت ، نوێژمان کرد ، لێی نووستین تا پاش عەسر • خەبەرمان بووەوە ، شاری کۆیێ دیار بوو ، ماڵ‌ئاوایمان خواست• داگەڕاین[١٠٥] بۆ چەمەکەی ئەم‌دیو کۆیێ ، دەم‌وچاوو دەست‌وپل‌و قاچ‌وقولمان پاك پاك کردەوە • نوێژی

---

(١٠٠) ئەمەیە بەلگەی ئەوەی لە پێشەکی‌یەکەدا وتم کە مامۆستا مەلا محەممەد ئەم یادداشتانەی لە نەخۆشخانەی توێسەی بەغدا نووسیوەتەوە •
(١٠١) لە دەسنووسەکەدا : دوو •
(١٠٢) ڕێکەوتی ١٤ی شوباتی ١٩٥٦ ئەکا •
(١٠٣) لە دەسنووسەکەدا : بای‌ئەدە •
(١٠٤) گڕلبێنە بۆ کونی تەنوور بەکاردێ • بۆ دەمی کەندوو (تۆپەوانە) ئەلێن •
(١٠٥) لە دەسنووسەکەدا : داگەڕان •

عەسرمان کرد • پیا هەڵگەڕاین(١٠٦) بۆ شار • نیوسەعاتێکی مابوو • کە گەیشتینە قەراخ شار • سوئالمان کرد : برا ئێمە ناشارەزاین ، ئەم نزیکەوە مزگەوتێکمان پێ بڵێن • وتیان : لەم کۆرانە(١٠٧) بڕۆن ئەچنە مزگەفتی کەونە جومعە • بە پرسیار مزگەوتی کۆنە جومعەمان دییەوە ، چووینە سەر سەکۆی جەماعەت کە هاوینان نوێژی لێ ئەکەن ، کۆڵو بوخچەمان دانا • ئەهلی جەماعەت لەبەرەوە ئەهاتن بۆ جەماعەتی مەغریب • ئەووەختە شاری کۆیێ لەدوورەوە مەشهوور بوو بە (دار العلم) •

تا نزیکی مەغریب قەڵەباڵغێکی زۆر لەسەر سەکۆکە گردبووەوە ، ئیمامێك پەیدابوو بە دارشەق هات ، یەك‌قاچ بوو • لە میحرابەکە دانیشت • لە دڵی خۆما وتم : برا ئەم ئیمامە بە دانیشتانەوە ئیمامەتی ئەکا یا بەپێوە ؟ لەپاشا وتم بە فەقێ مەحموود : لەپاش جەماعەت و ویرد کە شەش حەوت کەسێك مایەوە یەکێکتان بڵێن : ئەهلی جەماعەت ئێمە غەریبو نەشارەزاین ، ئێستە گەیشتووینەتە جێ ، لە ماڵی خۆتان نانو چێشتمان بۆ بنێرن • وتیان : ڕوومان نایێت • لەپاشا فەقێ مەحموود قەراری‌را کە پێیان‌بڵێت • وتم : کەیفی خۆتانە ، من باکم نییە • بانگ‌درا ، قامەت‌کرا ، مەلای یەك‌پێ ڕاست بووەوە ، لەسەر یەك قاچ ئیمامەتی کرد • خەڵقی بڵاوەیان کرد • مایەوە سێ کەس لە ئەهلی جەماعەت • یەکێکیش

---

(١٠٦) لە دەسنووسەکەدا : هەڵگەڕان •

(١٠٧) لەم کۆرانە : لەم کۆڵانەوە •

عەبا بەشـان لە قەراخەوە سوننەتی ئەکرد • فەقێ مەحموودو خاڵم تەماشای یەکتریان ئەکرد • دەستیان بە پێکەنین کرد • لـــە سێ کەسەکە یەکێکیان سوئالی کرد • قسەکە ئاشکرا بوو ، هـــەر سێ پیاوەکە وتیان : وەی بەسەر چاو • ڕۆیشتنەوە بۆ ماڵی خـۆیان • پیاوە عـەبا بەشانەکە شکڵو قیافەتەکەی وا دیاربوو کـە غـەریبو موسافیر بێت • لە نوێژەکەدا گوێی لەم کەین‌وبەینە بوو ، سەلامی دایەوە ، بەگورجی ڕۆیشت • تمەز ئەو پیاوە میوانی جەمیل ئاغـــا ئەبێتو ئەچێتەوە بۆ دیوەخان ، ئەم قسانە ئەگێڕێتەوە بۆ جەمیـــل ئاغا • ئێمەیش لە ماڵی سێ پیاوەکەوە سێ زەرف چێشتو حەڤـدە نانمان بۆ هات •

دەستمان نەکردبوو بە خواردن پیاوێك هات وتی : ئێـــوەن فەقێ غەریبەکان ؟ وتمان : بەڵێ • وتی : فەرموون بۆ دیوەخـان ، ئاغـا داواتان ئەکـــات • وتمان : ئاغـــا کێیە ؟ وتی : جەمیـــل ئاغا • وتمان : ئەگەر بۆ نان‌خواردنە ، تەماشاکە ئەو هـــەموو نانو چێشتە • عەرزی بکە(۱۰۸) خـــوا دەوامی بدات • فـەرقی نییە ، ئیجاب بە هـاتن ناکات • خزمەتکارەکە وتی : کوڕە ، چۆن ئەبێ ؟ ئاغا گوتی هەتا نەیانهێنی نەیەیتەوە • بە خودای نابێ ، ناچار سێ زەرفە چێشتەکەمان دا بە مجێورەکەو نانەکەمان هەڵگرت نەوەکـە سبەی برسیمان بێت • چووین بۆ دیوەخانی ئاغا ، سەرکـەوتین ، مەجلیسێکی موهیـــمو پیاوانەی بوو ، لەدوورەوە(۱۰۹) لەبەرمـان

---

(۱۰۸) لە دەستنووسەکەدا : عەرزبکە •

(۱۰۹) لە دەستنووسەکەدا : لەدووره •

هەڵسا : فەرموون ، فەرموون ، بەرەو ژوور . پیاوە عەبا بەشانەکە
نە مەجلیسا بوو ، زانیمان ئەو خەبەری داوە . ئاغا زۆری حورمەت
گرتین و باشی بەخێر هێناین(١١٠) . سینی یە پلاو هات ، شەرە
تفەنگت لە پەنادا بکردایێ ، ئەنواعی خۆرشت لەسەر . لەپاش
نان خواردن و دەس شۆشتن دەستی کرد بە پرسیار لەگەڵمان :
لەکوێوە دێن ؟ خەڵقی کوێن و چی ئەخوێنن ؟ منیش جوابم ئەدایەوە .
وتی : وادیارە تۆ مامۆستای ئەو دوانەیت . وتم : هەتا ئێرە بەڵێ .
لەمەودوا نازانم چۆن ئەبێت . ئەگەر خوا بکات دابمەزرێین و
جێگامان دەس کەوێت ، هەر یەکی لە مزگەوتێکیش بێت ،
مەمنوونین . ئەگەر من لە مزگەوتی گەورە دابمەزرامایێت(١١١)
ئەوانیشم لە مزگەوتانی تر(١١٢) دائەمەزران . ئاغا ، خوا لێی خۆش
بێت ، فەرمووی : ئەگەر ڕایان نەگرتیت وەرە بۆ لای خۆم خەبەرم
بدەرێ و ئەوا پێتان ئەڵێم هەتا جێگاتان دەس ئەکەوێت ئێرە
قۆناغتانە . سبەینێ ، نیوەڕۆ ، ئێوارە وەرنەوە ئێرە ، لە مزگەوتان
بەند مەبن ، قەرزارم بن ، ئێرەماڵی خۆتانە . زۆر بەئیلحاح ئەیوت
نەکەن شەرم بکەن . لە مەجلیسەکە ، تەحقیقم کرد کە برنجی
موستەعیدی مەلا محەممەدی کۆیێ کێ یە ، هیی شارەزای تێدا
بوو . وتیان : مەلا سابیری نازەنینی یە . حیکایەت و قسەی ئەوشەوە
نە مەجلیسی ئاغادا حەسر بوو لەسەر ئێمە . زۆر دڵی خۆش

---

(١١٠) واتە : بەخێرهاتنێکی باشی لێ کردین .
(١١١) ئەبوو (دابمەزرامایە) بوایە .
(١١٢) لە دەسنووسەکەدا : مزگەتانی تر .

کردین • غـــەمو خەفەتو ئێشی ڕێــگا لـــە بەدەنمان باری کرد • درەنگێک هەڵساین • فەرمووی چی ئەکەن ، لێرە نانون ؟ وتمـان : لەبەر بوخچەو ئەسبابمان بچینەوە سەر سەکۆی مزگەوت باشترە • دیسان تەکراری کردەوە ، وتی باشـــە ، ئەممــا کوڕە سبـــەی هەتاوکـــەوتنێ بێنـــەوە بۆ دیوەخان ، ئاخـر نەنێرم بەدواتانا • ڕاست بووەوە سەر پێ • چووینەوە مزگەوت ، لەسەر سەکۆکە لێی ڕاکشاین تا سبەینێ نوێژیان • دانیشتبووین ، هەتاوکەوتن ، هـــەر ئەوەندەمان زانی خزمەتکارەکەی ئاغا هات • وتی : فەرموون ، ئاغا چاوەنواڕی ئێوەیە • چووینەوە بۆ خزمەتی • ئاخ داخی بەجەرگم ، پیاوی دنیایی ئەوزەمانە کــە تەقریبەن چل‌ونۆ ساڵ لەمەوپێش بووە ، ئەخلاق‌و فەزائیل‌و هونەریان ئەم نەوعە کردەوانە بوو • بەناشوکری ناڵێـــم ئێستە کردەوەو هونەریان چـــاولێکـــەریی غـــەربی‌و ئەفرەنجی‌یەکانەو(١١٣) لـــە هونەری ئـــەو مـــەردانەی پێشوو سەربڕاوو ئاوەڕووت کراون ، خوا خراپ‌تر نەدات •

خۆلاسە پاش چایی‌و بەرچایی خواردنی دیوەخان چووین بۆ مزگەوتی گەورە ، بە پرسیار مـــەلا سابیری نازەنینمان دۆزی‌یەوە ، پیاوێـــکی زۆر ڕووخۆش‌و بە گفتوگۆو دەم‌بەپێکەنین بوو ، یاخـوا ڕەحمەتی خوای لێ بێت • لەپاش بەخێرهاتن کردن تەکلیفی جێگەم لێ کرد ، مەعزەرەتی هێنایەوە کە جێگا نی‌یە • زۆرم لەگەڵ وت ، فائیـــدەی نەبوو • وتی : ناوت چی‌یە ؟ وتم : محەممەد • ئێتـــر

(١١٣) لە دەستنووسەکەدا : ئەفرەنجی‌یەکاناو •

گفتوگۆی کاکە حەمە گیان بوو • قسەی لەگەڵ ئەکردم ، لە قسەکردنی لە جێگا مەئیووس ئەبووم • لاکین کە تەماشام ئەکرد قسەکانی هەموو بە پێکەنینەوە بوو تۆزێك ئومێدم پەیدائەکرد •

ڕۆژی جومعە بوو ، نوێژی جومعە نزیك بووەوە • لەدوورەوە تەعریفی خوتبەی مەلا محەممەدم بیستبوو ، زوو چوومە ژوورەوە ، نزیك بە مینبەرەکە دانیشتم • زۆر عاجز بووم • فەقێ ڕەسووڵ ، خوا عەفووی کات ، قورئانی ئەخوێند ، زۆرم پێ خۆش بوو • سوننەتی جومعە کرا • جەنابی مەلا ، خودا عەفووی کات ، چووە سەر مینبەرەکە ، بە بێ کاغەز بەدەسەوە گرتن خوتبەیەکی زۆر بەلیغی خوێندەوە • تێی ئەگەیشتم • لەباسی پشت بە دنیا نەبەستن و بە دنیا مەغروور نەبوونەوە ، چونکە هەموو کەس بەجێی ئەهێڵێت • بەو موناسەبەتەوە تێهەڵکێشی کرد بۆ وەفاتی باوکی (حاجی مەلا عەبدوڵڵای جەلی) ڕەحمەتی خوای لێ بێت کە پار لەم مانگەدا ، لەم ڕۆژەدا لەسەر ئەم مینبەرە ئەو خوتبەی خوێندووە ، ئێستە ئەو لە جێگایەکی ترەو یەکێکی تر لە جێگاکەی ئەو خوتبە ئەخوێنێت ، ئەمما بەگریانەوەو بە بێ گیروگرفت و سەربەست و دلێرانە ئەیخوێندەوە • تێی گەیشتم کە پار ئەو مانگە باوکی وەفاتی کردووە • بەڕاستی لەلام هونەر بوو و دڵم ئەوەندە بەو خوتبەیە مەشغووڵ بوو خەفەت لە دڵما نەما •

پاش جومعە چووینەوە بۆ حوجرە چونکە مەلا سابیر خۆی وتی پاش جومعە نەچن بە هیچ لایەکا ، وەرنەوە ئێرەو تەواو

مەئیووسشیی نەبووبووم • نازانم چفەقێیەك لە سەرگەڵوو دەنگی منی بیستبوو ، یا لە سولەیمانی‌یە منی دیبوو وتبووی بە مـــەلا ســــابیر ماموستاکەیان دەنگێکی خۆشی هەیە • لەگەڵ چووینەوە حوجرەکەو دانیشتین بێ‌تەوەقوفو پێش نانخواردن وتی : ئەرێ کاکە حەمــە گیـــان ئەڵێن دەنگێکی خۆشت هەیە ، توخوا ئەگـــەر غەزەلێــکم بۆ نەخوێنیتەوە • وتم : ماموستا من دڵم پڕ لە غەمە ، خەفــەتی خـــۆم لەلایەك ، خەفەتی ئەم دوانەیش کە لەگەڵمن لەلایەك • من سەعاتێکە لێت ئەپاڕێمەوە بۆ جێــگا ڕامناگریت ، کەچی پێم‌ئەڵێیت غەزەلم بۆ بخوێنەرەوە • بەخوا ماموستا تاقەتم نی‌یە • زۆر عاشقی دەنگی خۆش بوو ، وتی : کاکە حەمــە گیـــان بەقوربانت‌بم توخوا ئەگـــەر بۆم نەخوێنیتەوە • وتم : ئاخر من وا عاجز لـــە چ‌دڵێکەوە بیخوێنمەوە • وتی : تۆ فەرموو ، خوا خێرکەرە • کار نی‌یە خوا چاکی نەکـــات • وتـــم : چیت بۆ بخوێنمەوە • تازە شیعری مەحـــوی یەکەیەکـــە بڵاوئەبۆوە ، وتی : غەزەلێکی مەحوی هەیە «بە نووری بادە کـــەشفی زوڵمەتی تەقوا نەکەم ، چبکەم» لەبەرت نی‌یە ؟ وتم بەڵێ لەبەرمـــە • وتی(١١٤) : ئـــەوەم بۆ بخوێنەرەوە بەقوربانت‌بم • هێشتـــا ژووری جامیعە خەڵقی تیا مابوو دەسم‌پێ‌کرد ، فەقەت تێم‌چریکان‌و عەجـــەب دەنگێـــکم بوو ، زۆر جـــوانم خوێندەوە ، هەرکـــەس گوێی لێ بوو ڕووی‌کردە بەردەرگای حوجرە ، بوو بە قەڵەباڵغ • پێم‌وایە حـــەوت شیعرەکەم خوێندەوە • کە لێ‌بوومەوە وتی : کوڕە ، یاخوا بەخێـــر

---

(١١٤) لە دەسنووسەکەدا : وتم •

بێت ، بەسەر چاوەکانم ، وەی بەسـەر هەردوو چاو ، خۆم دەرست بێ ئەڵێم • وتم : ئەی ڕەفیقەکانم ؟ وتی : ئەوانیش دائەمەزرێنین • پاش نانخواردنو قسـەو حیکایەتکردن ، فەقێی نارد خاڵمیان لـە مزگەوتی پەلكو ، فـەقێ مەحموودیان لە مزگـەوتی بایز ئاغـا دامەزراند(١١٥) • ئینسانێکی زیرەکو تەقریرێکی ڕەوانی بوو • دوو فەقێیتری لەلا بوو ، هەردوو بێتواتەیی : مەلا قادر (قالە شۆڕ)(١١٦)، مـەلا خدر (خدرە لوڕ)(١١٧) • کوڕی چاك بوون ، هەردوکیـان جامییان ئەخوێند وەك من ، ڕەفاقەتمان خۆش بوو •

لەپاش چـەند مانـگێ مەلا سابیر چوو بۆ نازەنین بۆ مـاڵی خۆیانو مزگەوتی بایز ئاغا چۆڵ بوو ، چوومە مزگەوتی بایز ئاغـاو خاڵیشم هێنایە ئەوێ ، هەرسێکمان لەوێ گردبووینەوە • دەرسم لای حاجی مـەلا شەفیع کوڕی حاجی ئەمین ئەخوێنـد ، خـوا عەفوویان کات • حاجی مـەلا شەفیع چوو بۆ سەفەری حەج ، چـەن ڕۆژێك ئەچووم لە مزگەوتان دەرسم ئەخوێند • مـەلا قادرو مـەلا خـدری ڕەفیقم هاتن زۆر ئیلحاحیان کرد کـە بۆ خوێندن بچینە بۆسکێن بۆ خزمەت مەلا مەحموودی بۆسکێن • موافەقەتم کرد • خاڵم هات ،

---

(١١٥) لە دەسنووسەکەدا : دامەزران ، بەڵام (دامەزران) لێـرەدا ڕەوا نی یە چونـکە فیعلی لازمـەو لێرەدا (دامەزراند)ی موتەعەددی پێویستە • **مامۆستا تێکرا تیپی (د)ی دوای وشە، ئیسم بێ یا فیعل ، قووتئەداو ناینووسێ •**

(١١٦) لە دەسنووسەکەدا بەمجۆرە نووسراوە : شورر •

(١١٧) بۆ (لوڕ)یشو (لۆڕ)یش دەستئەدا •

فەقێ مەحموود نەهات • هەر چوارمان چووینە بۆسکێن بۆ خزمەت مەلا مەحموود ، خوا عەفووی کات • ماوەیەک پێکەوە بووین • خاڵم عاجز بوو ، چۆوە بۆ کۆیێ • ڕەمەزان هات ، بۆ جەژن مەلا قادرو مەلا خدر چوونەوە بێتوات ، من لە بۆسکێن مامەوە •

زۆر ڕووت و قووت و بێ پێڵاو بووم • لەبەر ڕووتی ڕۆژی جەژن لە ژووری مزگەوتەکە دانیشتبووم ، مەشغووڵ بووم بە ئیشی خۆم • مامۆستا هات بانگی کرد : کاکە حەمە چی ئەکەیت لە ژوورەوە[118]، وەرە دەرەوە • هاتمە بەرهەیوان • دانیشتین • وتی : بەم جەژنە بەتەنها لەژوورەوە ڕابواردنی تۆ ئەزانم لەبەر ڕووتی یە • ڕووت نی یە بچیتە ناو خەڵق • منیش لە فەقێیەتی یا ڕووتی و غەریبیم بەخۆمەوە دیوە • با حیکایەتێکت بۆ بگێڕمەوە بۆ تەسەللیی دڵت • وتم : فەرموو • وتی : لە ئاکرێ دەمخوێند ، زۆر ڕووت بووم ، پێڵاوم نەبوو ، دەرپێکەم دڕابوو ، کەوایەکی شۆڕم[119] لەبەرابوو پشتەکەی دڕابوو ، بەری ساغ بوو ، چاکی کەواکەم هەڵدرووبوو تا عەورەتم لە دەرپێکەمەوە دەرنەکەوێت • فەقێی ئەو وڵاتەیش هەموو پۆشتەو پەرداخ و شۆخ و ئەلبیسەی جوانیان لەبەرابوو • بەهار بوو ، سێ شەممەو جومعە ئەچوونە دەرەوە بۆ سەحرا بۆ کەیف و سەیران و یاری کردن و زیافەت خواردن • هەرچەن فەقێکان تەکلیفیان لێ ئەکردم من لەبەر ڕووتی ڕووم نەبوو لەگەڵیان بچمە دەرەوە ، بەتەنها

---

(١١٨) لە دەسنووسەکەدا : ژرەوە •

(١١٩) لە دەسنووسەکەدا : شۆڕەم •

لـە مزگـــەوت ئەمامەوەو سەعیم ئەکرد • فەرمووی مزگەوتێـــکی زۆر خۆش‌و عەجیبی بوو ، مەدحی مزگەوتەکەی زۆر کرد •

فەرمووی ڕۆژێکی سێ‌شەممە بەتەنهـا لە ژووری مزگـەوت سەعیم ئەکرد ، تەماشام‌کرد پیاوێکی بە ســـەرو سیماو قیافـــەت ، کەڵەگەت ، بەشەوکەت ، عەبایەکی تەلەسفـــەری شان‌سورمـــەی قەدکردبوو دابووی بەســـەر شانیا ، هاتە ژووری مزگەوت ، سەلامی لێ کردم‌و دانیشت ، لەبەری هەڵسام ، بەخێرهاتنم کرد ، دەستی‌کرد بە سوئال‌و(١٢٠) پرسیار ، وتی : مەدرەســە بۆچی چۆڵـە ؟ وتم : فەقێـکان چوون بۆ سەحراو سەیران • وتی : تۆ بۆچی نەچوویت‌و بەتەنیایت ؟ وتم : من حەز لە سەیران ناکەم‌و تاقەتم نی‌یە • وتی : بەخـــوا ئەزانم فەقێی ئەم ولاتە شۆخ‌و پۆشتەو پەرداخن ، تۆیش ڕووت‌و قووتی ، پێت عەیبە ڕەفاقەتیان بکەیت • ئیتر پرسیی : خەڵقی کوێیت‌و چی ئەخوێنیت‌و لەکەیەوە هاتوویت بۆ فەقێیەتی ؟ منیش جوابم ئەدایەوە •

پیاوەکە لە سیمای دەرئەکەوت کـە عاجزو غەمبار بوو • دوای گفتوگۆیەکی زۆر وتی:ئەی تۆ بۆچی هیچ لە من ناپرسیت کە کێم‌و لەکوێوە دێم‌و بۆ کوێ ئەچم‌و ئیشم چی‌یە ؟ وتم : من ئەدەب ئەکەم عەرزت بکەم • فەرمووی : من فلان‌کەسم ـ گـــەورەی تائیفـــەو ساحێب دێ بوو ـ ، مەللاکم ، چواردە باری هێستر تووتنم ناردووە

---

(١٢٠) لە دەستنووسەکەدا : سوئال •

بۆ مووسڵ • چوارده هێسره‌که‌یش هیی خۆمـــه • چوار قه‌تارچیم له‌گه‌ڵ هێسره‌کانا ناردووه • جه‌رده داویه به‌سه‌ریانا ، ده‌س و پێی قه‌تارچی‌یه‌کانیان توند به‌ستووه‌و چاویان به‌ستوونه‌ته‌وه‌و ڕووتیـان کردوونه‌ته‌وه ، بـــه تووتن و هێسرو ئه‌سبـــابی قه‌تارچی‌یه‌کانه‌وه هه‌موویان بردوون • ئه‌ممـــا به‌عزێ لـــه قه‌تارچی‌یه‌کان ناسیویانن • له‌پاشـــا ڕێبوار ده‌س و پێی قه‌تارچی‌یه‌کان ئه‌کـــه‌نه‌وه • ئیستـــا به‌پێی سه‌ری ئه‌و تالانه‌وه ئه‌چم بۆ مووسڵ • دوعام بۆ بکه ، هـــه‌ر نیوه‌یشم ده‌س که‌وێته‌وه له‌وسه‌ره‌وه کـــه هاتمه‌وه سه‌رتابێ ده‌ستێك ئه‌لیسه‌ی چاکت بۆ ئه‌که‌م • وتم : به‌خوا ئه‌لبیسه بکه‌یت یا نه‌یکه‌یت مـــن دوعـــای زه‌فـــه‌رو نه‌جاحت بۆ ئه‌که‌م و ئینشه‌ڵلا به مه‌قسوودو دڵخۆشی‌یه‌وه ئه‌گه‌ڕێیته‌وه • ناردی له بازاڕ نان و که‌بابیان هێنـــا ، خواردمان و ، پیاوه‌که ئۆغری کرد •

سێ‌شه‌ممـــه‌ی دوایی هیچ ، سێ‌شه‌ممه‌ی دوایی‌تر پاش پانزه ڕۆژ لـــه چه‌شنی وه‌زعی پێشوو مه‌دره‌سه چۆڵ و فه‌قێ لـــه سه‌یران بوون و مـــن به‌ته‌نها له ژووری مزگه‌وتا سه‌عیم ئه‌کرد ، ته‌ماشام‌کرد پیاوه‌کـــه هـــاته‌وه ، وه‌ك شێرێك بێته ژووره‌وه ، به ڕووخۆشی و مه‌سرووری و قسه‌ی خۆشه‌وه هاته ژووری مزگه‌وت ، سه‌لامی کردو موسافه‌حه‌ی له‌گـــه‌ڵ کردم و دانیشت و وتی : مژده‌ت بده‌مێ بـــه تووتن و هێسرو که‌په‌نه‌ك و ئه‌سبابی قه‌تارچی و کـــه‌ژوو و گوریسی باره‌کـــان هه‌مووم وه‌رگرته‌وه ئیللا نیـــوه فه‌رده‌یه‌ك تووتن نه‌بێ داغـــان‌کرابوو و خـــۆم ده‌ستم لێ هه‌ڵـــگرت و جه‌رده‌کان گیران و

حەپس کران • سوبحانەڵڵا جاری پێشوو چەن عاجزو غەمگین بوو و ئەمجارە نەوعێکی‌ترو پیاوێکی‌تر بوو • لەپاش قسەو حیکایەت‌و ئیستیراحەت‌کردن وتی : هەڵسە بچین بۆ بازاڕ • بردمی بۆ بازاڕ ، هەر لە کڵاو هەتا پێڵاو دەستێك ئەلبیسەی چاك‌و جوانی بۆ کڕیم هەتا بەندەخوێن‌و سابوون‌و کندرو دەزوو و بەعزێ شتی‌تر کە پێویست بێت‌و میقدارێك پارەیشی دامێ • ئەمجا ئەو ئۆغری کردو منیش بووم بە ئینسانێکی‌تر •

مامۆستا مەلا مەحموود ئەم قسە خۆشەی زۆر بەجوانی هۆنی‌یەوە ، لەپاشا فەرمووی عاجز مەبە ، بەشکم خوای تەعالا واسیتەیەکیش بۆ تۆ بنێرێ کە ئەم ڕووت‌وقووتی‌یەت دەفع‌کات ، سەبرت بێت ، قسەی مامۆستا وەك ئیلهام وابوو • بە چەن ڕۆژێکی کەم ، دوای ئەم قسانە ، پیاوێك لە بۆسکێن ئەمری حەقی بەجێ‌هێناو مرد • مەڕی زۆر بوو ، نیوەی کرد بە وەسیەت کە سێ‌یەکی نیوەکەی سەربڕن بۆ فەقیران‌و سێ‌یەکی بدەن بە فەرش بۆ مزگەوتان‌و سێ‌یەکی بکەن بە ئیسقات بۆ کەفارەتی نوێژو ڕۆژووی• مامۆستا کردمی بە شەریکی ئیسقات‌و فەرمووی قورئانی لەسەر بخوێنە • لەپاش ناشتنی فەرمووی لەسەر قەبرەکەی بخوێنە هەتا ئێوارە وەسڵی جومعەی بکە • ڕۆژی پێنج‌شەممە بوو • وەلحاسڵ بە حیسسەی ئیسقات‌و پارەی قورئان خوێندنەوە من نزیکی حەفتا قڕانم بەرکەوت کە جێگای سێ دیناری ئیستەی ئەگرت ، بەڵکو قڕانێکی چل‌وپێنج ساڵ لەمەوپێش موقابیل بە دینارێکی ئیستە بوو •

تەسادوف تەعزیە نەبڕابووەوەو مەڕەکان نەفرۆشرابوون ، لە شاری کۆیێوە کاغەزێکی خاڵم بۆ هات کەوا خەریکم بچمەوە بۆ سولەیمانی‌یە ، ئەگەر زوو نەگەیتنە کۆیێ کتێبو ئەسبابت ئەبەمەوەو ئەڕۆم • منیش لەتاوا لەسەر پارەکە نەوەستام ، چووم بۆ کۆیێ ، کە تەحقیقم کرد ڕۆیشتبوو • زۆر عاجز بووم‌و خەفەتم زۆر خوارد • دڵم تەواو پەرێشان بوو • ئەی هاوار ئەم خاڵەم منی فریبدا بۆ فەقێ‌یەتی بە قەراری چوار ساڵ ، کەچی ساڵی نەبردەسەر • تاقەتم نەبوو بگەڕێمەوە بۆ بۆسکێن • پایز بوو ، گەڕام بە مزگەوتانا • لەبەر(١٢١) ڕووتی کەس جێگای نەدەکردمەوە • ناچار چوومە مزگەوتی ڕەشە • پاش جامی دەستم کرد بە فیعلە سەعدوڵلا(١٢٢) لای فەقێ‌یەك کە زۆر کەودەن بوو • وەدەیەك لەگەڵم ڕابوارد ، بەینمان تێکچوو • زستان هات • گەڕام ، جێگام نەبوو • فەقێ‌یەك خەڵقی وڵاتی سولەیمانی‌یە پرسیی وتی : ئەوە تۆ هیچ پارە شك‌نابەیت ، بۆچی وا ڕووتی ؟ حیکایەتی پارەی بۆسکێنم بۆ کرد کە ئینتیزار ئەکەم مامۆستا مەلا مەحموود بۆم بنێرێت‌و چەن کاغەزم نووسیوە • وابزانم کاغەزی پێ‌ناگات • فەقێکە حوکمی لێ کردم ، وتی : ئەبێ سبەی بچیت بۆ ئەو پارەیە • بەقسەم کرد • بە خۆشی‌و سایەقە چووم بۆ بۆسکێن • پارەکەم وەرگرت ، لە حەفتا قران شتێکی کەم بوو • گەڕامەوە بۆ کۆیێ •

تووشی کاروانێك بووم ، هێسربار ، بۆ کۆیێ ئەچوون • لەگەڵیان

---

(١٢١) لە دەستنووسەکەدا : لەبە •

(١٢٢) فیعلە سەعدوڵلا: کتێبێکی نەحوە هەر باسی (فعل)ی تیایە •

بووم تا بناری هەیبەت سولْتان • زستان بوو ، هەوری هێنا ، کردی بە باو باران ، ڕەهێڵەو بەفر • پەنابەخوا کاروانو قەتارچی سەریان لێ شێوا • من هەی‌پێم لێ کرد • کاروانم بەجێ‌هێشت • سەرکەوتم بۆ سەر کێوی هەیبەت سولْتان • لەوێوە چاوم لە دێیەك بوو ، ڕاست بەرەوخوار داگەڕام بۆ دێکە • گەیشتمە دێکە، ڕووم‌کردە مزگەوت • قەڵەباڵغی تێدا بوو • کە چاویان پێم کەوت لە تەوقی سەرم تا پەنجەی پێم چۆڕاوگەی ئاو ئەهاتە خوارێ • ئاگریان بۆ خۆش‌کردمو لە ماڵان کراسو ئەلبیسەیان بۆ هێنام • ئێوارە بوو ، ئەهلی دێکە هەموو لە مزگەوت بوون • پیاوێکی کۆییش میوان بوو ، سەرکەوای لەبەر خۆی داکەن ، دای‌پێم ، کردمەبەرم • پارەکەم لە گیرفانم هێنایە دەرەوە خستمە گیرفانی سەرکەوای کابراوە • هەرچی جلم بوو بردیانە ماڵان وشکی‌کەنەوە • ئیستراحەتم کرد • گەرمم بووەوە • ماندووم حەسایەوە • پێم‌وایە ئەگەر دانەگەڕامایە بۆ ئەو دێیەو هەر بڕۆیشتمایە بۆ کۆیێ ، لە بناری هەیبەت سولْتان بەهیلاك ئەچووم • سبەینێ جلەکانیان بۆ هێنامەوە ، کردمە بەرم • لەبیرم نەبوو پارەکەم لە گیرفانی سەرکەواکە دەربهێنم • کابرا وتی : فەقێ سەرکەواکەم قورس بووە ، شتێك لە گیرفانیایە • وتم : ئەها ، ئەرێ‌وەڵڵا ئەوە(١٢٣) پارەیە • ئاخر لەسەر ئەو پارەیە وەخت‌بوو(١٢٤) دوێنێ بمرم بەهیلاك بچم • حیکایەتم بۆ کرد •

(١٢٣) لە دەسنووسەکەدا : ئەو •
(١٢٤) لە دەسنووسەکەدا : وەختم •

وتی : بەڕاستی عاقڵیت کرد کە داگەڕای بۆ ئێرە • ئەگەر بڕۆیشتبای(١٢٥) شەوت بەسەرا ئەهات‌و بەهیلاك ئەچوویت • خوا ڕەحمی پێ کردیت • پارەکەم لێ وەرگرتەوەو هاتمەوە بۆ شاری کۆیە • سەرتاپا ئەلبیسەی چاکم پێ کردو بووم بە کوڕێکی‌تر •

مەلا قادری زێ موستەعیدێکی قابیل بوو لای مەلا محەممەدی کۆیێ ، ئەیناسیم • چەن‌جار لەوەوپێش چوومە لای بۆ جێگە ڕای‌نەدەگرتم • لەپاش ئەمە کە پۆشتەو پەرداخ بوومەوەو بووم بە ئینسان ، خۆی بە دەمی خۆی پێی‌وتم : کاکەی حەمە ئیستە جێگا هەیە ، وەرە • وتم : بەخوا مامۆستا نایەم • وتی : بۆچی ؟ وتم : لەمەوپێشیش جێگا بوو ، لەبەر ڕووتی ڕات‌نەدەگرتم • ئیستە ئەمبینی پۆشتەو پەرداخم ، خۆت بە دەمی خۆت پێم ئەڵێیت • غەرەزم ئەمەیە ڕووتی بێ‌حورمەتی‌و بێ‌ئیعتیباری‌یە • خەڵق تەماشای سەرو سوورەت ئەکەن‌و زاهیربینن • کەوابوو مەسئەلەی «کەوا بخۆ» ڕاستە • ئەو پارەیە فریام‌کەوت‌و هەر تەواو نەدەبوو و تەفائول بە خێرەکەی مامۆستا مەلا مەحموود بە حیکایەتی خۆی کە کردی ، سەرگوزەشتەکەی لە منیشا هاتەدی • خوا عەفووی کات •

زستان لە کۆیێ مامەوە • بەهار چووم بۆ کەرکووك • لە مزگەوتی حاجی ئەحمەد ئاغا کە عەلی حیکمەت ئەفەندی مودەڕڕیسی بوو ، دامەزرام • حیسام‌کاتیم(١٢٦) خوێند • لەو موددەیەیەدا مەلا

(١٢٥) لە دەسنووسەکەدا : بڕۆیشتیای •
(١٢٦) حیسام‌کاتی : کتێبێکی لۆجیکە •

شێخ جەلالی تربەسپیان بەسەفەر هاتە کەرکووك • مولاقاتمان بوو • وتی : تۆ سێ پوورزات لە تربەسپیانن ، چەن جار کاغەزیان بۆت نووسیوە کە بێیت بۆلایان‌و زۆر ئارەزووت ئەکەن ـ لە حەقیقەتا کاغەزێکیان هاتە کۆیێ‌و پێم گەیشت • وتی : وەرە با بچینە تربەسپیان ، لەوێش بخوێنە • موافقەتم نەکرد ، ئەمما وەعدەمدا کە موددەیەکی‌تر دێم بۆ هەولێر • پاش موددەیەك تووشی لەرزوتاو سێبەرۆ بووم • مامۆستام کە مەلا مەجیدی دوولکانی بوو ، وتی : ئەچم بۆ دەشتی هەولێر بۆ هەڵەجەو بێستانە • منیش وتم : منیش دێم دەچم بۆ تربەسپیان •

لەگەڵ کاروانی هەولێر ڕۆیشتین • چونکە هاوین‌و گەرما بوو بە شەو ڕۆیشتین • پاش هەتاوکەوتن گەیشتینە کۆپری • نۆرە سێبەرۆم بوو تا دایگرتم • بەنەوعێ نەمزانی شکڵی شاری پردێ چۆنە • ئێوارە وتیان : هەڵسە(١٢٧) ، کاروان بارئەکات • دوایان کەوتم • شەو بەسەرا هات • مانگاشەو بوو • ئەسەری لەرزوتاکە لە بەدەنما مابوو ، جارجار لە کاروان دوائەکەوتم(١٢٨) • لەبەر ناڕەحەتی‌و ئێشی خۆم دەستم‌کرد بە گریان•هیچ چارەیشم نەبوو • غیرەتم ئەنایە بەرخۆم • دوایان‌ئەکەوتم • لە دەورەی نیوەشەوا بەجێ‌مابووم • قەتارچی‌یەك دەسی بە ئاو ئەگەیان • کاروان تێپەڕیبوو • قەتارچی هەڕای‌کرد بگاتە کاروان • کە گەیشتە من ، زانیی

---

(١٢٧) لە دەسنووسەکەدا : هەڵەسە •
(١٢٨) لە دەسنووسەکەدا : دواکەوتم •

نەخۆشم • وتی : کاکە فەقێ ! بەقوربان بۆکوێ ئەچیت ؟ وتـم : بۆ ترپەسپیان • وتی : بابە گیان تۆ بێیتە هەولێر چوار سەعاتە ڕێ لە ترپەسپیان دوورئەکەویتەوە • وتم : ئەی چی‌بکەم ؟ وتی : ئـــەوا گەیشتینە کاریزی قوشتەپە ، لـەوێ لادە • ترپەسپیان نزیـــکە • سبەینێ ئاوەکە بگرە ، ئەتباتە ناو دێی ترپەسپیان‌و زۆر نزیکە • ئیستە ئێمە هـــاین لـە ئاقاری ترپەسپیان • منیش لەبەر ناساغیی بەدەن‌و ماندووبوون بە دەرەجەیەك پەرێشان بووم ، جار جار بەڕێوە خـەوم لێ ئەکـــەوت[129] • نەمتوانی هەڕاکـــەم بـگەمە کاروانەکە ، لەبەرئەوە بە قەتارچی‌یەکەم وت ، وتم : کاکـە گیـــان نەخۆشم ، بوخچەی کتێب‌و لێفەکەم بە هێسری فلان قەتارچی‌یەوەیە ، ناتوانم بـــگەمێ وەریانـگرم • قەتارچی بەگورجی هەڕای‌کرد بوخچـەو لێفەی هێنا • هـەتا ئەم کەین‌و بەینە کرا گەیشتینە ئاوەکە • وتی : هـــا ، ئەوە ئەسبابەکان‌و ئـــەم ئاوە ئەچێتە ناو دێی ترپەسپیـــان ، بەرت نادا •

نازانم چـەن سەعات[130] شەوی ماوە • ئەوەندە کفتم بەحاڵ هۆشم هەیە • لە قەراخی ڕێگەکە لێفەکەم داخست ، بوخچەم نایـە ژێر ســـەرم • وەك کوتەك بدەن[131] بە بناگوێما ، خـــەوم لێ کـــەوت ، ئەمما چخەوێك ؟ ئیستەیش لەزەتی لـــە دڵم نەچوەتە

---

(١٢٩) لە دەسنووسەکەدا : ئەکەوت‌و •
(١٣٠) لە دەسنووسەکەدا : ساعات •
(١٣١) لە دەسنووسەکەدا : بدە •

دەرەوە • وەختێ خەبەرم بووەوە ، ڕۆژ بەرز بوو و قاڵبم کەوتبوە سەر ئارەق • هەڵسام چوومە سەر ئاوەکە(۱۳۲) دەستنوێژم شۆشت و تەپ و تۆزی ڕێگەم لە خۆم کردەوە • ئنجا نواڕیم مەملەکەتێکی چۆڵ و هۆڵ • بە قەراخی ئاوەکەدا(۱۳۳) قەدەرێك ڕۆیشتم ، گەیمە بێستانەوانێك ، سوئالی قوشتەپەم لێ کرد ، وتی : ئەو چالایی‌یەدایە • وتم : من بۆ ترپەسپیان ئەچم • وتی : کەوابێ مەچۆرە ناودێ • لێرە وا بڕۆ ، دوو دێ دەرئەکەوێت • ئەوی پێشمەوەیان پلنگەیە ، ئەوی ئەولایان ترپەسپیانە • دێکە دیارە • وەکو تەعریفی بۆ کردم ، ڕۆیشتم تا گەیشتمە ترپەسپیان • بەڕاستی ئەو قەتارچی‌یە چاکەیەکی باشی لەگەڵ کردم و خستمیە نیستیراحەتەوە ، خوا عەفووی کات •

بە پرسیار چوومە مزگەوت • دنیا زۆر گەرم بوو ، چونکە هاوین بوو • تەماشام کرد لەناو مزگەوتا حەوزێکیان کردبوو ، پڕ بوو لە ئاو • بە توێی کراس و دەرپێ فەقێکان قاچیان داهێشتبوە ناو ئاوی حەوزەکە لەگەرما • تمەز لە بەیانا بەفینکی ئاویان تێ دەکرد بۆئەمەی کە بە ڕۆژ خۆیانی پێ فینك کەنەوە • سەلامم کرد • جوابیان سەندەوە ، موبالاتیان پێ نەکردم • شێخ جەلالیش دانیشتبوو ، نەیناسیمەوە پاش یەك دوو دەقیقە وتی : ئەرێ تۆ فلان کەس نیت؟ وتم : بەڵێ • لەبەرم هەڵسا • جێ‌یان کردمەوە • پاش

(۱۳۲) لە دەسنووسەکەدا : ئاوە •
(۱۳۳) لە دەسنووسەکەدا : ئاوەکە •

چەن دەقیقەیەك ناردی خەبەریاندا بە باوکی پوورزاکانم • سەید ئەحمەدی سەرگەڵوویی هات بۆ مزگەوت •

مەرحووم باوکم ئەووەڵی تەدریسی لە کەرکووك لای شێخ حسێن باوکی سەید ئەحمەدی خانەقا بووە • پاش چەن مانگێك چووەتە هەولێر ، مودەڕڕیسی شێخ ئەبووبەکری هەولێر بووەو دەرسی بە کوڕانی شێخ وتووە کە شێخ عەبدوڵلاو شێخ محەممەد ئەمینو شێخ عەبدولڕەحمان بوون • شێخ ئەبووبەکر زۆری خۆشویستووە • والیدەم لە ماڵی شێخ ئەبووبەکر ئیمامەتی بۆ ژنان کردووە • پوورێکم لای باوکم بووە ئاڵتوون ناو کچ بووە ، سەید ئەحمەد ناوێکی سەرگەڵوویی خزمی سەید ئەحمەدی خانەقا بە فەقێیەتی کەوتووەتە هەولێرو لە خانەقای شێخ ئەبووبەکر بووە ، بە واسیتەی شێخو کوڕانی شێخەوە داوای خوشکەکەی باوکمی کردووە • باوکم قسەی نەشکانوون • بە نەتیجە باوکم هاتۆتەوە بۆ وڵاتی سولەیمانییە • پوورەکەم لە دەشتی هەولێر ماوەتەوە • وابزانم لە دەوری ڕشانەوەدا پوورەکەم مردووە ، کوڕێك شێخ محەممەدو دوو کچ عایشەو فاطمە لێی بەجێمابوو ، ماڵیان لە تربەسپیان بوو •

لە تربەسپیان بە فەقێیەتی دانیشتم ، فەقەت وەزعی ئەوێم بە دڵ نەبوو ، لەبەر ئەم سەرگوزەشتەیە : مەلا شێخ جەلال لەگەڵ مەلامحەممەد ئەمینی برای مودەڕڕیسی مێرغوزار ژنبەژنیان کردبوو خوشکیان دابوو بە یەکتر • خوشکی مەلا حەمەدئەمین گۆیا بە کچ

دەرنەچووبوو ، لەبەرئەوە شێخ جەلال ناردی‌یەوە بۆ مێرغوزارو خوشکەکەی ئەویشیان هێنابۆوەو خوشکەکەی دڵی بە مەلا حەمەدئەمینەوە بوو • ئەڵێن جوابی ناردبوو کە بێن بەدواما بمبەنەوە • فەقێی مێرغوزار بە شەو ئەهاتن کە لە ترپەسپیان ژنەکەی مەلا حەمەدئەمین بدزنەوە • فەقێی ترپەسپیانیش بە تفەنگەوە وەکوو قۆڵو حەرەس بەدەورەی دێدا ئەگەڕان • ئاخری چونکە دزو ماڵخۆ یەك بوون ، فەقێی مێرغوزار ژنەکەیان دزی‌یەوە فڕانیان بۆ مێرغوزار ، بۆ مەلا حەمەدئەمینی مێردی • ژنی شێخ جەلالیش کە خوشکی مەلا حەمەدئەمین بوو لە ماڵی براکانی مایەوە ، ئاخری ڕەدووکەوت ، هەشتا لیرەیان دا بە مەلا شێخ جەلال تەڵاقی‌دا • عەجەبتر ئەوەبوو کە شێخ جەلال سوێندی خوارد کە ئەو خوشکەم نابێ ڕووبکا بە ماڵی منا حەتتا بە مردوویش‌و ئیتر خوشك‌و برایەتیمان لەبەینا نەما • وە ساڵی دوایی لە ترپەسپیان بووم ، فەقێی ئەو دەعوەتی فەقێیانی چەن دێیەکیان کردبوو ، زیافەت بوو ، لە حەوشی مزگەوت فەقێ هەڵئەپەڕین ، بێ‌خەبەر لە هەموو شتێك • لەپڕ وتیان وەڵڵا جەنازەیەك هات • مەعلووم‌بوو کە جەنازەی خوشکی مەلا شێخ جەلال بوو • فەقێکان پەکیان‌کەوت ، هەڵپەڕکێیان تێکدا • مەلا لە ماڵەوە بوو ، کە ئەم خەبەرەی زانی نەیهێشت جەنازەکە بهێننە ماڵی • بە ئەهالیی وت : بچن بینێژن‌و ، هاتە مزگەوت بە تووڕەیی سوێندی خوارد لە فەقێکان کە نابێ ئەم شایی‌یە تێکدەن‌و ، (بالخاصە) بە فەقێکانی

خۆی وت هەرچی هەڵنەپەڕێت دەری ئەکەم • ناچار دەس کرایەوە بــە شــایی • ئەهلی دێــکە جەنازەکــەیان ناشت ، مــەلا خــۆی تێ نەگەیان • لەبەر خۆشیو سەیری ، ئەم ماجەرایەم نووسی •

ئنجــا لەبەر وەزعی‌یەتی بەینی فــەقێی ترپەسپیانو فــەقێی مێرغوزار دڵم بە دانیشتنی ترپەسپیانەوە نەبوو • تەسادوف مامۆستای کەرکووکم مــەلا مەجیدی دوولــکی هــات بۆلام بۆ ترپەسپیان بــە دیدەنیو بۆ ئەمــە کــە وتی من ئەچمە هەولێر بۆ مزگەوتی حاجی قادر ، تۆیش وەرە • لەسەر ئەو قەرارە چەن ڕۆژێك لەوەودوا بــە ناوی سەفەرەوە چووم بۆ شــاری هەولێرو نەهاتمەوە بۆ ترپەسپیان • لــە مزگەوتی حاجی قادر دامەزرام • چەن مانگێك لەوێ بووین • ئنجا مــەلا مەجید وتی : مەلا فەتاحی خەتێ ماڵی هاتووەتە دیبەگە ، با بچین بۆ ئەوێ • دەستە فەقێ‌یەك بووین موستەعیدو سوختــــە ، چووینە دیبەگە • زۆر قەڵەباڵغ بوو ، شازدە حەفدە فەقێی تێدابوو و مەدرەسەیەکی عومدە بوو •

لــە دیبەگــــە مامــــەوە تا زستان بەفرە گەورەکەی مەشهوور ١٣٢٨(١٣٤) پەیدابوو و ١٣٢٩(١٣٥)یشی گرت ، کە موتبیق بوو و مانگێک زیاتر دەوامی کردو ئەوانەی کــە زۆر پیر بوون نە بەفری وا بەدەوامیان دیبوو و نــــە بیستبوویانو ، ئاسكو حەیواناتی دەشتو

---

(١٣٤) ڕێکەوتی ١٩١٠ ئەکا •
(١٣٥) ڕێکەوتی ١٩١١ ئەکا •

کێوی فەوتانو ، زۆر تەسادوفی کردبوو کــە ئاسك بێپەروا خۆی ئەکرد بەناو دێهاتداو خـۆی ئەکرد بەماڵاناو ، مەشهوور وابوو سێ گەلەگورگ بەدەشتا وەك هـار لەبرسا ئەگــەڕانو ئـەوی تووش ببوونایێت لــە ئینسانو حەیوان ئەیانخوارد ، حەتتا بیستم سواریان لەســەر پشتی وڵاغ هێنابوە خوارەو(١٣٦) بە خـۆیو وڵاغیــەوە خــواردبوویانو ، تفەنــگی بێبووە دەستی گــۆی نەکردووە دەستۆکەری بـکاتو ، ئەنواعی ماجــەراو حیــکایات لەو بەفرە ئەستوورەدا نەقڵئەکرا کە جێگای حیرەت بوو و ئایەتێك بوو لــە ئایاتی خوای تەعالا • لە دیبەگە بووم کــە بەفرەکە باریو دەوامی ئەکرد • منیش بە واسیتەی ڕاتبەکردنی ناودێ لــەو بەفرەدا زۆر ناڕەحەت بووم • گــەلێ ڕۆژ ســەگ گلاوی ئەکردمو خــۆم دائەشوشت • حەتتا ڕۆژێك چــەن سەگێك بۆم هــاتن ، هــەردوو دەستم گیرابوو بــە دوو زەرف چێشتەوە ، ناچــار زەرفێ لــە چێشتەکانم هەڵڕژان بە دەموچاویانا •

جەنابی مــەلا بە ئەحواڵی منی زانی ، فەرمووبووی ئەوکوڕە ئەگەر لــە مەدرەسەیەکیتر بێت موستەعیدە ، ڕاتبــەی ناودێی بێ مەکــەن ، با ئیشــی حوجــرە بـکات • ئەکسەریان ڕازی بوون ، بەعزێکیان قەناعەتیان نەکرد • مەخسووس مەلا ئەسعەد ناوێــکی مەریوانی بــە خۆیو سوختەیەوە ئیسراریانکرد لەسەرئەوە کــە ئەبێ ڕاتبــە بکات ، ئەنجا نازانم لە غەرەزی مامۆستام بوو یان لەبەر

---

(١٣٦) لە دەستنووسەکەدا : خوارە •

خۆم • منیش ڕقم لـەو وەزعە هەڵسا • لـەو تەنـگ‌و چەڵەمەدا ،
لەو بەفرو شیددەتەدا قەرارمدا بچمەوە بۆ تریەسپیان لـە داخی ئـەو
نامەردانە • ئەسبابم پێچایەوە ، دامە دەس ماموستام • کــە زانیی
ئەڕۆم ، زۆری هەوڵدا ، وتی خۆت ئەفەوتێنی ، گورگ ئەتخوا •
حیرس گرتمی‌و بە هەوای موقتەزای گەنجی کە شوعبەیەکە لــە
شیتی ، بــەو فەرتەنەیە عەزمم‌کرد لەســەر کۆچو گوێم‌نەدایە
ئاموژگاریی کەس • دوو دەرپێم بوو هەردوکیانم لەپێ‌کردو زۆر
چاك خۆم پێچایەوە ، لەچکم کرد ، سەرو ملم پێچا بە دوو جامانە ،
فەقیانەکانم لــە دەس‌و باسکم ئالاند ، تەنها دەم‌و چــاوو دەسم
بەدەرەوە ما • کەوتمە ڕێـگاو بە زورگا هەڵـگەڕام ، سەرەژوور ،
تەقریبەن لـە عومری حەفدە ساڵی‌یام‌و جەنـگەی قووەت‌و تاقـەتی
گەنجیمە ، باکم نی‌یەو ماندووبوون نازانم چی‌یە ، تا ئەژنۆم بەفرەو
دنیــا تاریك‌و تەمــە • ئەمما چونـکە بای نەبوو و هەوا خۆش
بوو حیسسی سەرمام نەدەکرد • (بحول الله وقوته) زوو گەیشتمە
ســەر زورگــەزرار ، دانیشتم ، ئیستیراحەتم کرد ، جــگەرەم
خوارد ، چــەن ئایەت‌و دوعام خوێند • ئەنجا سەرەوژێر داگەڕام
بــە دیوی باقرتەدا ، ڕێگا دیار نی‌یە ، لاپێ‌یە • زۆر جار ئەکەوتم ،
تا پشتێنەم ئەکەوتە بەفرەوە ، گــەلێ کەڕەت بەلادا ئەکــەوتم ،
هەڵئەخلیسکام • ئەمەندەم هەڵس‌وکەوت کرد تەواو ماندوو بووم •

به مەزەننە نزیك‌بوومەوە لـە بناری زورگەکــە ، دانیشتم ،
تەماشایەکی دوای خـۆم کرد بۆ ســەر زورگ ، تارمایی‌یەکم دی

بۆرو قەبە ئەجوولاْنو بەرەو خوار ئەهاتن • ترسام کـــە گەلــە گورگ بن ، مووچڕکە بەبەدەنما هـــات • هــەناسەم سوار بوو ، دیققەتمدا کــە نزیك‌بوونەوە زانیم گورگ نین ، سێ هێسر سواری شوانکارەی قەراج بوون ئەچوون بارەکا بێنن بۆ قەراج بۆ مــەڕو حەیوان • هەرسێکیان کەپەنەکیان بەسەرەوە بوو ، من دانیشتبووم لــــە دوورەوە ، دەنگیان دام ، جوابم‌دایەوە ، زۆر کەوتنە پەکوو پەکوو بۆ حالی من‌و گەلێ بەزەیی‌یان پیاما هاتەوە • یەکێکیان لــــە یەکێکیانی خوڕی وتی[۱۳۷] : کوڕە خۆ فرێدە خوارێ ، هەڵگرە بیخەرە سەر پاشــکۆم • کابرا دابەزی‌و سواری پاشکۆی ئەوی‌تری کردم ، کەپەنەکەکەی دا بەسەرما ، ئنجا کەوتینە سوئال‌و جواب ، زانی‌یان کــە فەقێم ، وتی : بۆکوێ دەچی ؟ وتم : بۆ ترپەسپیان • وتیـان : ئێمە هــەتا باقرتە ڕەفیقی تۆین ، وتم : بمگەیەننە باقرتـــە باکم نی‌یە چونــکە مەلاکەی ئەوێ مــەلا سەید خدر فەقێی باوکم بووە • وتیـــان : بەسەر چاو ، لـــە بەردەمی حوجرەی فــــەقێ داتئەبەزێنین • بەڕاستی مەردایەتی‌یان کردو دەلیلێکی خێر بوون بۆ مـــن • ماندووم حەسایەوە •

گــەیشتینە باقرتە ، بەردەمی حوجرە ، بانــگیان کرد : فەقێ وەدەرکەون ، میوانێکمان بۆ هێناون • دابەزیم ، چوومە حوجرە ، هــەموو فەقێکان ســەریان سووڕماو تەعەججوبیان کرد • ئاویان بۆ گــەرم کردم ، دەستو قاچیان ششتم • چایان‌لێنا • کە حیکایەتم

---

(۱۳۷) لە دەستنووسەکەدا : وتم •

بۆ ئەکردن هەروا سەرسام ئەبوون،ئەیانوت: خوا بەکەرەم‌و ڕەحمی خۆی نەجاتی‌داوی • ماجەرای ئەو سەفەرو فەلاکەتەم(١٣٨) کە بەسەراهات‌و نزیك بوو بە هیلاك بچم ، تەفسیلی دەوێت • بەکورتی بڕیمەوە • خۆلاسە شەو لە باقرتە مامەوە • سبەینێ بە خۆشی گەیشتمە ترپەسپیان • لام‌وەهایە پاش چل شەو زیاتر ناردم بۆ دیبەگە بۆ بوخچەو ئەشیاکانم • بەهاری دوای ئەو بەفرە بوو سەرگوزەشتەی شایی فەقێکان کە تێکەڵ بە شین بوو وەکو ڕابووردو نووسرا •

لە ترپەسپیان مامەوە • زۆر ڕووت بووم‌و پوولێکم نەبوو ، هەرچۆنێك بوو ڕام‌بوارد • ئێوارەیەك سێ ئێسترسوار هاتن لە حەوشی مزگەوت دابەزین ، مامۆستام ناردی بەدواما فەرمووی : کاکەحەمە ، ئاغای پیرداوود کوژراوە ، ناردوویانە کە سێ فەقێ‌یان بۆ بنێرم ئێمشەو لەسەر جەنازەکەی قورئان بخوێنن ، ئەچیت یان نە ؟ وتم : بەڵێ ئەچم • من‌و دوو فەقێی‌تر سوار بووین • نوێژی مەغریب لای‌دابوو گەیشتینە پیرداوود • تاوڵێکیان بۆ هەڵدابووین • جەنازەکە لەوێدا دانرابوو ، نوێژمان‌کرد ، دەستمان‌کرد بە قورئان خوێندن ، چوار کەس بووین من‌و دوو فەقێ‌کە ، سەیدێکی ئەوێش لەگەڵمان ، لای خۆی وەك موراقیب‌و ئەمیندارمان کە ئێمە ڕانەوەستین • پاش عیشا نانیان بۆ هێناین • شەو درەنگێك یەك تەشتی مێوژی زرارییان بۆ هێناین • چەند دەقیقەیەك بە خواردنیەوە

(١٣٨) لە دەستنووسەکەدا : سەفەرەو فەلاکەتم •

مەشغووڵ بووین • شەویٚ دەستنویٚژم تازە کردەوە ، لــە شــەقە جۆگەیەك کە بەلای دەوارەکەدا ئەڕۆیشت • کاك سەید زۆر سست بوو لــە قورئان خوێندناو ئەو میقدارەیش کە ئەیخوێند چونــکە زۆر غەڵەتو پەڵەت بوو ، هەر بەوەدا ڕادەگەیشتم کە غەڵەتی پیٚ بڵێمەوە • ئاخری ڕجام لیٚ کرد کە بە دەنگی نزم بخوێنێت •

سبەینیٚ کــە ڕۆژ بۆوە وا کە دۆستو دوژمن لێك ئاشکرا بن نوێژمان کرد • ئەنجا وتم : کوڕینە چەندتان خوێندووە ؟ فەقیٚیەکیان وتی : من شازدە جزوم خوێندووە ، ئەویتر وتی : مــن دوازدە جزوم خوێندووە • سەیدەکە وتی : بەخــوا مــن هــەشت جزوم خوێندووە • منیش بیستوشەش جــزوم خوێنــدبوو ، لەســەر (والذاریات) ڕاوەستابووم ، وتم : ئەنجا خۆ هیچمان خەتمان تەواو نەکردووە • ئەگــەر پرسییان بڵێین‌چی ؟ سەیدەکە وتی : کوڕە بڵێین خەتمی تەواومان کردووە • لەوێیش خــەتم بە چواردە قڕانی ڕەش بوو • بە سەیدەکەم وت : بەخوا دیارە ئەمینداری چــاکی • وتی : کوڕە لەپاشا بۆی تەواوکەن • وتم : باشە ، ئێــوە چی‌ئەڵێن بڵێن • ئەمما من ئەڵێم(١٣٩) چوار جزوم ماوە خەتم تەواوکــەم • وتیــان : باشــە • پاش هەتاوکەوتن برای ئاغــا هــات لەگــەڵ جوولەکەیەکا کــە ئەمیندارو کیسە باخەڵیان بوو ، وتیان : چیتــان خوێندووە • سەیدەکە وتی : هەموو خەتمیان تەواوکردووە • وتم : مــن چوار جزوم مــاوە • جووەکە پارەی داینیٚ ، وتی : پارەی

(١٣٩) لە دەستنووسەکەدا وشەی (ئەڵێم) دووجار نووسراوە •

ئەمیش تەواوبدەن ، لەپاشا تەواوی(١٤٠) بـکات •

لەپاشا وتیان : ئەرێ خۆ ئیمرۆ پێنجشەممەیە با یەکێ لـــەم فەقێیانە بەین بۆ سەرقەبران تا مەغریب لەسەری بخوێنێ بیگەیەنێ بە جومعە ، منیان ئینتیخاب کرد • قەبرستان دوور بوو • هێسرێکیان هێنـا ، سواربووم • بۆ دەمی نیوەڕۆ ئەنجـا دفنی تـەواوبوو و گەڕانەوە • پیاوێك لای من مایەوە • زۆری پێنەچـوو پیاوێـکی‌تر هـات ، شەکرو چاو نیوەڕۆژەی هێنابوو • (ما علینا) لەسەر قەبرەکە ماینەوە تا نوێژی مەغریبمان کرد • قورئانێکی باشم خوێند • دوو پیاوەکـەو(١٤١) هێسرەکەیش لەوێ بوون • پاش مەغریب کـە نوێژمان کرد ، سواربووم • زەلامەکان بە گورگەلۆقەو منیش بـە سواری ، ڕۆیشتین • بۆ عیشا گـەیشتینەوە پیرداوود • شـەوێ خزمەتێـکی باشیـان کردم • سبـەینێ ، لەبیرم نەمـاوە ، پەنجـا قرانێکیان دامێ کە جێگای(١٤٢)بیست دیناری ئیستەی پڕئەکردەوەو مـن ئـەو پارەیە لە بەرەکەتی ئـەو ڕاستی‌یەی ئەزانم کـە گوتم خەتمم تەواو نەکردووە چوار جزوم ماوەو بەسواری هاتمەوە بۆ تربەسپیان • کـە چووم بۆ هـەولێر ، ئەو پارەیە سەرتاپا لیباسم پێ کرد ، زۆری مابۆوە •

لـە سەرگوزەشتەی ئەو زستانە کـە لـە تربەسپیان بووم ،

---

(١٤٠) لە دەسنووکەدا : تەواو •
(١٤١) لە دەسنووسەکەدا : پیاوەکە •
(١٤٢) لە دەسنووسەکەدا : جێگا •

ئاغاکەی ئەوێ سلێمان ئاغا ئەغلەب شەوی سێشەممەو جومعــان دەهــاتە ناو فەقێیان ، یاری‌و سوحبەتیان ئەکرد ، گەلێ شــەو گۆرەوی‌بازی‌یان ئەکرد تا نیوەشەو • شەوێك لەســەر دڵخــواز گۆرەوی‌بازی کرا ، سلێمان ئاغاو دەستەی بردیانەوە ، پیاوێــکی چەتەوڵی لۆقدرێژی بوو هەڵسا فەقێیەکی کرد بە (پێچاڵ) ســەری بــە دیوارەوە(١٤٣) نووســان ، لاقانی بێ دوورخستەوە ، فەقێیە بچــکۆلەی کرد بە (مەکووك) ، خــۆی بۆ (جــۆلا) ، فــەقێ مەکووکەی خستە بەینی دیوارو لاقانی فەقێ پێچاڵەوەو کۆمانیەوە وەکوو رکووع ، فچکێکی بۆ ئەکردو یەك ئەژنۆی ئەدا بە قنــگی فەقێ مەکووکا ، ئەیگەیانە ئەودیو ، کوتێکی باشیشی ئەدا بــە فەقێ پێچــاڵەوە ، لــەودیوەوە فــەقێ مــەکووکی وەرئەگێــڕایەوە ، ئەژنۆکەی‌تری بە هێزی خۆی ئەدا بە سمتی فەقێکەدا ، ئەیوت : فچك ، بە شێوەیەکی سەیرو ، کوتێکی قایمی ئەدایەوە بە فــەقێی پێچــاڵا ، مەکووك ئەهاتەوە ئەم‌دیو ، دەی دەی تا چــەن جــار وای‌لێ‌کردن تا ماندوو بووین •

فەقێ ڕقیان هەڵگرت • شەوی پاشوو هەرچەن شەوی موناڵاو دەرسیش بوو ئەمما هــەر بۆ حەقسەندن ناردیان بەدوای سلێمان ئاغا ، بەدەستەیەوە هاتن ، گۆرەوی‌بازی دامــەزرایەوە لەســەر دڵخواز ، خولای من وتۆ کردی(١٤٤) فەقێ بردیانەوە ، وتیان : بابە

---

(١٤٣) لە دەسنووسەکەدا : دیوارە •
(١٤٤) لە دەسنووسەکەدا : کرد •

چیتان ئەوێ ؟ ترپەسپیان لەدەشتایە ، مزگەوت لە ناوەڕاستی دێیە ، لەسەربان قسەیەك بکە بە قایم ، هەموو دێکە گوێیان لێیە . فەقێ حوکمیان کرد لە ئاغا ئەبێ بچیتە سەربانی مزگەوت ، بە دەنگی بەرز بانگ کەیت سێ جار : کوڕە هۆ ئاوایی ترپەسپیان ! ئیمشەو کەس کەر نەگێت ، نۆرە کەرگانی(١٤٥) سلێمان ئاغایە ، وتی : کوڕە ئامان ، دەخیل ، دەستم دامێنتان(١٤٦) ، ئابڕووم ئەچێت . ڕجاتان لێ ئەکەم هەرچەن ئەڵێن شەکروچا ئەیدەم ، ئەم پەندەم پێ مەدەن ، کەڵکی نەگرت . وتیان : وەڵلا غەیری ئەوە بە هیچ ڕازی نابین . ئەبێت بیشقیڕێنی . ئەگەنە(١٤٧) حیسابی ناکەین . چارە نییە . سلێمان ئاغایان بردە سەر بانی مزگەوت . لەگەڵ ئەوەڵ جار بانگی کرد : هۆ ئاوایی ترپەسپیان ! هەرچی لە ماڵان بوو هەمووی هاتەدەرەوە ، حیرەت و تەعەجوب گرتی ، سێ جار بانگی کرد(١٤٨) ئیمشەو کەس کەر نەگێت ، نۆرە کەر گانی سلێمان ئاغایە . هەردەمێ نادەمێ سخورمەیان لێ ئەدا : دەنگ هەڵبڕە ! تا سێ جارەکەی تەواو کرد . لە ناودێدا بوو بە هەرا . کە هاتینە خوارەوە عەرەقی هەڵئەڕشت و سپی هەڵگەڕابوو . بۆ سبەی لە هەموو جێ ، لە هەموو ماڵ باس باسی ماجەرای ئەو شەوە بوو(١٤٩) .

---

(١٤٥) لە دەستنووسەکەدا : گانی . ئەبوو (گاینی) بووایە .
(١٤٦) لە دەسنووسەکەدا : دەستت دامێنیان ، بەڵام (دامێنیان)ی ڕاست کردووەتەوەو ، (دەستت)ەکە وەك خۆی ماوە .
(١٤٧) ئەبوو (ئەگینا) بووایە .
(١٤٨) لە دەسنووسەکەدا (کرد)ەکەی نییە .
(١٤٩) لە دەسنووسەکەدا (بوو)ەکەی نییە .

له تریەسپیان مامەوە تا دنیا گەرم بوو • بەهۆی پارەکەوە چووم بۆ هەولێر ، لیباسێکی جوانو پەرداخم دروستکرد • لەگەڵ مەلا محەممەدی چنێرانی کە ئیستە لە مەخموور عەرزوحاڵ ئەنووسێت ، برایەتیمان خۆش بوو و هەم چونکە جامیی ئەخوێندو(١٥٠) لەگەڵی پێدائەچوومەوە ، بەهۆی ئەوەوە(١٥١) تەفرەیدام بچین بۆ ئیرانێ(١٥٢) لە خۆشناوەتی • چووین • موددەیەك لەوێ ڕامبوارد ، ناخۆش نەبوو ، چونکە مەرحووم (سافی) کاك مستەفای(١٥٣) شاعیر گەنج بوو ، لەوێ بوو ، زۆر تەڕو خۆش خوڵقو لەگەڵ فەقێدا تێکەڵ بوو • زۆرتر(١٥٤) لەگەڵ ئەو ڕامانئەبوارد •

دوایی تاقەتم چوو ، هاتمەوە بۆ هەولێر ، لە مزگەوتی مەلا ئەفەندی لە قەڵات لای مەرحووم مەلا عەبدوڵلای کوڕی حاجی مەلا حەسەنی بورهانی کە موستەعیدی ئەفەندی بوو - دامەزرام ، دەسمکرد بە عەبدوڵلایەزدی • چەند مانگێك پێکەوە لە حوجرەیەکا بووین • بەناو فەقێ بوو ، برنجی مەلا بوو • ڕۆژێ پێش ڕەمەزان وتی : کاکە حەمە فلان کتێبم لازمە ، لای مەلا عوسمانی بەحرکە هەیە ، ئەتوانی بچیت بۆم بهێنی ؟ وتم : بەڵێ • چاکم کرد

---

(١٥٠) لە دەسنووسەکەدا : ئەخوێندن •
(١٥١) لە دەسنووسەکەدا (ئەوەوە)کەی نی یە •
(١٥٢) هێرانو نازەنین •
(١٥٣) لە دەسنووسەکەدا : مستەفا •
(١٥٤) لە دەسنووسەکەدا : زووتر •

بەلادا ، هەی پێم لێ کرد بۆ بەحرکە . ناشارەزا ، هەر بە پرسیار، پێش نیوەڕۆ گەیشتمە(١٥٥) ئەوێ . کاغەزەکەی مامۆستا مەلا عەبدوڵلام دا بە مەلای بەحرکە .پاش نوێژ مەلا بە کوڕەکەی وت : بچۆ نان بێنە . کوڕە ڕۆیشت جامێ دۆو چوار نانی هێنا . زۆریشم برسی بوو ، ئەمما سێ نانم خوارد ، نانێکم پاروی شەرم هێشتەوە . مەلا وتی بە کوڕەکەی : ڕۆڵە ! ئەوە بۆ ئەوەندەت نان نەهێنا کە میوانەکە تێر بخوات ؟ ئەوە ڕۆنە کەرەمان بوو ، بۆچی نەتهێنا ؟ ئەوە بۆیە چوار نانت هێنا میوانەکە سیانی بخواو یەکێکی بهێڵێتەوە ؟ ئەنجا تفێکی لێ کرد ، وتی : کەر بە قوزی داکتدا بباە پاش نیوەڕۆ گەڕامەوە بۆ هەولێر . کتێبەکەم هێنا بۆ مامۆستام . شەو ڕەمەزان بوو .

چەند مانگێك لە هەولێر ماینەوە . مامۆستا وتی : کاکە حەمە ! بێتاقەتم ، ئارەزووی سەفەرم هەیە ، حافزێك(١٥٦) بگرەوە . کە گرتمەوە بە نیازی سەفەرکردنمان ، ئەمەی هێنا : «بختم ار یار بود رخت ازین جا ببرم»(١٥٧) . قەراریدا کە بچین بۆ شاری کۆیێ ، لەوێ شەرع بخوێنێ چونکە یەك کەلیمە شەرعی نەخوێندبوو . ئیزنی لە مەلا ئەفەندی خواست بەوقەرارە

(١٥٥) لە دەسنووسەکەدا : گەیشتەوە .
(١٥٦) دیوانی خواجە حافزی شیرازی ، ئەوسا باوبوو فالیان پێ ئەگرتەوە ، ئەگەر یەکەم شیعری یەکەم قەسیدەی سەر لاپەڕەکە لەگەڵ مەبەستەکە بگونجایە نیشانەی باشی ئەبوو .
(١٥٧) واتە : ئەگەر بەخت یار بێ بارو بنە لێرە ئەگوێزمەوە .

کە بۆ ئیجازە وەرگرتن بێتەوە خزمەتی • چووینە کۆیێ • لەگەڵ گەیشتنی ئێمە ، مەلا ڕەسووڵی خاڵو مەلا ڕەسووڵی خوارزا گورووەمەری کە ناسیاوو ئاشنای ماموستا بوون ، بە سێ سوختەوە گەیشتنە کۆیێ • هەر حەوتمان لە مزگەوتی باپز ئاغا دامەزراین • ماموستا لای مەلا بەهائەددین دەستی کرد بە خوێندنی ئیبنوحەجەر ، تەلاقو نیکاحو ، هەموو ڕۆژێ مەلا ئەحمەدی کوڕە شوان لە مزگەوتی گەورەوە ـ چونکە میوانی مەلا محەممەد بوو ـ دەهات بۆ حوجرە ، دەرسێکی مینهاجی پێ ئەوت • ئەو زستانە زۆر خۆشمان ڕابوارد ، زۆر بەکەیف • شەوێك مەجلیس گیرابوو لە حوجرە ، زۆر قەڵەبالغ بوو ...(١٥٨) •

---

(١٥٨) سەد حەیفو مخابن ماموستا لێرەدا وەستاوەو تەواوی نەکردووە •

فەرهەنگۆك

ئەدوت : ئەتوت •

ئەنگوتکە هەویر : گونکە هەویر •

ئیسقات : کەفارەتدان بە پارە بۆ مردوو لەجیاتیی نوێژو ڕۆژووی فەوتاوی •

بەرەودوانان : ڕاونان ، شوێنکەوتنی کەسێ ، کە دیارە ئەو لەپێشمەوە هەڵدێ •

بەورەشینکە : جۆرە زامێکە •

بێچوو : دراوێکی بچووکی جارانە •

پرزەبلێس : نەوسن و چاوچنۆك •

پەی‌سەر : لەدووگەڕان •

پێچاڵ : ئەو چاڵەی جۆلا لەسەر عەرز دائەنیشێ و پێی تێ ئەخاو لەسەرەوە بە دەست و لەبنەوە بە پێ جۆلاییی تیا ئەکا •

تاوڵ : دەوار •

تەلەسفەر :جۆرە قوماشێکە تاڵی زەردی تێهەڵکێشراوە •

تەلان : ڕەقەن ، هەڵەت •

تێغبەند : گوللەبەند ، دوعایەکە ئەفسانەیەکی لەسەرە ، ئەڵێن گوایە هەرکەس هەڵی گرتبێ گوللە کاری تێناکا •

جمکە : جماتی بەفر لە شاخەوە کە بەردو خۆڵی ڕێ لەگەڵ خۆی دێنێ ، هەرەس •

خوتوە : هەنگاو •

داغان کردن : بڵاوکردنەوە ، فەوتاندن (تورکی‌یە) •

دەستۆکەری : دەستکردنەوە ، بێدەنگ نەبوون لە دەستدرێژی کردنی بەرانبەر •

دەقنە : فەقێی جارانی سولەیمانی ، پاییزان چەند شەوێك بەسەر ماڵانی سەر بە مزگەوتەکانیانا ئەگەڕان ، هەموو جۆرە ئازووقەیەکی زستان‌و پارەی نەختیان لێ خڕئەکردنەوە • بەشێکیان لێ هەڵئەگرت بۆ زستانیان‌و بەشێکیشیان لێ ئەفرۆشت پارەکەیان لەناو خۆیانا دابەش ئەکرد • هەندێ لە کوڕانی گەڕەکیش لەو دەقنەکردنەدا لەگەڵیان ئەبوون •

ژێ : ئەوانەی بە کرمانجی سەروو ئەدون • ڕەنگە لەوەوە هاتبێ کە تیپی (ژ) زۆر بەکاردێنن •

سەرکەوا : کورتەك ، یا سەڵتە •

سەغیر : منالّی ورد •

صلاة الحاجة : نوێژێکە بەمەبەستی پاڕانەوە لە خوا بۆ جێبەجێ کردنی مرازێك ئەکرێ •

عومدە : بایەخدار ، گەورە •

فەتارەت : فەوتان ، لەناوبردن •

قالّب : لەش ، بەدەن •

کڵاوەکردنی ئاو : هەڵبەزینەوەی ئاوی بەگوژم کە ئەدا بەسەر تاشەبەردا •

کەپەنەك : فەرەنجیی شۆڕی قۆڵدرێژ • کورد ئەڵێن : لەدوای باران کەپەنەك • هەروا ئەڵێن : کەپەنەکی کورد ئاو نادەڵێنێ •

کەرەپیاو : پیاوی نەفام •

کەژوو : جۆرە گوریسێکە ، لوول نی‌یە ، پانو تەختە وەك تەکبەند •

کیسەباخەڵ : ئەمینداری پارە •

مالامال : پڕ •

ماڵخۆ : خاوەنماڵ ، خانەخوێ •

مەجیدی : دراوێکی سەردەمی سوڵتان عەبدولمەجیدی عوسمانی‌یە •

مەکووك : مەکۆی جۆلا .

نێرەوە : شوێنی گێژو قووڵی ئاو .

وەسڵی جومعە : دانیشتن بەسەر گۆڕی مردووەوە تا شەوی جومعە چونکە ئەڵێن مردوو کــە خــراپە گۆڕ تا بەجێنەهێڵرێ نەکیرو مونکیر نایەنەسەری پرسیاری لێ بکەنو ، ئەگـەر ڕۆژی جومعەش بخرێتە گۆڕ یا تا ڕۆژی جومعە بەجێنەهێڵرێ ، پرسیاری گۆڕی دوائەخرێ بۆ ڕۆژی قیامەت .

ڕاستکردنەوەی هەڵەی چاپ

لاپەڕە	دێــڕ	هەڵە	ڕاست
٢٢	١٨	گــێڕایە	گێڕایەوە
٢٣	١٩	نیــا	تیــا
٢٨	١٧	بەویسعت	بەویسعەت
٢٩	١٤	کورژا	کوژرا
٣٧	١٢	قولــۆنك	قولونك
٣٩	١٤	دەرەبەند	دەربەند
٤٤	١٢	بارەد	بارە
٤٧	١٧	عەبدا	——
٤٩	١٦	بور	بۆ

ذكريات ايام الصبا وبعض ايام الدراسة الدينية

للاستاذ

الملا محمد الچرستاني

تحقيق وتقديم

محمد الملا عبدالكريم

مطبعة الحوادث ، بغداد ـ ١٩٨٤

له كتێبخانەی نیشتمانیی بەغدادا

ژمارە (١١٢٧)ی ساڵی ١٩٨٤ ی دراوەتێ

دانەی بە نیو دینارە

چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا

١٩٨٤